

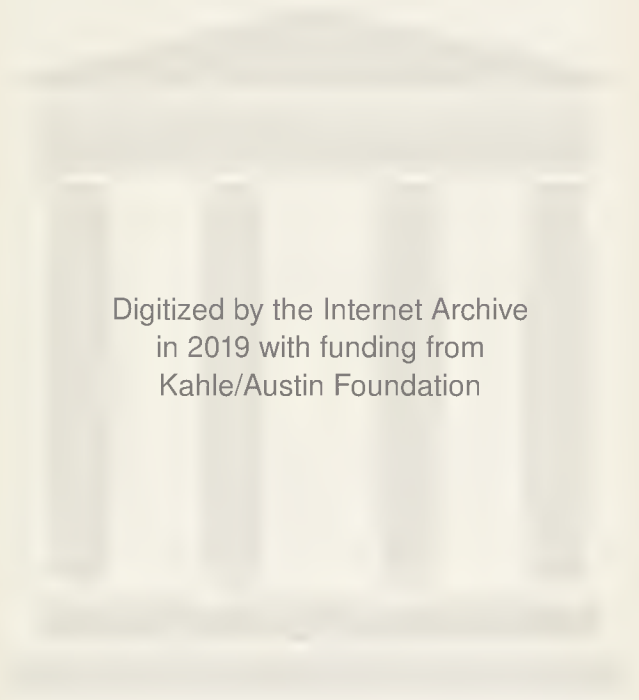
NUNC COGNOSCO EX PARTE

TRENT UNIVERSITY
LIBRARY

PRESENTED BY

University of Toronto

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

MINERVA G.M.B.H.

Unveränderter Nachdruck - Frankfurt a. M. 1966

Printed by
Graphischer Betrieb Heinz Saamer Frankfurt am Main
West-Germany

Georgius Trapezuntius

GEORGII TRA
PEZVNTII CRETENSIS,
VTILISSIMVS
DE RE DIALECTICA
LIBELLVS,

*diligentius multo quam antehac unquam
recognitus & emendatus,
cum scholijs IOHAN. Nouiomagi,
iam quartò
recognitis, multumq; locupletatis.*

COLONIAE ex ædibus Eucharn

ANNO M. D. XXXIX

[M D XXXIX]

LIBRARY

CANCEL 6E 1967

105395

ELENCHVS EORYM
QVAE HOC LIBELLO
CONTINENTVR.

De enunciatione.

De quinq; uocibus, id est,
prædicabilibus.

De prædicamentis.

De syllogismo categorico,
id est, prædicatiuo.

De syllogismo hypothetico
ac conditionali.

De enthymemate, id est, syl
logismo imperfecto.

De diffinitione ac diuisione.

De thesi, ne quid aut dicen
do aut scribendo absur
dum pugnans' ue dicaſ.

IOHAN. NOVIO-

MAGVS, SPLENDIDAE VE-

tustissimæq; nobilitatis adolescentib.

IOHANNI AC CONSTANTINO

à Lijßkirchen,

S, D. P.

V M anni superioris mensibus hybernis, Georgij Trapezuntin dialecticam, vobis ac reliquis auditoribus nostris, psterer, adolescentes ornatiss. nimis verum esse comperi, quod sæpenumero de multis etiam doctis audiui, mirum videri, quod ex eo libello, iam in plerisque ludis dialecticæ artis elemen-

ta pueris traderentur, qui (siue id librariorum incuria factum putemus, siue quod auctori priusquam opusculum hoc plene absoluisset, aliquid acciderit) tam mendosus, mutilus ac inconditus circumfertur, vt vix in toto libro pagellam inuenias, quæ non insignes aliquot solæcismos, aut hiulcam etiam habeat periodum: ex qua re non rudibus modo, sed & professoribus negocium exhiberetur. Doluimus itaq; aliquândiu & discipulorum molestos conatus, pariter & scriptoris vicem, à quo, cum reliqua omnia emendatè satis in lucem emissa essent, hoc solum, quod ad captum puerorum luculentissimum emendatissimumq; oportuit, ita vt habemus remansit, Deinde quod proximum erat, expecta-

hanc ex tot doctōrū hōminum prouentu quo seculum
 hoc mirifice felix est breui for, q̄ si aut commentati-
 one, uel sūtem censura aliqua Trapezuntio & iuuen-
 tuti consuleret, ne ille posteris ἴσως esse, & studiosi am-
 biguis & cæcis sæne coniecturis illius sententiam inqui-
 rere cogerētur Verum cum hac spe usq̄ frustraremur,
 nec quicquam ex typographia tam sui simile quam
 Trapezūtī dialecticā proueniret, & Matthias Aque-
 nis uir incredibili morum modestia ac ingenij dexteri-
 tate (cui hoc nomine iuuentus etiam multum debet,
 quod vnum hoc curet, quo gr̄ex sibi commissus, recte
 pieq̄ institua tur) sæpe nos hortaretur, ut iuuetuti, quę
 per id tempus curę nostrę commendabatur, in hoc
 autore studeremus, non vltra sustinuimus discentium
 animos ab ingressu huiusce studiij, tot mēdarum mon-
 stris absterri. Quod igitur hic primum erat, pluri-
 ma ac vetustissima quęq̄ exēplaria consulimus quo-
 rum vnum nec ita lacerum nuper nobis exhibuit, ex
 Iohānis Murmelli libris, Iohānes Volscius Lunensis
 homo syncere doctus: deinde quicquid ab hoc autore
 de artium præceptionibus relictum est, quā potui di-
 ligētissime perlustraui Sic enim futurum sperabam,
 ut scriptoris τὰν γνησίην φράσιν subodoratus, penitus
 ad has hydras conficiēdas adreperē: quo labore cum
 non ita multum profecissem, commodū nobis in meri-
 tem venit, Trapezuntium in locis plerisq̄, præfextim
 ubi de pronuntiatis coniunctis, de finitionibus ac di-
 uisionibus præcipitur, (reliqua enim Aristotelis sunt)
 ex Seuerini Boethij traditiōe scripsisse: quare omnes
 ac proluxos illius de re dialectica commentarios accu-
 rate euoluere coacti sumus: Aristotelis etiam ingens
 illud λογικόν volumen, deinde Ciceronis & Fabij ple-
 raq̄, quoniam illius exemplis, huius vero præceptio-
 nibus abstrusiora & in lucem & ad vsum reuocare cō-
 natus est. Ex qua lectione quoniam sensi plurimū præ-
 fidij, cœpi primum crassiora errata, ex quibus sæpe am-
 biguus, sæpe nullus aut ridiculus sensus efficiebatur,
 expugnare: deinde clausulis passim semiplenis, quod

desiderabatur, apponere: multas quoque confusas perios, nec suo loco positas, in ordinem redigere: breuiter exempla, & quicquid lectorem remorabatur, ita ut ingenij nostri facultas ferebat, restituere. Quem laborem (quoniam non omnino, ut speramus, infelicitate cadebat) auditoribus nostris, vobisque ingenui fratres, qui per id tempus nobis commissi eratis, communicabam, passim adiectis more nostro adnotariunculis, quæ vel ad usum, vel ad explicationem præceptorum facere videbantur. Ea quoque docendi ratio cum studiosis quibusdam non displiceret, vobis, sed forte nimio nostri amore, vehementer probaretur, intellexi vos suboptare, ut & huius libelli castigationem, & ea quæ partim mei admonendi, partim nostrorum conatus iuuandi gratia collegeram, in publicum emitterentur. Sed utinam hic non tam erretis iudicio, quam communi studiosorum utilitati & nostro nomini impense fauetis. Hoc enim agitis, ut quæ de re dialectica hoc biennio studiosi quidam ex me audiissent, quæque vobis domestica consuetudine effundere solebam, ad omnes perueniant, vos etiam absentes consequantur. A quo negotio etsi cruditum hoc seculum, delicatum hominum iudicium, ætatem meam absterre possint, vincit tamen vester amor, impellit affectus, ut nostrarum virium periculum non absque periculo faciens, vestris precibus (quæ sane apud me plurimum possunt) inserviam. Recognita igitur nostra castigatione, collectisque subito in vnum accruum, quæ sparsim signata reperi, emitto hoc quicquid est libelli, ne voto vestro dicar defuisse. Quæ sane opera, etsi minus elaborata est, vobis tamen, ingenui adolescentes, quibus impulsoribus negotium hoc suscepi, in primis dedicanda erat, quod vtrique vestrum iuxta gratissimum esse cognoui, si quo per absentiam uti non liceret, cum in his qualibuscunque commentariolis quoties liberet (libebit autem sapissime) absentes cerneretis, & nostri erga vos amoris pignus peregre utcumque consequatur. Accipito igitur charissima indeles Trapezuntii no-

ſtri libellum, puſillum quidem hunc, ſed citra contro-
 uerſiam vel ad maxima vtilem, noſtra caſtigazione re-
 ſtitutum, & ſcholijs hiſce vtcunq; illuſtratum, ex quo
 ſi aliqua ad ſtudioſos manarit vtilitas, vobis pro me
 habeatur gratia: ſi res aliter ceciderit, candidum le-
 ctorem rogatum volumus, tantum vt conatum agno-
 ſcat, hanc chartarum iacturam ferat animo non ini-
 quo, exemplari emendatiore (ſi forte naſtus fuerit) vt
 hanc operam vel obſcuret, vel etiam extinguat, non
 inuidemus. Vos valete, & ad pulcherrimam bonarum
 artium laudem vitæq; integritatem fortiter (vt faci-
 tis) aſpirate, quo maiorum veſtrorū imagines ac ſtem-
 mata, quæ clara accepiftis, in vobis non deſinant, præ-
 fertim materni aui inſignis modeſtiæ viri, quem nu-
 per conſulem Chriſtus ex hac Colonia in verā illam
 ſuorum ciuium coloniam non abſq; magno totius pe-
 ne ciuitatis luſtu tranſtulit. Cuius ſummam probita-
 tem etſi vincere non poſſitis, efficiet tamē ſeculū quod
 vos q̃ ille naſti eſtis felicius, vt ſi adhuc apud morta-
 les ageret, nepotum eruditiōe ſe longe ſuperatum
 gloriaretur. Rurſum valete. Colonia,
 Anno M. D. XXXIII,
 Calend. Mart. è Gymna-
 ſio Montano,

VITA
GEORGII TRAPEZUNTII

diligenter ex eius operibus
collecta,

GEORGIVS Trapezuntius Græcus natione & Cretensis fuit, veluti ipse de se testatur in libro Commentariorum, quem super Aphorismos Cl. Ptolemæi cōscripsit. Cū ea insula bello Turcarum vexaretur, vnā cum vxore in Italiam venit, primum Venetijs literas professus, deinde Romam venit, quo tempore Eugenius huius nominis quartus pontifex maximus esset. Vir circa omnes disciplinas assidui laboris, vtriusque linguæ interpres diligentissimus, ac studiosissimus Aristotelicæ philosophiæ: neq; tamen ab Academia Platonis alienus. Sunt enim qui versionem operum Platonis quæ Marsilio Ficino inscribuntur, esse putent Trapezuntij. sane ipse leges Platonis à se esse versas testatur. Rhetor etiam non ignobilis. Ob id Romæ gymnasio præfectus, salario publico multis annis rhetoricam ac philosophiā docuit. Deinde à Nicolao gnato Eugenn successorē scriba apostolicus factus, scripsit multa quibus eruditionem suā posteris commēdauit. Nostra ætate hæc extant: Quinq; Rhetoricorum libri, quorum bonam partem (vt videtur) ex Hermogene transtulit. Commētarius perelegans in orationem Ciceronis pro Q. Ligario ad Victorinum. De re dialectica ad Petrum Medicem Florētinum, hic libellus. Vertit autem Aristotelis librum de animalibus, eiusdem de arte dicendi, Eusebij de præparatione euangelica, multoq; plura theologica. Vertit & mathematica quædam, centum videlicet Ptolemæi aphorismos, quos & commentarijs illustrauit, quod opus nondum impressum, apud Iohānem Soterem vidimus, breui for

re proditurum. Eiusdem quoque ingens illud opus, quod
 περί μεγάλης πραγματείας inscribitur, in quod pariter
 & commentaria scripta reliquit, quæ reprehendun-
 tur vna cum versione ab Iohanne de Monte Regio, his
 libris quibus Theon Alexandrinus defenditur: qua-
 re tantam sibi invidiam comparasse scribitur, ut à Tra-
 pezuntij filijs Romæ veneno extinctus quibusdam cre-
 datur. Aemulos habuit, præter eum quem diximus,
 Theodorum Gazam, ac Iohannem Episcopum Alerien-
 sem, utrunque iuxta infestum. De Gazæ aduersus Tra-
 pezuntium simultate sic ferunt: Scripsit Theodorus in
 præfatione librorum de animalibus Aristotelis, in quibus
 præcipue commendatur, sese à nullo adiutum, nec
 adeo certare cum cæteris interpretibus, quos vincere
 inquit, nullum erat negotium, cum libros eosdem Tra-
 pezuntius ante ipsam tam luculenter vertisset, ut La-
 tino Aristoteli par decor additus quibusdam videatur.
 De episcopo Alerienti, si quis causam requirat, legat
 epistolam illam quæ ab eo præfixa est Straboni. Tra-
 dunt Trapezuntium in extrema senectute literarum
 omnium oblitum fuisse: quod fortè non ita verum vi-
 debitur, si quis epistolam nuncupatoriam legat, quæ
 Andreas Trapezuntius patris sui versionem Ptolemæi
 de magna compositione, summo pontifici Sixto dedi-
 cat, scribens patrem Roma ob æmulorum invidiam
 Neapolim discessisse, comiterque ab Alphōso rege, obli-
 to liberali stipendio, susceptum; pauloque post mor-
 te præventū citius, quam quod in manibus erat
 perficeret, modò non sit suspectum fi-
 lij pro patre testimonium, Obijt
 autem hac prole vna super-
 stite Andrea Trapezun-
 tio, cuius nunc me
 minimus,

ARS NE SIT DIA.

LECTICA, DEINDE QUID

differant dialectice ac logice.

PHILOSOPHIAE partitionem (quam omnes ferè qui in dialecticis vel Aristotelis, vel aliorum, operam aliquam sumunt, recensent) si quis re grat, Angelj Politiani præfationem in Aristotelem, quæ πανεπιστημονικὸς

inscribitur, consulat. Nobis satis erit, qui σχολίου tantum scribimus, ea saltem sumere, quæ vel in hac arte peculiariora sunt, aut citra quæ hic libellus nō rite à iuventute intelligi potest. Id fiet, si paucis ostendamus, ars ne sit dialectica. Porro Quintilianus non obscure indicat artem esse, quoniam hinc sumpto argumento Rhetoricam sub arte contineri putavit: idem & hæ voces διαλεκτική & λογική (ambo enim hæc nomina sortita est) satis indicant. Quæ quoniam declinatione apposita sunt, absolute non usurparentur, & qdem in hoc, genere, nisi perpetua subintellectione τῆς ἐπιστήμης, ἡ τῆς τέχνης, quorum hoc artem, illud scientiam significat. Verum ut propius accedamus, paucis etiam aperiemus, si quid discriminis sit inter logicen & dialecticen, & cur hæc ars utrunq; nomen acceperit, quorum hoc à Græco διαλέγομαι, quod est differere: illud ἀπὸ τοῦ λόγου, quod modo orationem, modo rationem & artem significat. Sed dialectica, ut videtur, antiquius, ac olim nō perfectæ artis, sed partis duntaxat nomen erat, tantum in iudicando sita, ut quid verum, quid falsum, quid prauum, quid rectum in oratione esset, distingueret. Quæ ars primum à Zenone, q Pythagoræ temporibus fuit, excogitata fertur, quam Cicero de Oratore libro secundo διαλεκτικὴν dictam à Stoicis scribit, & ab eisdem multis voluminibus traditam, in quibus nullum de inveniēdo verbum esset. Postea Aristoteles huic parti scientiam perspicendi,

Dialecticam esse artem.

Dialectica & logica quid differant.

quid in quaq; re probabile esset, adiecit, quam artem λογικην vocauit: quod ea ars rationis, id est, probatio nis seu argumenti syluam suppeditaret. Ex quo colli gi potest, veteres studium hoc in duas partes fregisse, quod & Cicero quarto de finibus docet in hunc mo dum: Cum duæ, inquit, sint artes, quibus perfecta ra tio ac oratio compleatur, vna inueniendi, altera disse rendi, hanc posteriorem Stoici & Peripatetici, prio rem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne at tingerent quidem. Ex quibus liquet Aristotelem disse rendi rationem, quam Stoici solam dialecticam nun cupant, & inuentionem, partes quidem non tam natu ra quàm tractatione discretas, in vnius artis corpus coëgisse, quam promiscue logicam ac dialecticam vo care solet, etsi posteriore vtatur sapius. Quin & logi cen idem autor accipit pro ea probandi ratione, quæ c communi sensu & dialectica sumitur: aliam nãq; quæ ex principiis eius scientiæ ducitur, cui demonstrandæ adhibetur, ἀναλυτικην appellat, id quod nō obscurum est his qui legerunt libros de demonstratiōibus. Alij volunt ita late patere logicam, vt omnes eas artes com plectatur, quæ in oratione versantur. Cui tametsi ἱτυ μολογία non repugnet, nescio tamen an apte dicatur, grammaticam, poeticam, aut rhetoricam artes esse λο γικὰς, cum tamen hæ in oratione versentur. Quare logica à ratione, id est, argumento (nam hoc Græca vox etiam significat) nomen habet. Ammonius diale cticam actionis, logicam vero inspectiōis esse scribit, perinde atque rhetorica & eloquentia distant: sed nec hoc obseruari puto. Quare solum illud hic perpetuum esse potest, elegantioris linguæ scriptores sapius dia lectices, quàm logices vocabulo vti. Item hoc epi theton, illud artis nomen esse sapius, præ fertim Aristoteli. Porro de artis utili tate, materia & fine, item quid à rhetorica distet, Rodolphi dialectica vide atur,

Vt in diui
sione phi
losophiæ
tripartita,
& apud
Rodol
phum lib.
3, cap. 3.

Lib. 2, c. 2.
2, & 3,

D I A L E C T I C A .

Dialectica est diligens differendi ratio. Differere uero nemo poterit diligenter, nisi quæ inuenierit, dicendaq; iudicauerit, ea sic coniunxerit, ut illis datis, quod intēdit necessario consequatur: quam orationem Græci συλλογισμὸν dicunt, Latini uero rationationem appellare possunt.

Dialectica est diligens differendi ratio.) Definitio. 5 sumpta ab officio: respicit autem id quod à Cicerone scriptum est in topicis ad Trebatium, quo loco hac periphrasi dialecticam intelligi vult: Omnis (inquit) diligens differēdi ratio partes duas habet. Et in principio de Fato dicit se λογικὴν diligentem differendi rationem vocare. Quod autem rationem vocet dialecticam, nihil ē aduersus id quod superius artem esse diximus: sæpe enim rationis vocabulo ar-

Ratio.

Ars.

tem intelligimus, ut apud eundem: Quod & si ingenijs magnis præditi de dialectica loquens) sine ratione consequuntur, ars tamen dux est ceterior quàm natura. Est autem ut loqui quorumlibet, eloqui oratorum, ita dialecticorum differere: in quo verbo, ut Varroni placet, metaphora ē ab agricultura sumpta. Nam hollitor, inquit, differit in areas sui cuiusque generis res: sic qui oratione quiddam propositum dissentaneum aut consentaneum fit, aperit, differere dicitur. Sed quod ad definitionem hanc attinet, videtur potius esse explicatio vocis dialecticæ, quàm finitio rei. Quare illa Rodolphi apertior est: Dialectica ars probabiliter de qualibet re proposita differendi, prout cuiusque natura capax esse poterit.

Differere
quorū sit,

Li. 2, ca. 2.

Differere vero nemo poterit diligenter.) Indicat Trapezuntius differenti seu disputanti duo esse necessaria, alterum ut inueniat atq; excogitet ea, quibus

Dialectice
partes.

Topice,
Inuentio,

quod defendendum aut docendū sumpsit, aperiat ac tueatur: alterum, vt ea quæ inuenit, satis ne ad rem, pbandam idonea sint, examinet. Ex quo fit, vt vniuersa differendi ratio duabus perficiatur partibus, inuentione ac iudicio. Est autem inuentionis pars ea, quæ sedes & locus quosdam argumentorum docet, ex quibus veluti thesauris ea educuntur, quibus res proposita, pbari in hanc vel illam partem possit. Hæc ab Aristotele, quod locus continet, *τοπικὴ* dicitur: atq; ab eodem octo voluminibus, quæ inscribuntur *Topica*, diligentissime tradita. Altera est, quæ *κρίτικη* dicitur, ea regulas ac normas quasdam præscribit, quibus quæ nobis loci exhibuerunt diiudicamus, aptane an inepta sint proposita nec solum hoc, verum etiam canones quibus veluti perpendiculis scripta aut nostra aut aliorum, recte nec ne cohereant dispicimus atq; eam methodum, qua in sua quisq; arte (rebus tamen præcognitis) quod pronunciatum verum sit aut falsum, iudicamus. Cui seruiunt præcepta de diuidendo, partiendo, distinguendo & colligendo, id est, quod pronunciatum cui respondeat, quod sequatur, deinde argumentationis formulæ, quarum si quis plane rudis sit, non est quod speret se in villo disciplinarum genere quicquam facturum. Hanc Aristoteles pro materiæ diuersitate in duas formas secuit: In priorem analyticen, qua ratiocinationum dialecticarum vis & facultas tota absoluitur: In posteriorem analyticen, quæ est de demonstratione seu syllogismo epistemonico: Vltimâ partem quæ est *περί τῶν ἱλέγχων σοφιστικῶν*, hoc est, (vt Cicero interpretatur) de fallacibus conclusionibus, inuentioni adnumerant. Duabus his dialecticæ partibus elementaria adiecta est, quæ vtriusq; partis, id est, argumentorum ac argumentationum continet primordia: prædicabilia, & *κατηγορίαι*, quæ latine prædicamenta dicuntur, tradens. Ex his partibus Trapezuntius primam ac postremam succincte in hoc libello tradidit. Quod inuentionem his non addiderit, causam esse credo, quoniam plerique eam partem rhetori

subiecerunt, atque ob id tertio libro rhetorices suae locos diligenter tractauit. Porro id quod subiicit, neminem differere posse, nisi quæ inuenerit, ea in syllogismi formam redigat, non ita intelligendum est, quasi necessarium sit dialecticum semper ratiocinatione uti. Nam & inductione, enthymemate, exëplis sæpe colligit: sed quod syllogismus aliarum argumentationum sit examen, nec vllæ sint probationes, quæ in ratiocinationis formam venire non possunt.

Ea propositionibus consistat. Omnis propositio, si simplex est, dupbusterrimus, subiecto atq; prædicato conicitur. Quoniam ergo syllogismorum elementa sunt, ex quibus constant, et ad quos res soluitur (nec enim componendo altius reuocare, nec reuocando longius abire possumus) de his primum dicamus.

Ea propositionibus conicitur.) Gradatione inquirat quid in dialectica principium ac minimum sit.

Omnis propositio si simplex est.) Duplex enim est propositio: Una simplex quæ nomine & verbo continetur ut dies est: hæc prædicatoria vocatur latine, græce κατηγορητική. Altera composita quæ simplicibus constat ut si dies est, lumen est. hæc vulgo conditionalis dicitur, de qua loco suo copiosius

Quoniam ergo syllogismo & elementa sunt)

Prima illa initia è quibus res veluti materia consistat, elementa dicuntur, quo vocabulo Cicero in academicis συλλεγμένα interpretatur, ut sunt terra, aer, aqua, ignis. Sunt & in artibus elementa primordia illa, à quibus naturali ordine principium sumitur, ut in grammatica litteræ, & ex his syllabæ: in geometria punctus, linea, planum. In dialecticis quoque argumentationum minimæ partes: hæc sunt voces quibus oratio omnis consistat, nomen videlicet & verbum: quæ dialectico στοιχα sunt, syllabæ vero ac litteræ cura grammatica commissa est.

Elementa

Verum dialecticorum more, ut de quo termino sermo nobis habetur intelligas, uocem in significationes suas diuidamus. Termini ergo locorum fines appellati sunt, qui locum à loco distinguant atque separent.

Vocem in significationes primū diuidamus) Ambiguas enim voces dialectica non recipit. Quæ si forte inciderint primum enumeratione significationum aperiendum est, quo significatu usurpari debeant: ne si significatio incerta sit, in dubium veniat, qua de re sermo habeatur. Quod quā turpe sit, Cicero indicat lib. 2. de si

nibus: quo loco Epicurum lapsū ostendit. quod vocabulo voluptatis nunc hoc, nunc illud absque discrimine intelligeret.

Termini ergo locorum fines appellati sunt,) Termini vniuscuiusque rei principium, finem, & extremum significant. Est item laevis aut tripes in agro defossus, quo agricolæ prædia sua à vicinis distinguunt, quem *ῥέμονα* Græci vocant. Hunc, quod post Saturnū exactum lites ac cædes rusticorum de diuidendis agris fusiulisset, deum faciebat gentilitas, teste Nasone libro Fastorum secundo: sic enim habet:

Terminus
deus,

Et cantant laudes Termine sancte tuas,
Sacrificabāt huic mense februario, in æde qua super eum foramen in tecto patebat, quod nefas esse putarent Terminū intra tectum consistere, ut apud eundem:

Nunc quoque se supra, ne quid nisi sidera cernat,

Ænigma
de termino,

Exiguū templi tecta foramen habent.
Exstat peruetustum ac lepidum ænigma apud Gellium libro 12. de Termino, quod ipse dicit se nolle soluere, ut legentium coniecturas acuatur. Versus hi sunt:

Semel minusne, an bis minus, non sat scio,
An vtrunque horum, ut quondam audiui dicier,
Ioui ipsi regi noluit concedere.

Significatur hoc ænigmate Terminum fuisse qui solus Ioui cedere noluit, ingens quippe saxum erat, Nom

enim semel minus fuit, aut bis minus, sed vtrunq; minus, scilicet semel & bis minus, hoc est, ter min⁹, id est, Terminus.

Vnde Græci similitudine ducti ὅρου, id est, uerbum de uerbo, terminos, diffinitiones appellarunt.

Disiungunt enim atq; dissepârât diffinitiones uniusculi; substantiam, cum differentias tanquam terminos generi adijciunt. Terminos etiâ simplicis propositionis partes dicimus, quoniam significatione, quasi conscriptam rem ostendunt quam significant.

Vnde Græci similitudine ducti ὅρου) ὅρος Græcis finem alicuius rei significat, & ἄκρον, quod Cicero extremum vertit, & μεταφορικῶς pro finitiōe: eam enim nunc ὅρον, nunc ὁρισμὸν appellat Aristoteles. Verum ὅρος quauis ad verbum sit terminus latine, non tamē quemadmodum apud Græcos ὅρος pro definitione accipitur, ita apud nos terminus: quare ubi in hac significatione Latini transferunt, finitionem dicunt, aut finem ut Fabius lib. 5. Ducuntur, inquit, argumenta ex finitione seu fine: nam utroq; modo traditur. Et recentiores latine loquen-

tium ὅρον in hac significatione nunquam aliter, quam finem transferunt, ut & ὁρισμὸν finitionem.

Terminos etiam simplicis propositionis partes esse dicimus. Tertia, inquit, termini significatio est, qua dicitur pars propositionis simplicis. Compositæ namq; partes sunt antecedens & consequens. Hoc est, ut supra ὅρος pro definitione, ita hac tertia acceptione, pro definito accipitur: id enim est rei simplex vocabulum definitionis indigens. Hanc autem significationem vult Trapezuntius superiori affinem: quod enim termini, id est, finitiones explicant latius, hoc ipsum rerum vocabula ostendunt inuolutius: ut homo & animal intellectuale eandem rem significant, sed hoc explicati⁹, illud vero contractius. Quare voces incomplexæ

ob id dicerentur termini, quod in his latens esset finitio

Hinc est quod rerum nomina, implicitas diffinitiones & diffinitiones, explicita nomina rerum multi ac clari philosophi solent appellare. Terminum ergo quem hic dicimus, propositionis partem intelligimus quem ita definit Aristoteles.

Termini
diuisio.

Terminus est in qua resoluitur propositio. Est autem omnis terminus uel complexus, uel incomplexus. Complexus est oratio imperfecta quae constat multis simplicibus terminis ut scientia iuris ciuillis. Incomplexus est, ut homo, scientia, ut facit, currit.

Propositionum
partes quare
termini dicantur,

Hinc est quod rerum nomina. Platonem intelligit, qui in Cratylo existimat nomina ita rebus esse accommodata, ut ipse tenor vocis, rei quam significare videtur, naturam quam dāmodo ostēderet. Cuius Gellius meminit etiā lib. 10. Nocturnum Atticæ & Aristoteles * quoque voces *συμβολα* vocat, quas Cicero notas transfert, quasi id signis indicaret, ad quod finitiones veluti manuducant. Quod quamquam verum esse potest, tamen hæc ratio tam alta origine ducta, parum accommodata videbitur præsentī negotio: nimirum ob id propositionum partes terminos dici, quærum nomina aliquo sensu finitiōes dici possunt, finitiōes autem græce dici *ὁροι*, ὁροι vero ad verbum termini sint. Verum quidem hoc est, sed, p de-

finitione *ὁρος* acceptus, non apte terminus transfertur. Quare propositionum partes alia quadam ratione termini videntur dici. Nam, ut ante diximus, terminus cuiusque rei est extremum, finis ac limes: sic propositio constat terminis duobus, id est, extremis seu limitibus: ut idem sit apud Aristotelem *ὁρος*, quod *ἄκρον*. Nam utranque propositionis partem *τὰ ἄκρα* dicere solet, si-

multitudine nimirum ducta ad geometria, in qua termini dicuntur, quibus vnaquæque magnitudo continetur: vt corporum superficies, & harum linearum termini dicuntur. Quare vt longitudinis termini puncta quibus terminatur, ita propositionis subiectum & prædicatum modo terminos, modo extrema dicimus. Libenter namque Aristoteles mathematicorum similitudinibus, quippe quæ ad sensum maxime accommodantur, rem docere solet: quod satis testantur perpetua illa mathematica exempla nusquam illi non usurpata: de diametro asymetro, de triangulo, circulo quadrando, & hoc genus pluribus. Siquidem ita vniuersam dialecticam methodo concinnauit, vt perfectè aliquod scientiæ ostenderet specimen: quæ res fecit, vt se non orationum exemplis alligaret, sed literis in exemplum productis, doceret hoc artificium omnium orationum sermonumque formis æque accommodari posse. Quin & ipse testatur, dialecticam hoc esse rhetorica certiolem, quod illa firmam habeat *καταληψίαν*, hæc vero opinionibus nititur. Quod ob id arripuimus, vt Lau. Vallæ supra modum literas illas in Aristotelis dialectica inuadenti, paucis responsum sit. Quæ ita definit Aristoteles) Primo lib. prioris resolutionis terminum his verbis finit:

Ὁροῦ ὃ καλῶ εἰς ὃν διαλύνεται ἡ πρότασις, οἷον τό, τε κατηγορούμενον ἐπὶ τὸ κατ' οὐ κατηγορεῖται ἢ προσθεμνίου διαζευγμένου εἶναι, ἢ μὴ εἶναι.

Id est, terminum voco in quem dissoluitur propositio, vt prædicatum, & id de quo prædicatur, ipso esse aut non esse addito vel separato. Quibus verbis admonuit Aristoteles quo sensu terminum in dialecticis acciperet, nimirum pro partibus quibus propositio determinatur & absoluitur: determinatum enim & definitum dicitur id, quod perfectum est,

Incomplexus autem & simplex terminus omnis
Incomplexus autem & simplex terminus omnis, aut nomen est, aut
simplex terminus omnis

aut nomen est, aut uerbum: & aut infinitum, aut finitum.

verbum) Hoc loco illud admonendum videtur, dialecticos duas tantum orationis partes facere, verbum scilicet & nomen, ad quæ & pronomen & participium referri possunt: reliquas vero partes orationis, quas recensent grammatici, nexus esse partium tantum. Cuius etiam Fabius meminit lib. 1, institutionum, cap. 7, & Prisc. lib. 2, de oratione, & lib. 11, de participio.

Nomen.

Nomen est uox ex institutione hominum sine tempore significans, cuius nulla pars seiuncta separataque significat. Verbum

Verbum.

est uox ex institutione hominum cum tempore significans, cuius nulla pars seiuncta separataque significat.

Vox quomodo fit.

Uox autem est inquit spiritus natus, & aeris instantibilis auditus. Ea mouetur circulorum rotundationibus infinitis: ut si instantem aquam lapide immisso, nascantur innumera-biles undarum circuli, crescentes à centro, & quam latissime possint vagantes, nisi angustia loci interpellauerit, aut aliqua offensus, quæ non patiatur designationes earum undarum ad exitus peruenire. Itaque cum interpellantur, primæ redundantes insequetium disturbant designationes, Eadem ratione uox ita ad circum efficit motiones. Sed in aqua circuli æqua planitie in latitudinem mouentur, & uox in latitudinem progreditur, & altitudinem gradatim scandit. Igitur ut in aqua undarum designationibus, ita in uoce cum offensus nulla primâ undâ interpellauerit, non disturbat secundâ, nec insequetes, sed omnes sua resonantia pueniunt ad imos & summos aures, Hactenus Vitru-

Cuius nulla pars seiuncta separataq; significat.) Partes nominis compositi Aristoteles in lib. *πρὶ ἱμνείας* sectione prima, composita nomina asserit earum esse partium, quarum quæque significare aliquid quidem uidebitur, si per se pars effertur: ut in dictione *καλλιππος* per se quidem significat *ἵππος* equum, quem tamen in Callippo (quod hominis proprium est) significare ridiculum foret, ueluti in omnibus propriis nominibus quæ plerumque ex partibus pluribus coaluerunt partes per se positæ, etiam aliàs ut integra significare possunt, partes tamẽ eius dictionis ut sint, nihil significant: non magis quàm in hoc nomine Isocrates, Socrates & Crates, quæ ut totum respiciunt, tantum syllabarum sunt comprehensiones, non hominum propria. Sed in his ubi in composito partes significationem retinere uidentur, maior erit dissoluendi difficultas: ut in hoc res publica, tantum res efficere uidetur, atq; si fiat ex eo res priuata, res urbana, res rustica: nec minus in eodem publica, quàm si dicas, negocium publicum, locus publicus: sed iniecto aculeo discedamus, quo puerorum industria, relicta quærendi ulterius occasione sollicitetur,

In finita uero nomina uel uerba. sunt quibus negatio adiecta est. Finita, quæ absq; negatione proferuntur. Finita, ut homo, animal, legit, sentit. Infinita, ut non homo, non animal, non legit, non sentit. Nomina igitur appellat Aristoteles quæ nominatiuo casu effertur, quemadmo-

Infinita uero nomina uel uerba. sunt quibus negatio adiuncta est.) Dialectici nomina quædam infinita uocant, quibus scilicet à fronte negatio adiecta est, quæ dictionis certa significatio tollitur: ut non iustum, pro aliquo quod non sit iustum, non homo, aliud ab homine, quemadmodum in hoc Platonis ænigmate: Homo non homo. percussit non percussit. lapide non lapide. quem non quem,

Platonis
ænigma,

Infinitorum
nominum
quis usus,

dum uerba, ea quæ solū
indicat præsens tempus.
Cætera casus nominum
& uerborum esse asse-
rit, ut hominis homini,
agebas, agebat, agerem,
agere. Oratio est, in-
stitutiōe hominum signi-
ficans, cuius aliqua pars
seu iuncta seu parataq; signi-
ficat.

super arborem non arbo-
rem, quo significatur, Eu-
nuchus percussit pumice
atam uel pertilionis seden-
tis super sambucū. Verum
apud Latinos rarior est
hæc nominum usurpatio,
præsertim in substantiuis:
Nam quod apud Cicero-
nem est in prima Acade-
mica: Nec uero aut quod
efficeret aliqd, aut quod
efficeretur posse esse non
corpus, e Græco uersum
est ad uerbum, ubi partici-

pium substantiuum quod, in hoc genere sermonis intelli-
gitur. Sed & apud Fabiū Quint sine hac figura inue-
nies aliquoties substantiuum per negationem infinitū.
Adiectiua uero nomina, & si apud Latinos infinita in-
ueniuntur, non tamen ita prorsus, quin ex contrario
certa significatio intelligatur: ut mons nō magnus,
paruus aut mediocris intelligitur: homo non impro-
bus, forma non mala, certam habent significatiā ex
contrario. Verba autem infinita reddi non possunt ut
aliquid significant, nam in propositionibus si suman-
tur, non iā infinita sunt, seu negata ut piscis non spi-
rat, Socrates non disputat: in quibus nō infinita sunt,
non spirat, non disputat sed tantum negatur pisci in-
esse spiraculum, & Socrati sermo. Si uero per se suman-
tur uerba hoc est, extra orationem iam nomina sunt
teste Aristotele. Verum ita non fit, nisi infinito modo,
ut currere uiuere moueri. Huiusmodi enim Græci o-
mnium casuum præponunt articulos. Latini tantum
in duobus pronominibus usurpant, in nominatiuo ui-
delicet, & accusatiuo, ut:

Verba infi-
nita nomi-
na sunt.

Velle suum cuiq; est, Et: Velle tuum nolo.

Oratio.

Orationum quinque

genera.) Diuisio est ora-

sunt genera: Enunciatiua imperatiua, deprecatiua, interrogatiua, uocationis perfectæ: Illam enim qua oratio per perfectam & imperfectam diuiditur omisit,
catiua. Vocatiua ut.

*Heus, inquit, iuuenes monstrate, mearum
 Vidistis si quam hic errantem fortè sororum.*

Interrogatiua, ut:

*Sed uos qui tandem, abus aut uenistis ab oris.
 Quòue tenetis iter.*

Deprecatiua ut:

*Sic pater ille deum faciat sic altus Apollo
 Incipiat conferre manum.*

imperatiua, ut:

*Disce puer uirtutem ex me uerumq; laborem,
 Fortunam ex alijs.*

Enunciatiua, ut:

Enunciatiua.

*Stat sua cuiq; dies, breue et irreparabile tempus
 Omnibus est uitæ sed famam extenuare fastis,
 Hoc uirtutis opus.*

Item:

*Nesciamens hominum fati sortisq; futur
 Et seruare modum rebus sublata secundis.
 Harum quoniam sola enūciatio uerum a falso discernit.*

*Quare sola cuius ne
 gocij est nam ceteræ ad
 rhetorica magis uel po
 eticam doctrinam perti
 nere uidentur.*

*Quare sola huius est ne
 gocij.) Nam reliqua quæ
 affectibus mouedis ac ani
 mis demulcendis accom
 modatiora sunt, oratori
 bus atque poetis magis in
 usu habentur, Sic enim scri*

ptum est ab Aristotele in libro περι ἱρμηνείας sectione prima, nam reliquæ formæ orationum, ut sunt interrogatio, conquestio, exclamatio, percontatio, imperatio, optatio, inuocatio, deprecatio, & hoc gen⁹ sexcenta, in tertia parte rhetorices tractantur, ubi præcipiunt de uerborum & sententiarum exornatione, & partibus elocutionis: quæ cum dignitatem quandam ueluti colorem & speciosiores habicum adferant orationi, clarum est hanc tractationem non ad dialecticos, qui fidei tantum & ueritatis inueniendæ artificium docent, pertinere, sed ad eloquentiæ magistros.

Enūcia-
tio du-
plex.

Enūciatio uero, alia simplex, alia coniuncta est. Coniuncta ex simplicibus constat, ut si homo est, animal est. Simplex uero enunciatio, est oratio quæ aliquid esse uel non esse significat.

Simplex enunciatio est oratio quæ aliquid esse,.) Hoc est, enunciativa dicitur oratio qua asseritur, aut negatur quidpiam, ut anima ē immortalis. Enūciationes autem hæ uulgo uocantur: sic enim ad uerbum transferri uidetur, quo Aristoteles utitur: ἀποφανσις ἀπὸ τῆς ἀποφαίνεσθαι quod enunciare, pronunciare, & proloqui aliquid significat. Quare ἀποφανσις etiam pronuntiatio nes & pronunciata transferunt. Enunciationes enim esse putant, quas Græci ἰπαγγελλείας uocant. A Stoicis uero ἀξιώματα dicuntur, quæ Cicero nunc effata, nunc pronunciata, & enunciationes aliquando transfert, à M. Varrone prologa dicuntur. Cæterum ἀξιώματα dicuntur Aristoteli non quæuis pronunciata, sed illa tantum quibus absq̃ ulla doctrina & probatione firmus ab omnibus habetur assensus, ut integrum est qualibet sua parte maius. Mala sunt deteriora bonis, turpia honestis, Hæ uulgo dignitates dicuntur. Cicero προληψις, id est, prænotiōes & anticipationes uocat, sine quibus nec intelligi quicquam, nec queri, nec disputari potest. Sunt autem hæc, quæ ipsa natura ducit, ab omnibus statim intelliguntur credun-

ἀξιώματα

Triplicia
principia,

turā, ut totum est maius sua parte: seu quæ sensu uera deprehendimus, ut ignem esse calidum, niuem albam, mel dulce: tum quæ plurimorum hominum non insipientium iudicio corroborata & recepta sunt, ut deum esse, post hanc uitam expectari aliam: hæc postrema creduntur tñ: secundi ordinis, quod experimur, credimus: quæ primo loco posuimus, & qđ ipsa natura dicit, & qđ sensus doceat, non possumus ea nō credere: quare hæc sub contradictionem cadere non possunt, reliqua autem possunt, ut niuem Anaxagoras negauit albam, & Epicurus non uiuere post mortem animas, nec esse post hanc uitam aliam existimabat. Hæc obiter diximus, quod per hæc pleraq; Aristotelis in libris de Demonstrationibus, & Ciceronis in philosophicis disputationib⁹ rectius à studiosis intelligētur.

secūdum quod ipsa tempora diuisa sunt, ut homo est animal.

ut sol est in Geminis: aut fore, ut anima nō morietur. Nihil enim necesse est uerbum esse presentis temporis, quoniam ē uerborum casibus enunciationes sunt, modo fuerit modi indicatiui, aut saltem pro hoc accepti.

Omnis igitur oratio qua necesse est aliquid de aliquo uel asserere uel negare si ut uel esse, uel non esse significat, consideratur, enunciatio dicitur si ut uerum uel falsum, propositio appellatur. Est enim propositio, oratio quæ uerum

Secūdum quod ipsa tempora diuisa sunt) Hoc est, qua asseritur quidpiā fuisse, ut fuit illium: aut esse,

ut sol est in Geminis: aut fore, ut anima nō morietur. Nihil enim necesse est uerbum esse presentis temporis, quoniam ē uerborum casibus enunciationes sunt, modo fuerit modi indicatiui, aut saltem pro hoc accepti.

Omnis igitur oratio q̄ necesse est aliquid de aliquo uel asserere.) Apparet ex hac differentia orationem enunciatiuam tñ rectius propositionem uocari, cum argumentatiōis alicuius pars esse constituitur: quādoquidem in ea huiusmodi orationes sumuntur: non qđem quod esse aut non esse rem quāpiam significant, sed qua-

Propositio.

uel falsum, significat,
Propositionum quædam categorice nuncupantur, quas prædicatorias Latine appellare possumus, quædam hypotheticæ, quæ conditionales nominantur.

Propositio.
Enunciatio

tionem. Laurentius Valla libro dialectices tertio, propositionem dicit syllogismi initium. Enunciationem autem genus propositionis, assumptionis, conclusionis & reliquorum quæ non tam materia differunt, & eloquendi modo, Non tamen hoc semper obseruatur, quandoquidem dicitur ratiocinatio tribus constare propositionibus.

Prædicatoria propositio est. quæ duobus terminis constat. subiecto prædicatōq;.

Subiectū.
Prædicatū.

Subiectum est de quo aliquid dicitur. Prædicatū est quod dicitur de aliquo, ut homo est animal.

est oīs intēperantia. Intellectu prius illud, Oīs intēperantia. Rursum, piū est tueri patriā: utile est erudire liberos, subiecta sunt, tueri patriam, erudire liberos.

Subiectus terminus nunquā maior, seu æqua

tenus ueritatem, aut falsitatem continerent. Cuius rei indicium est, quod Aristoteles ubi de hac oratione disputat, tanquam argumentatiōis parte, non ἀπαφασιν, ut in libro περὶ σπουδαίας, sed πρότασιν, ut in libris priorum resolutionum uocauit, quā nostri transferunt propositionem.

Prædicatoria propositio est.) Propositio κατηγόρικη quā Martiā^o prædicatiuam uocat, est quæ unum uni aut tribuitur, aut negatur, seu quæ uno

Subiectū est de quo aliquid dicitur.) Prior propositionis pars cui posterior tribuitur, subiectū uocatur. Oportet autē prius esse intellectu, ordine uero non est necesse: ut uitā

Subiectus terminus nūquam maior.) Ex Isagoge Porphyriana canō hic

lis uet minor prædicato
semper est. Prædica-
tus uero terminus uel
uerbū est, ut homo cur-
rit: uel nomē simul cum
uerbo ut dies serenus
est.

ubi definitio definitio, seu cōtra, ut homo est animal ra-
tionale rationale animal est homo: aut si ppriu de sub-
iecto suo. ut homo est risibilis.

Præterea tam subie-
ctum, quam prædicatum
complexos terminos pos-
sunt continere, ut scien-
tia iuris est res utilis.
est tertio adiacente. Latine

desumptus est. Intelligi-
tur autem de enunciatio-
ne affirmatiua & uera, in
reliquis locum nō habet.
Aequale autē subiectum
est prædicato, ubi idē de
eodē dicitur, Socrates est
Socrates: aut ubi iungun-
tur synonyma, ut ensis est
gladius, lortū est mors: aut

Præterea tā subiectum
quām prædicatum.) Vbi
in propositionibus ultra
uerbum substantiuum ali-
quid additur, id prædica-
tum Græcis dicitur *προερ-
κατηγορουµενον*: scholæ, de
nondum tralatum est.

Omnis prædicatoria
propositio, uel affirmati-
ua uel negatiua est.

Omnia prædicatoria, p-
positio uel affirmatiua uel
negatiua est.) Hæc enun-
ciationum diuisio secun-
dum qualitatem est, superior est ex substantia: quæ sequi-
tur, quantitatis est. Ac proinde tres quærendi modos
diuersos propositioni accommodant. Veluti quæren-
ti quod sit pronunciatum, prædicatorium uel condi-
tionale redditur: Quale, affirmatiuum aut negatiuum:
Quantum uero, singulare, aut particulare, aut uniuersale.
Cicero affirmatiuas & negatiuas, negātes & alienas
uocat, Marrianus dedicatiuas & abdicatiuas.

Quærendi
notæ tres.

Affirmatiua est ali-
cuius de aliquo enuncia-
tio. Negatiua est alicui-

Affirmatiua est alicui-
us de aliquo.) Affirma-
tio, alicuius de aliquo: Ne-
gatio, alicuius ab aliquo
est enunciatio Hoc ad uer-
bū e Græco *νεγι* *εγνησιος*

Affirmati-
ua.

Negatiua

De aliquo *us ab aliquo enunciatio.*
 Ab aliquo *Propositionum alie*
 Negatio. *sunt uniuersales, alie*
 Affirma- *sunt particulares, alie sunt*
 tio. *indefinitæ. Vniuersa*
 Vniuersa *lis est, quæ aut omni aut*
 lis. *nullo inesse significat, ut*
omnis homo currit, nul-
lus homo currit. Par-
ticularis est, quæ alicui
aut non alicui inesse si-
gnificat, ut aliquis ho-
mo currit, aliquis homo
non currit. Huic singu-
lare annectimus. Ea est
si dicas, Cicero dispu-
tat, hic auait.

ris.

traductum est, ubi Aristoteles non alio discrimine seiunxit affirmationem à negatione, quàm præpositionibus his κατὰ & ἀπὸ, ut sit affirmatio, enunciatio alicuius κατὰ τινός: Negatio uero alicuius ἀπὸ τινός. Verum ab & de præpositiones, an contrariæ sint significationis, grammaticis discutiendum relinquamus Significantius foret si dicatur: Affirmatio est oratio quæ alicui quippiam inesse dicitur, ut deus est iustus, homo est animal. Negatiua oratio quæ per negationem prædicatum à subiecto remouetur, ut homo nō est iustus: aut in quo uis est negandi, ut nōiunt boni

ab officio discedere, est homo parum pius, argentum aliud est quàm aurum. Negandi particula uerbo intellectum tantum apponenda est. Nam si nomini præponitur, ur, est uir non bonus, est homo minime malus, affirmatiuæ sunt & æquipollēt his: est uir malus, est homo plane bonus, æquipollentes autem propositiones eiusdem qualitatis sint necesse est. Quare si hæc affirmatiua est, homo malus, erit affirmatiua quoq; homo non bonus: æquipollent enim superiori. Sciendū autem hoc loco, minimeq; tacendum est id professoribus, esse propositiones quasdam quas in scholis modales uocamus, quarum naturam si ignorauerimus, iudicare non possumus de propositionum omnium qualitate & quantitate. Est autē propositio modalis, quæ non simpliciter effertur, sicut illæ quas Aristoteles κατὰ

Propositiones modales,

ἐν τῷ Χριστῷ, id est, de inesse uocat, sed quæ cum determi-
 natione aliqua modificatur, hoc est, ut apertius dicam,
 quæ sumitur cum expressa qualitate, ueluti hic simpli-
 citer efferuntur uitanda sunt peccata. defendenda est
 patria instituendi sunt liberi cum qualitate uero su-
 mitur, si dicam sic honestum est uitare peccata pium
 defendere patriam. utile instituere liberos quare ad-
 iuncta qualitas (quæ consueto uocabulo modus di-
 citur) propositionem modalem efficit: quod si tam re-
 ceptum esset, uocare liceret propositiones qualitatiuas.
 Sunt aut monendi pueri, hanc qualitatem sumi ex lo-
 cis generum causarum apud rhetores, ut ex demon-
 stratiuo & deliberatiuo honestum, laudabile, magni-
 ficum, egregium, excelsum, utile, iucundum, facile,
 possibile, necessarium, iustum, æquum, rectum, uerū,
 & quæ his contraria sunt, ut inhonestum, turpe, fordi-
 dum, humile, inutile, iniucundum, difficile, impossibi-
 le, iniquum, improbum, falsum, horum aliquod, uel si-
 mile si sumatur in propositione ad qualitatem senten-
 tiæ demonstrandam, modale erit. Hic enim mihi usus
 uidetur talium propositionum, ut sententiæ qualita-
 tem agnoscat puer, magis quam se modalib⁹ de neces-
 sario, possibili, impossibili, contingenti, alliget. Nam
 quæ de his præcepta dantur ab Aristotele, alijs quoque
 accommodari recte poterunt. Meminerit igitur, si q̄li-
 tatem propositioni addiderimus hac forma: sanctum
 est colere numina, esse modalem propositionem sum-
 ptam ab honesto. Cuius iudicium tunc semper est infi-
 nitum uerbum cū obliquo. aut infinitum solum: præ-
 dicatum. modus seu qualitas cum uerbo infinito: ut
 hic, iucundum est legere poetas, subiectum est, legere
 poetas: prædicatum, iucundum est. Porro in huiusmo-
 di propositionibus qm̄ duo uerba sunt, negatio modo fi-
 nito modo infinito uerbo adheret: sed illa propositio
 nē efficit negatiuā, quæ finito uerbo coniuncta est: ut
 non est æquū damnare infantes: hæc enim, expedie
 rei publicæ non seruare tyrannorum liberos. affirmati-
 uia est propositio

Inde
propositio

Indefinita e, quæ abſq; uniuerſali atq; parti culari aut eſſe aut non eſſe ſignificat, ut homo legit, homo non legit.

Indefinita ē quæ abſq; ſigno.) Huiusmodi propoſitionē Laurenſius Val la libro ſecundo dialeſti ces dicit ſimilem eſſe & germanam uniuerſali.

Maſſianus Capella parti culari adnumerat, cuius uerba adſcribam: Quod igitur, inquit, indefinite dicimus, neceſſario particulari ter accipimus, non neceſſario uniuerſaliter: quoniam id potiſſimum numerandum quod ſecurum habet in tellectum, indefinitum pro particulari accipimus, Haſtenus Capella. Verum in argumentationibus ple runque pro uniuerſalibus accipiuntur, ut honeſtum eſt laudabile. Et fere tunc quando prædicatum pars eſt ſubſtantiæ ſubieſti, ut homo eſt animal. In alijs ni hil perpetuum præcipi poteſt: ob id enim indefinite dicuntur, quod nunc uniuerſalis, nūc particularis abſq; determinatione uim poſſident.

Hic illud dicendum eſt, huiuscemodi uoces, omnis, nullus, aliquis, quosdam iuniores ſigna, priſcos συγκατηγορήματα appellare, quoni am terminis adduntur, ipſæ uero termini non ſunt.

eorū omnia ſunt communia: deo omnia ſubieſta ſunt, nonnulla etiam mortalibus,

Priſcos συγκατηγορήματα appellare.) Ac ſi dicas compredicatoria. Am monius συνσημαινομενα, id eſt, cōſignificatiua nomi nat. Huiusmodi quidem ſunt uniuerſalia ac parti cularia ſigna, notæ tātum uniuerſalis ac particula ris prædicationis. Termini uero nō ſunt niſi ſumā tur genere neutro, ut amī

Ad hæc propoſitio num quædam cotrariæ, & aliæ ſubalterne, aliæ

Ad hæc propoſitionum quædam contrariæ.) Sæ pe nūc admonuimus dia leſtices eſſe ueri falſit; cen ſuram, neceſſarium igitur

D I A L E C T I C A .

cōtradictoriae nominantur. Vniuersalis igitur affirmatiua, & uniuersalis negatiua in quibus eadem omnino subiiciuntur ac prædicantur, inter se contrariae sunt.

Particularis uero affirmatiua & negatiua, in quibus eadē omnino subiiciuntur ac prædicantur, subcontrariae dicuntur. Vniuersalis uero & particularis affirmatiuae, & similiter duae negatiuae, subalternae dicuntur. Cu uero quantitati quantitas & qualitati opponitur qualitas, eisdem subiectis & prædicatis, contradictoriae nominantur Quare uniuersalis affirmatiua & particularis negatiua, ac rursum uniuersalis negatiua & particularis affirmatiua, in quibus eadem omnino subi-

erat cognoscere quæ pronūciata sibi mutuo repugnarent, quæ simul consistere nequirent, & quæ inter se contentientes essent. Quorum hoc docebit *ἰσοδυναμία*, id est, æquipollentia & conuersio: illud, oppositio, quam definiunt. ut sit duarum propositio num in quibus eadē sunt subiecta & prædicata, in qualitate tantum, uel in qualitate & quantitate simul. repugnantiæ: ut omnis homo est iustus, omnis homo non est iustus: hic sola mutata est qualitas.

Cæterum hæ: Omnis uoluptas est expetenda, quædam non est expetenda, & qualitate & quantitate pugnant In his cauendū est, ne quæ sit *πολυσῆμος* uel ambigua uox, quæ aliud significet, aut aliam uim habeat in una propositione atq; in altera: Nam si quis dicat, Rhenus in Italia fluuius est, illum intelligens, qui Pado uicinus, nihil repugnās huic dicit, qui Germaniæ fluuium intelligens dixerit, Rhenus in Italia non est. Itē si una metaphoricōs, in altera citra tropum accipiat, ut non opponunt

Oppositio
Contrariae

Subcontrariae

Subalternae.

Contradictoriae

*eiuntur ac bradicatur,
sibiipsis contradicunt.*

tur, candor oculis officit,
candor oculis nō officit:
si hic animi, ibi corporis
candorem accipias.

*Harum propositio-
num si cui negatio præ-
ponitur, sunt contradi-
ctoriæ: si postponitur,*

*Harum propositionum
si cui negatio præponi-
tur.)* Obscure admodum
Trapezuntius tradit æq-
pollentiam propositionum
per tres regulas. Est autē

æquipollentia, seu (ut Greco ἰσοδυναμία, duarum pro-
positionum æqua uis & potestas & in qualitate & in
quantitate, ut non omnes sunt felices, & aliqui non
sunt felices, fiunt autem oppositæ æquipollentes, uni
earum accommodata negatiōe, de qua dialecticus tra-
dit tres regulas: Prima, si alicuius propositionis si-
gno uniuersali uel particulari præponatur negatio,
facit eam æquipollere suæ contradictoriæ, seu (ut Tra-
pezuntius ait) fit superioris contradictoria, quod eun-
dem sensum habet, licet obscurius: si enim antegressæ
sit contradictoria, necesse est eam eiusdem contradi-
ctorio æquipollere. Nam si plures propositiones uni
alicui opponuntur in eodem genere oppositionis, eas
inter se easdem esse oportet: ueluti hæc, omnis homo
est iustus, hanc habet contradictoriam, aliquis homo
non est iustus: proinde si prior sumitur cum negatio-
ne signo præposita, secundæ, id est, contradictoriæ pri-
oris æquipollebit & priori contradicet. Secunda re-
gula: Si postponitur æquipollet cōtrario suo, ut nul-
lus sapit nullus non sapit: hæc posterior contrarius pri-
oris, quæ esset omnis sapit æquipollet, seu quod idem
est, contraria facta est illi primo loco positæ. Tertia
regula: Negatio signo & præposita, & postposita, fit
subalterna prioris: ut nulli ambulant, præpone nega-
tionem simul & postpone, nonnulli nō ambulant, id
est, aliqui non ambulant, atq; hæc subalterna est eius,
nulli ambulant,

*Regulæ
æquipollē-
tiæ tres.*

præsertim uniuersali signo contrariæ: si uero eidem & præponitur et postponitur negatio, subalterne uim & potestatem possidet. Quam rem iuniores propositionum æquipotentiam appellare solent.

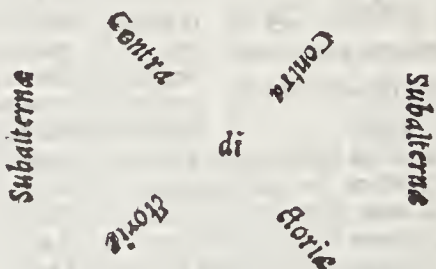
ut, nō ullus est nullus, unde & compositum est, sic ne unum quidem, nec quidquam, pro nihil, nec uspiam pro nusquam. Quare ut negatio uniuersali signo præposita, signum edicit particulare, ueluti non omnia, id est, aliqua non: sic uicissim particulari præposita, facit uniuersale, qua in re neque grammatica, neque consuetudine sermonis impedimur. Quod autem clausula illa (præsertim signo uniuersali) ad secundam regulam, ad quam eam transposuimus, pertinet, ex eo uenit, quod particulare signum si postpositam habet negationem unam, respuit secundam: si autem signo puro negatio postponitur, nō equipollet, sed fit eadē, ut aliquis est iustus, cuius subcontraria est, aliquis non est iustus: hic prior si sumetur signo postposita negatione, fit eadem suæ subcontrariæ. Nequialiter (quàm nos restitui mus) a Trapezuntio scriptum est. Sunt autem monendi pueri, signorum *ἰσοδυναμία* non ob id à dialectico tradi, ut ex ea latine loquendi regulam datam arbitrentur, sed tantum rationem iudicandi de signis, quibus aut repugnent aut æquipollean, & qua specie oppositionis. Delectum autem signorum à grammaticis plane sumendum arbitramur: quare adhibe ad hanc facultatem Laurent, Vallæ ex 2 libro dialectices capita aliquot, à 15. usque ad 34. illis tantum omissis, ubi cū dialecticis rixatur. Deinde Erasmi caput ex 1. lib. Copie, de æquipollentia signorum,

Verum de oppositione propositionum satis.
Nunc de natura dicamus.

Omnis ho-
mo currit.

Contrariæ

Nullus ho-
mo currit.

Aliquis ho-
mo currit.

Subcontrariæ.

Aliquis homo
non currit.

Verum de oppositione propositionum nunc satis.)
In oppositione propositionum assuescât pueri per q-
ternos digitos propositiones distribuere, qd & in syl-
logismis construendis idem monendi sunt. Habet em̃
dialectica in multis præceptis mathematicæ simile
aliquid, quod uel delineatione, uel digitorum figura
ob oculos ponere oportet: quin & ipse Aristoteles in
suo ipsius uolumine quatuor propositiones sic in qua-
drum redegit, ut duæ contrariæ in fronte: & in basi,
id est, inferiore linea totidem essent: sic enim legim⁹
libro de enunciatione sectione tertia, seu (ut nunc di-
stinctus est) libro tertio tractat. 1. ΝΟΥΜΕΝ ΔΕ Τὸ ΛΕ-

Propositi-
ones per q̃
drū dispo-
nendæ,

γόμενον ἐν τῇ ὑπογεγραμμένῳ, post quæ uerba
sequuntur quatuor propositiones per quadrum dispo-

ἤτις, & paulo post, πλὴν οὐχ ὁμοίως αὖ κατὰ δὶά-
μετρον ἀδέχεται συναλθεύειν, id est, non perinde
ex diametro oppositas, ueras esse contingit. Interpres
ita respexit schematis descriptionem, ut cōtentus sen-
sum reddere, angulares transtulerit. sunt autem ex di-
ametro, quæ in pollice ac medio, & rursum quæ in in-
dice & annulari.

Propositionum igitur quas contrarias ap-
pellamus, ea natura est, ut cum nunquam lumini
uere inueniri possint, si una uera est falsam ne-
cessario alteram ostendat. Neque retro uertere vo-
licet: nec enim si alterutra falsa est, idcirco quæ re-
linquitur erit uera.

Nam falsas simul esse in his rebus comprehen-
dimus, quis contingentes appellant, ut omnis
homo sedet, nullus homo sedet. Subcontrarie
uero contrario se modo habent: nam cum falsæ
simul esse non possint uere possunt. Quare falsi-
tas unius, ueritatem al-
terius ostendit, sed ueri

Si una uera, reliquam falsam esse ostendit.) Ve-
ra propositio est que cum re consequitur, ut sol lucet,
pium est uenerari deum. Falsa autem, quæ a re dil-
lentit, ut luna maior est sole: Animæ hominum
una cum corporibus mo-
iuntur.

Natura
proposi-
tionū op-
positarū

Nam falsas simul esse in his rebus.) Cohæret
predicatum cum subiecto
trifariam, has uulgo ma-
terias uocāt, ut ī necessa-
ria, contingens, remota.
Necessario autem subie-
cto prædicatum cohæret,
cum uel definitio prædica-
tur, ut religio dei cultus
est æther aliorum mun-
dus: aut genus, aut arbor
est substantia: aut prop-
rium, uel perpetuum acci-
dens, ut homo ratione præ-
ditus est, cygnus candore.

Proposi-
tio necessa-
ria.

Cōtingēs *tas falsitatem minime. Possūt enim ambæ simul ueritatē in cōtingētibus rebus cōpleri: ut aliquis homo sedet, aliquis hō nō*

Remota, *sedet. In subalternis si particularis falsa ē, uni uersalis falsa est nec retro auerere licet. Vera enim esse potest particularis, cum uniuersalis est falsa, ut aliquis homo sedet, omnis homo sedet. Si autē uniuersalis uera est, et particularis necessario. Nam si omnis homo est animal, et aliquis homo animal est.*

At cōtradiçtorie semper uerum à falso seiungunt et separant: nam si una ipsarum uera est, falsam alteram; si falsa altera, reliquam ueram esse necesse est.

Usus conuersiōis.

Cōuersio

His ita breuiter dictis, nunc de conuersione propositionum dicendum esse uidetur. Conuersio igitur est, cum propositionis subiectus terminus in prædicatū,

Haec ea est conditio, ut in omni genere oppositiōis, si una uera sit, reliqua falsa erit necessario. Conringens dicitur, quando accedens prædicatur, aut ubi uoces ex diuersis prædicamentis coniunguntur, ut homo est iustus, dies est serenus. Remota dicitur, cum pugnantia sibi mutuo tribuuntur, ut calidum est frigidum, homo est lupo. In his affirmatiua est falsa, negatiua semper uera. Multum ualebit illa distinctio ad recte iudicandum de probationibus & dialecticis & rhetoricis: sunt enim aut necessariae, aut tantum uerisimiles, aut ineptæ & falsæ.

Cōuersio igitur ē.) Cōuersionis multiplex usus est: Alius, quo syllogismos diuersarum figurarum in sese cōmutamus, ac bene nos collegisse ostendimus: atq; huic negotio ab Aristotele destinatus est liber 4. prioris

Et prædicatum in subiectum transbionitur. Ea est triplex: Simplex, per accidens, per contrapositionem. Simplex est, cum termini quidē transponuntur, quantitas uero et qualitas eadem omnino remanet. Hoc conuersionis modo uniuerſalis negatiua, et particularis affirmatiua uertitur. Nam si nulum animal est, nihil eorum quæ sunt, animal est: et si aliquis homo currit currentium utique aliquid homo est.

Per accidens autem est conuersio cum transpositis terminis qualitas eadem manet quantitas mutatur. Hoc modo tam uniuerſalis affirmatiua quàm negatiua conuertuntur. Nam si omnis homo est animal, et aliquod animal hominem esse necesse est. Et si hominum nemo uolare potest, eorum certe quæ uolare possunt, quicquam homo non est.

Per contrapositionē conuersio fit, cum quan-

resolu. Alius quoque propositionum quandam aperimus consequentiam. ut nemo stultus est beatus, nemo igitur beat est stultus. Et, pallēt omnes inuidi, quosdam igitur pallidos inuidere necesse est. Aliquando uero propositioni illustrandæ adhibetur si qua obſcurior incidit, ut nemo in calamitate constitutus est felix, felices igitur homines in calamitate puras esse constitutos. Id tere simile est exornationi, quā rhetores ἀντιμεταβολήν uocāt.

Per accidēs autem conuersio) Per accidens dicitur, quod secundæ propositioni quæ conuersa dicitur, accidat noua quantitas.

Per contrapositionē.) Hoc genus conuersionis ad syllogismorum quidē

Per accidens.
Conuersione per accidēs quomodo utendum.

Per contrapositionem.

titas quidem & qualitas eadem manet, termini uero transpositi in infinitos commutantur. Hoc modo conuertuntur uniuersalis affirmatiua & particularis negatiua. Nam si omnis homo spirat, quicquid nō spirat, est non homo: & si aliquis homo non sedet, quippiam quod non sedet, non est non homo. Harum conuersionum ista natura est, ut cum eadem maneat quantitas, si una est uera uel falsa, & altera Cum uerò mutatio quantitatis fiat, uera semper in ueram conuertitur. Falsa uero in qua superiora subiacentur, quoniam cum ex conuersione mutata quantitate, restat sit prædicatio, in ueram necessario conuertatur, ut aliquis homo animal est, uera est, cum tamē omne animal homo est,

reduktionem nihil adfert, alibi tamen non negligetur, siquidem sæpe argumentationis uice adhibetur. Est enim argumentandi genus à contrariis, ut apud Ciceronem libro primo inuentionis: Deinde si constitutio & pars eius qualibet, intentionis depulsio est: quæ intentionis depulsio nō est, ea nec constitutio, nec pars constitutionis est: ac si dicas, omnis homo animal est, igitur quod non est animal, nec homo erit. Quod autem Trapezuntius admonet terminos uertēdos esse in infinitos, satis erit si cum negatione interposita sumentur: substantiuorum enim (ut supra docuimus) infinito rum rarus est usus apud Latinos. Quare sic uertes hanc: Omnis uoluptas est expetenda, quod non expetitur non est uoluptas. Quid opus erat dicere contra consuetudinem latine loquentium, nō expetendum est nō uoluptas? quæ constructio ridicula est, & sine manifesto sensu.

vera non sit. Hæc de prædicatoria propositione delibasse sufficiat.

DE PRAEDICABILIBVS.

Nunc breuiter (ut instituimus) labi mus operam ea primo exponere, quæ Græci uoces, Latini prædicabilia solent appellare. De inde de prædicamentis, quas κατηγορίαι Græce dicimus, & de prædicatorio syllogismo pauca admonebimus, postremo de propositione hypothetica et syllogismo, & de diffinitione & diuisione differemus, nec omnino ea præcepta cōtemnemus, quæ eius rei quam iuniores obligationem uocant, uim & naturam complectuntur.

Prædicabile igitur est terminus, qui de pluribus uniuoce potest prædicari.

monio Porphyrii paraphraste, Latini uero prædica

Nunc breuiter, ut instituiamus.) Superius dialecticam tripartitam ostendimus, in elementariam, inuentiōem, & iudicium: quarum ut natura, ita ordine etiam prior est elementaria. Huius initium alij à prædicabilibus sumunt, Trapezuntius à propositionibus & terminis: uel quod hunc ordinem ab alijs quibusdam obseruatum uideret, aut quod facilius esset tradendi modus, si ea quæ adhuc grammatici iuris aliqua ex parte uidentur, principio traderentur: ut quæ de uerbo, nomine, signis, oratione docentur, grammaticorum auribus non sunt insueta: & prius quidem grammaticæ præceptis imbuti, ad dialecticam paratiores uenimus. Est igitur hic ordo commoditatis, non naturæ. Sed nunc de fæce haurimus, quare ad institutum redeo. Prædicabilia Græci πῶδες uocant, teste Am

Prædicabile.

Prædicabilia.

bilis, quod uidelicet de altero nihil prædicetur aut dicatur, quin sub aliqua harum uocum contineatur. Necessariam harum cognitionem Porphyrius ostendit ad ea quæ sunt apud Aristotilem in categoriis, tum ad facultatem definitionum ac diuisionum, postremo ad methodum scientiæ demonstratiuæ. Magna certè utilitas, nec ulli negligenda, qui sibi altiores disciplinas perquirendas proposuit.

Uniuoca. Uniuoca dicuntur quorum nomen commune est, & ratio substantiæ secundum id nomen eadem, ut animal, homo atq; bos: Nam utraque animalia nuncupantur. Et si quis assignet utriusque rationem in quantum animal est, utrunq; animatam substantiam, quæ sentiat & moueatur, esse affirmabit.

nam sortita est, ut ens, gladius, spatæ. ἑτερόνυμα, quæ a nonnullis altera dicuntur, cum & res & nomina diuersa sunt, ut deus, homo, arbor, uirtus συνώνυμα Aristoteles definit, quorum nomen commune est, & ratio substantiæ secundum id nomen est eadem, hoc est, quæ & nominis & rei communione conueniunt; ut homo, leo, aquila hætenus conueniunt, quod sunt corpora uiuentia quæ sentiunt: ac ob id dicuntur animalia. Huiusmodi autem uulgo uocantur uniuoca uniuocata, scilicet quæ sub ea communitate continentur: hoc ipsum autem quod plura continet, uniuocum uniuo-

Uniuoca dicuntur.) Tra-
dunt dialectici formas no-
minum quinque, & qui-
bus Trapezuntius duas
duntaxat posuit. Nos re-
liquas subieciimus, nihil
enim missum faciemus,
ex quo studiosis iuueni-
bus aliquid commodi fo-
re speramus. Sunt autem:
πολύωνυμα, ἑτερόνυ-
μα, συνώνυμα, ὁμώνυ-
μα & παρώνυμα.

Polyonyma sunt, quæ uul-
go synonyma appellant,
cum res una uaria nomi-

cans dicitur. Cum uero uniuocans prædicatur de uniuocato, prædicatio fit substantialis, quæ hinc etiam uniuoca à dialecticis dicitur: requirit autem ea, quæ sunt eiusdem categoriæ: ut homo est animal, iustitia est uirtus,

Aequiuoca sunt, quorum nomē quidem commune, sed ratio substantiæ secundū id nomen nō est eadē, ut canis in aq̃s, in terris, in cælo, nomine quidem idem, re autem atque substantia diuersa sunt, Prædicationes quinque sunt: Genus species, differentia, proprium & accidens.

Aequiuoca sunt. Huiusmodi Aristoteles ὁμώνυμα appellat, quæ conueniunt quidem uoce, sed non rei communitate, quæ per id nomen significatur: ut mons ille qui Ciliciam à Galatia, Cappadocia ac Armenia diuidit, Taurus dicitur. Item bos mas, & apud Gelliū philosophi nomen est. Hæc uulgo ἐξῆνοκα dicitur: ipsum autem nomen ambiguae significationis, est æquiuocans. Possunt etiam ea quæ æquiuoca diximus,

*Aequuoca
Homonyma,*

uniuoca fieri, si ad altius quiddam referatur: ut Ajax Telamonis & Ajax Oilei filius, Aiaces quidem æquiuoce, homines uniuoce dicuntur. Prædicationes quæ ab æquiuocis fiunt, dialectico (ut ambigua omnia) summopere fugiendæ sunt. Postrema forma nominum est quæ παρανομα dicitur Græcis, Latinis denominatiua: ea sunt abstractum & concretum eiusdem significationis: ut sapiens & sapientia, iustus iustitia. Prædicatio autem quæ hinc est, denominatiua dicitur & accidentaria. Fitq̃ cum accidens subiecto tribuitur, seu cum uoces diuersorum prædicamentorum configuntur: ut homo est iustus, calum mouetur. He prædicationum formæ diligenter sunt commendandæ memoriæ. Plurimum enim adferunt momenti ad celsandas enunciationes,

*Denominatiua
Παρανομα*

Genus.

Genus est, quod de pluribus differentibus specie,

dem, quæ aut ipsa diuersa sunt genera, ut ars, uirtus: aut quæ sub diuersis sunt generib⁹, ut iustitia & astrologia. Specie differunt indiuidua diuersarum specierum, seu species sub eodem genere, ut homo & canis sub animali: item Socrates & Cerberus sub diuersis speciebus. Numero differunt, quæ sub eadem specie infima sunt, ut Cato, Cicero.

Li, 1, ca, 20

in eo quod quid est, uniuocè prædicatur. Ia duplex est: nam aliud genus generalissimum, aliud subalternum appellatur. Generalissimum est, quod cum sit genus, non potest esse species, uel supra quod aliud genus minime inuenitur quæ sunt decem genera rerum omnium, de quibus postea dicemus.

De pluribus specie differentibus.) Differunt res trifariam, genere, specie & numero. Genere q

In eo quod quid est.) Existimat Laurentius Val la superuacaneum esse in definitione, in eo quod quid est, quod querenti quid sit res, non tantum genus reddendum est, sed integra finitio: de qua re plura uide apud Rodolphum Agricol. Verè si satis sit dicere, Genus quod prædicatur de pluribus differentibus specie: non uideo quo pacto à finitione generis, accidentia & differentias excludat Laurentius.

Subalternu est, quod cum sit genus, est etiam species. Huiusmodi sunt omnia quæ inter specialissimas species & generalissima genera semper inueniuntur: & ad superiora quidem relata, species sunt: inferioribus uerò accommodata, genera, ut animal, animati quidem corporis species, hominis uerò aut bouis genus.

Species est, quæ ponitur sub genere. Vel species est, quæ de pluribus differentibus numero, in eo quod quid est uni uoce prædicatur. Ea est duplex: nam aliam specialissimam, aliam subal-

ternam dicimus. Subalterna est quæ inter generalissimum genus & specialissimam speciem posita est. Superioris species, inferioris genus semper inuenitur, ut animal.

Specialissima est, quæ cum sit species, non potest esse genus, ut homo, bos. Hæ specialissime species, non in species amplius sed

*plectitur. huiusmodi uero species, autor est Porphyrius, numero esse finitas: sed qui propter multitudinem ac uarietatem sub nostram cognitionem cadere non potest. Quare numerus quidem est harum aliquis, qui nunquam aut crescit, aut decrescit, rerum enim manent species: & (ut Plato dicebat) extra singularia, id est, in mente diuina ueluti simulacra quædam & archetypa: ut in architecti animo theatri aut ædificij alterius absoluta est *φαντασία*, quam ad rem parandam accommodat. Cæterum Aristoteles dicit id poeticis fingentis esse persimile,*

in indiuidua scinduntur,

*Species est quæ ponitur sub genere, Species Aristoteles *εἶδος* uocat, Plato *εἶδος*, Cicero in Topicis mauult formæ & speciei uocabulo uti, quæ casus quidam plurales huius distinctionis duri sunt, pro quibus dicit se malle formis & formarum.*

Species.

Specialissima est, quæ cum sit species.) Specialissima quam Laurentius infimam uocat, uocabulum est indiuiduis commune & proximum: ut Ciceronem, Catonem, Iulium, proxime homo cõ-

In indiuidua scinduntur.) Indiuidua sunt sin-

**Differen-
tia.**

ut Cicero, Aristoteles.

Differentia est, qua
res inter se differunt.

Ea est triplex: Commu-
nis, propria, specifica.

omnia astrorum, regionum, montium, marium, flu-
uiorum & urbium; ut Arcturus, Boote, Germania,
Olympus, Nilus, Arethusa, Oceanus, Roma. Hæc ob
id apposui, ne omnia propria pueri protinus indiui-
dua putent. Lapidum enim & herbarum propria & si
sint, non tamen indiuidua, ut aquila, delphin, moly,
smaragdus: sed in his circumloquimur indiuidua, ut
aurum Cræsi, Iouis aquila. Pelias hasta: quæ uulgo ex
suppositione dicuntur indiuidua. Rodolphus Agri-
cola existimat recte species dici indiuidua, quando
ad proximam speciem referuntur: & infimam speciem
genus dici, quando indiuiduis comparatur: ut Danu-
bius flumen est, Cato homo est Cato species, homo ge-
nus. Sic etiam apud Fabium usurpata hæc nomina ui-
deri possunt, libro duodecimo de genere dicendi, quo
loco sic ait: Quos ut homines inter se genere similes,
differentes dixeris specie. Sic & metalli genus dici-
mus, & aliud herbæ genus: genus, uidelicet, pro specie
usurpantes.

Communis est, quæ
separabilis est. ita dici-
mus album hominem à
nigro differre. Pro-
pria est quæ cum inse-
parabilis sit, thest tamen
per accidens, ita cor-

gula & unica, quæ uni so-
li rei competunt, ut sunt
propria omnia deorum
& hominum: in brutis eti-
am nonnulla inueniun-
tur, ut Cerber⁹, Pegasus,
Balius, Phlegeton. Item

omnia astrorum, regionum, montium, marium, flu-
uiorum & urbium; ut Arcturus, Boote, Germania,
Olympus, Nilus, Arethusa, Oceanus, Roma. Hæc ob
id apposui, ne omnia propria pueri protinus indiui-
dua putent. Lapidum enim & herbarum propria & si
sint, non tamen indiuidua, ut aquila, delphin, moly,
smaragdus: sed in his circumloquimur indiuidua, ut
aurum Cræsi, Iouis aquila. Pelias hasta: quæ uulgo ex
suppositione dicuntur indiuidua. Rodolphus Agri-
cola existimat recte species dici indiuidua, quando
ad proximam speciem referuntur: & infimam speciem
genus dici, quando indiuiduis comparatur: ut Danu-
bius flumen est, Cato homo est Cato species, homo ge-
nus. Sic etiam apud Fabium usurpata hæc nomina ui-
deri possunt, libro duodecimo de genere dicendi, quo
loco sic ait: Quos ut homines inter se genere similes,
differentes dixeris specie. Sic & metalli genus dici-
mus, & aliud herbæ genus: genus, uidelicet, pro specie
usurpantes.

Communis est quæ se-
parabilis est.) Porphyri-
us hanc *ἰτεροτητα* appel-
lat, ea est qua quis aut si-
bi, aut alteri qualicunq-
modo dissimilis est, ut a-
pud Homerum, *ἄλλοιος*
μοῖσιν φάιντο, diuersus &
hospes mihi appares.

Specificæ uis notredine a cygno differt. Specifica est,
quæ de pluribus differentibus specie uel numero

in eo quod est quale essentiali, univoco prædicatur.

litatis asserit, quæ substantiæ differentia dicitur: ut si quærat, quale animal sit homo, qualis figura circulus, accommodatè respondebimus, rationale, carens angulis. Ex quo efficitur, nihil aliud esse differentiam, quæ una est ex quinque vocibus, quàm qualitatem quæ rerum inter se differunt species. Aliam qualitatem accidentalem vocat, quæ inter se differunt individua, ut Plato & Socrates, quod ille iuuenis, hic senex.

Duplex
qualitas.

Vel: Differentia est quæ abundat species a genere. Hanc solam in numero quinque prædicabiliū accipimus, quæ duplex est: diuidens constituens. Diuidentem appellamus, quæ genus diuiditur, ut substantia quedam corporea quedam incorporea.

Constituentem appellamus, quæ generi addita, speciem constituit: ut animaliam aliud rationale, aliud irrationale.

Nam si animali addas irrationalitatem, speciem quandam constitu-

In eo quod est quale essentiali.) Aristoteles libro quinto τὸν μὲν δὲ τὰ φύσιν ἓν ἐστὶν γένος quæ

Differentia est quæ abundat species a genere.) Species ex genere & differentia constituitur, ut si animali addatur rationale, est homo. Eo igitur quod plus est in homine quàm in animali, species genus superat, id autem est rationale. Quare abundare in præsentia plus est continere, ut si homo est, necessè est ratio: ut autem animal sit, rationem esse nihil est necesse. sic animal superat corpus, quod ibi sensus necessario sit, hic non requiratur.

Diuidens

Constituens.

Nam si animali addas irrationalitatem, id nostri brutum vocant, Græci ἀλογον, quod Fabius

λογικόν.

es, quam, si nomine caret, aut mente sola concipies, aut etiam (nec enim de rerum uocabulis sollicitari debet philosophus; sed dare semper operam diligenter, ut natura rerum apertius pateat)

rem quandam ingenii uim tributam uiderent, λόγος etiam rationem significare coepit.

ficto aut nouo uerbo quod commodissime poteris, nominabis. Sunt ergo specificæ differētiæ quæ cunctæ aliam faciunt speciem, quibus ad diuisionem et diffinitionem specierum maxime opus est.

tis. Dialecticorum uero uerba nulla sunt publica, suis utuntur. Et quidem id commune omnium fere est artium. Aut enim noua sunt faciēda rerum nomina, aut ex alijs transferenda, Quare & Aristoteles nos uocum securos esse iubet.

Proprium.

Proprium quatuor modis accipitur: Nam ac- quid soli accidit speciei, etsi non omni sub ea, neque semper, proprium dicitur, ut homini medicum esse: & quod omni accidit & semper, etsi non soli, ut hominem bipedem esse. Et quod omni & soli, sed non semper,

mutum transfert, perinde ac si sermone magis & ratione homo ab reliquis animantibus differat. Et apparet certè hominem prius λογικόν dictum, quod solus inter animantia quæ deus creauit, loqueretur.

Reliqua autem omnia λόγος, quod sine sermone uitam ducerent. Deinde cum eidem animali altio

Ficto, aut nouo uerbo.) Cicero libro primo questionum Academicarum eandem prope sententiam expressisse uidetur his uerbis: Qualitates igitur appellauimus, quas Græci ποιότητες uocant, quod ipsum apud Græcos non est uulgum uerbum, sed philosophorum, atque id in mul-

ut homini canescere in senectute. Et quod omni soli & semper inesse potest, ut risibile homini. Et hoc modo proprium in quinq; uniuersalibus connumeratur: quod etiam sic definiunt: Proprium est quod de pluribus differentibus numero, uniuocè in eo quod est quale accidentale, sic predicatur, ut uertere liceat: ut, omnis homo est risibilis, & quicquid risibile est, homo est.

Accidens est, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem. Huius aliud est separabile ut dormire sedere aliud inseparabile, ut nigredo corui & Aethiopis. Quæ etsi separatim non inueniatur, tamē si abesset, non inferret coruo aut Aethiopi corruptionem, quod à iunioribus etiam sic definiri solet: Accidens est, quod de pluribus predicatur in eo quod est quale acciden-

Vt homini canescere in senectute.) Ludouicus Viues de corrupta dialectica notauit hoc exemplum ueluti ineptum huic loco. Nam si in senectute canescere omni homini, et soli accidit, et semper accidit. Nō enim Porphyrius canescere pro exemplo dedit & explicuit in senectute: sed totum illud, canescere in senectute. Sic em̄ Græcis legitur: καὶ τῷ μόνῳ, καὶ παντὶ, καὶ ποτὲ, ὡς ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ ἐν γῆρα πολιοῦδῃ. Cæterum Plinius autor est, homines in Albania recenter natos canescere.

Accidens duplex.

Nō inferret coruo aut Aethiopi corruptionem.) Nisi pro Indo aut Aegypto accipiat, etiā hoc incommodum erit exemplum. Est enim Aethiops qui nigra & adusta est facie, ἀπὸ τοῦ κίθριν & ὀψ: uerum hic non potest can-

GEO R. TRAPEZVNTII

tale non cōuertibiliter. didus intelligi: ut nomen
Aethiopis tueatur

*Cur qnq;
uoces bre
uis osten-
sio.*

Quod autem uoces (ut Græci dicunt) quinque sint numero , hinc maxime perspicuum est , quod omne quod de alio dicitur , uel accidens ei est , uel substantiale. Si accidens, aut conuerti prædicatio potest, & habetur proprium: aut non , & habetur accidens. Quod si substantialis prædicatio est , id est si quod prædicatur , essentia inest subiecto, uel in eo quod quid, uel in eo quod quale dicitur: quod ut qualitas dicitur, cum per essentiam inest, differentia est: quod in eo quod quid, si de pluribus differentibus specie, genus est: si de differentibus numero species est. Itaq; cum sint quinque prædicabilia, genus, species, differentia prædicationem eam faciunt, quæ essentialis & substantialis. Accidentis ac proprii prædicatio, accidentalis appellatur. Nunc quoniam de quinque uocibus dictum est, de prædicamentis breuissime (ut instituimus) dicendum uidetur.

DE PRÆDICAMENTIS.

Prædicamentum.

PRædicamentum igitur, est terminorum, Prædicamētum igitur est terminorum.) Prædicamēta sunt ordines & ueluti stationes, in quibus res unius generis collocantur: ut ad unum locum pertinent omnia quibus substantiæ nomen competit, quemadmodum animantes, stirpes, lapides, aer, ignis, astra, unius dicuntur prædicamenti: quod his substantiæ nomen apte quadret. Et in ordinibus his alia sunt latiora: alia angustiora: latioribus illis subiecta. Veluti in re militari alij alij

parent. ut tribunus imperatori, tribuno alij. Quo fit ut nihil aliud sit prædicamentum, quàm rerum simplicium ordo, quo cognoscuntur quædam natura esse infima, ut Socrates, Cicero, Vergilius: deinde alia latiora, ut homo, animal, corpus. Postremo amplissimâ substantia, unde totus ille rerum prope infinitarum ordo nomen habet: ueluti exercitus quisque a suo imperatore. Vocantur autem huiusmodi ordines κατηγορίαι, id est, prædicationes seu prædicamenta quod hinc docemur, quæ uoces de quibus necessario prædicetur.

q̄ secundum nullam complexionem dicuntur, natura rerum coordinatio. Qui secundum nullam complexionem.) Quæ sunt significatione complexa, ad nullum pertinent prædicamentum: ut homo iustus, quo substantia significatur una cum qualitate. Quæ autem uoce tantum complexa sunt, p̄inde ac simplicia ad sua prædicamenta pertinent: ut sunt quæ periphrasi proferimus.

Et sunt decem: Substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, actio, passio, ubi, quando, situs, habere.

Et sunt decem: Substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, actio, passio, ubi, quando, situs, habere. Scribit Boethius primum ab Archita quodam Tarentino scriptum esse librum de prædicamentis, cui titulus esset περί λόγων καθήκον, quem apparet Aristotelem legisse, ac recognitum pro suo edidisse. Sunt autem prædicamenta non res, sed ratione discretæ: omnia enim ad substantiam ueluti fundamentum reteruntur, hoc est, qualitas, quantitas, relatio, actio, passio, & cætera: substantia quidem seiuncta esse non possunt. Alia tamen quantitatis ratio alia substantiæ, ut in uno homine omnia prædicamenta inuenias, quæ singula ius notis distinguuntur: ueluti si homo est, magnitudinem aliquam habebit, hic quantitatem uides. Iam si ingeniosus aut rudis, si pater aut filius, si loquatur, si ambulet, si domi aut in foro. si hoc aut illo tempore existat, si stet aut sedeat, uestit' denique aut nudus: ungula hæc sunt suis notis discreta, re coniuncta. Fabium

Prædicamenta re coniuncta, ratione discreta sunt

Fabius de libro tertio è prædicamentis locos facit, p quos unā-
prædica- quancq; materiam duci oportere existimat: ut si de re-
mentis, ligione thema sit, quærendum esse ex prædicamento
 substatiæ religio quid sit: deinde qualis, cui descriptio
 seruit: & quanta, magna ne res sit religio. Item ex re-
 latione, ad quid ualeat: & ubi sit, in anima ne an in
 corpore: & quo tempore in nobis consummata esse
 possit: rursus quid efficiat, quid sustinere possit. Ve-
 rum huic rei loci accommodatiores sunt. Prædicamen-
 ta præstāt res sui cuiusq; generis cōtinere atq; in acer-
 uum colligere.

*Eorum quæ dicuntur
 quedā dici de aliis pos-
 sunt uti de subiecto, quæ
 dam non possunt.*

Eorum quæ dicuntur,
 quedam dici de aliis pos-
 sunt.) Vocum alia signi-
 fican res uniuersales, ut
 sunt quinq; illæ de quib⁹
 nunc diximus: alia uero

singulares & infimas, quæ de rebus inferioribus dici
 non possunt: ut Roma, Carthago. Accipitur autem
 subiecti uocabulum uario modo, cuius ambiguitas ne-
 quenquam fallat, paucis hic illius significata recense-
 bo. Subiectum itaq; in propositionibus est de quo ali-
 quid dicitur, ut cælum mouetur, hic cælum subiectum
 est. Item cui aliquid inest, ut ignis subiectum caloris:
 solum hoc οὐσία, id est, essentia uel substantia uocatur.
 Est etiam subiectum inferius sub superiori cōtensum,
 ut uirtuti subiectæ sunt continentia fortitudo, & cæ-
 tera. Item ὑποκείμενα uocat Aristoteles, circa quæ ali-
 cuius rei actio uel tractatus uersatur, ut sensuum ob-
 iecta, & artium argumenta seu materiæ, quæ ὑποκείμενα
 Græcè dicuntur.

*Item eorū quæ sunt,
 alia in subiecto sunt, alia
 non. In subiecto dicitur
 esse, quicquid cum in ali
 quo sit, sine eo esse non*

Item eorum quæ sunt,
 alia in subiecto sunt.) Hoc
 est, rerum quedam sunt
 substatiæ & res per se exi-
 stentes, reliqua inhæren-
 tia sunt: ut uirtus, color,
 magnitudo, Subiectum

**Subiecti si-
 gnificata,**

possit. & tamen non est pars eius, ut albedo in corpore. Quare quod in alio non est, substantia est. Quæ uero de alijs ut de subiecto dicuntur uniuersalia sunt. Quæ dici de alijs non possunt, singularia sunt.

Substantiam in primam & secundam partitur Aristoteles. Prima est, quæ neq; de subiecto dicitur neque in subiecto est, ut hic homo, hic bos. Secunda est, quæ de subiecto quidem dicitur, sed in subiecto non est, ut homo, bos.

quod essentia transferri potuisset. Substantia enim illi magis respondere uidetur, quod Græci ὑπόστασις dicunt. Cæterum uerbi insolentia facit, ut rarius essentia quàm substantia, pro οὐσία dicatur. Habet autem tam Græca quàm Latina uox uarias significationes. Est enim cuiusq; rei ut ita dicatur quidditas: quo intellectu accidentibus etiam substantiam tribuimus: ut uirtutis substantia, motus substantia, quemadmodum Aristoteles in prædicamentis dixit de synonymis & homonymis: sed ratio substantiæ secundum id nomen, & cætera. Verum hic οὐσία essentiam meli quàm substantiam transferemus: Omnibus enim rebus commune est esse, non autem subsistere. Dicitur & materia aliquius rei: in qua significatione rectius substantiæ quàm

autem hic pro substantia accipitur, quæ accidenti um omnium ueluti basis quædam est.

Quæ uero de alijs ut de subiecto dicuntur uniuersalia sunt. Quæ dici de alijs non possunt, singularia sunt.

Substantiam in primam & secundam partitur Aristoteles.) Præcipuus prædicamentorum usus est, uoces simplices finitione cõplecti: qua de re aln scripserunt lectu non indigna. Ob id nos hic tantum ea explicabim⁹ quorum Aristoteles, & post eum Trapezūtius capita modo recensuerunt, principio quidem de uoce substantia. Ea est apud Aristotelem in categoriis οὐσία, Οὐσία.

Substantia prima.

ὑπόστασις. Substantia, Essentia.

Secunda.

- essentie nomen usurpabitur: quanquam diuersum uideatur Laurentio, ut si quis calicis substantiam aurum dicat. Item formam rei substantiam uocat Aristoteles: Laurentius qualitatem recti⁹ uocari cōtendit. Postremo substantia dicitur res quæ per se existit, & cui accidentia inhiærent, ut homo, arbor, terra, ignis. Hæc diuiditur per corporeum & incorporeum. Incorporeas substantias nos spiritus, Aristoteles *πνεῦμα* id est, mentes, aut (ut recentiores) intelligentias, uocat. Ex his deus est, quem Græci ἀθεῖον deducunt, quod omnia conspiciat. Plato in Cratylo ἀθεῖον, id est, currendo dictum uult: huic enim astra dñi sunt, Sunt ex eodem collegio ἀγγέλοι, quorum qui boni sunt, ἀγγέλοι & spiritus administratores dicuntur: mali uero, κακοῦ δαιμόνες, quorum uaria leguntur in sacris nomina. Sunt etiam substantiæ incorporeæ animæ hominum immortales. Hactenus de incorporea. Corporea substantia suo nomine corpus dicitur, quod aliquoties significat, quod anima continetur: quo sensu a Platone in Cratylo scriptum est, σῶμα ueluti σῆμα dici, quod sit animæ sepulchrum. Deinde corpus est id omne, quod sub sensum uel sensa uenire potest, & in quo sunt longum, latum & altum, quo sensu a Donato accipitur in definitione nominis: Nomē, inquit, pars orationis corpus aut rem significās. Hoc uero aut simplex, aut mixtum seu compositum est. Simplicia autem numero quinque sunt, quatuor elementa, quæ ideo sic dicuntur, quod hinc reliqua omnia consistunt, aer, aqua, terra, ignis & cælum, quo nomine intelligitur quicquid ultra ignem est usque ad mundi extremum, quod etiam æther uocatur, ut Aristoteles existimat ἀπὸ τοῦ αἰθέρος quod sempiterno motu uoluatur, aut ut Anaxagoras ἀπὸ τοῦ αἰθέρος, quod ardeat. Plato uero in Cratylo ex quatuor his deducit, uidelicet, αἰθερὶ ἀεὶ αἰετῶς κίεον, quod semper circum aerem circumfusum currat. Constat autem in uniuersum decem maximis orbibus. Nam supremum cælum & nonum quod crystallinum dicitur, recēiores astræologi inuenerunt, Pendent sub his octo alij orbes, quæ
- Substantia incorporea.**
Deus.
Angeli.
Dæmones.
Corpus.
Elementa.
Aether.
Orbes.

rum unus quòd astra continet fixa, ἀπλανήσ & firma mentum dicitur. Cui subiecti sunt septem inferiores, in quibus astra illa, quæ per cælum uaga feruntur, continentur hoc ordine: Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna. Hæcenus simplicia diximus & præcipuas mundi partes. Sequuntur nunc composita. omnia terra, humore, spiritu & calore concreta, è quibus illa sunt, quæ inabsoluta dicuntur, ut sunt gran- do, nix, ros, pruina fulgura, tonitru, & hoc genus re- rum, quæ in sublimi generantur. Absoluta autè sunt, quorum compositio est firmior. Horum quædam ui- tam habent, quæ uiuentia dicuntur: reliqua uitæ ex- pertia, ut metalla, aurum uidelicet, argentum, plum- bum, æs, chalybs, & lapidum species innumeræ. Viuen- tia sine sensu, stirpes uocantur: cuius species sunt, ar- bor, frutex & herba. Viuens cum sensu, animal nomi- natur: intellectuale quidem, ut homo: uel brutum, id uero uel uolucres, ut aquila, cygnus, coruus, accipiter: & illa, quæ insecta nominantur, ut apes, inusç: aut ter- restres, ingrediens quidem, ut bos, leo: aut serpens, ut coluber, uipera. Sunt & adhæsa quæ loco nõ mouen- tur. Ultimi generis sunt: aquatilia, ut lupus, mullus, anguilla. His licet amphibia addas, quod genus est ca- stor, rana, phoca.

Cōposita

Absoluta

Quando alterum de altero, ut de desubiecto prædicatur quacuna- de prædicato dicuntur, omnia etiam de subiecto dicuntur. Nam cum ani- mal de homine ut de sub- iecto dicatur, substantia, cum de animali dicitur, etiam de homine dicitur, quod in ipsa serie præ-

Quando alterum de al- tero, &c.) Essentiæ prædi- catio hic intelligenda est, alioqui canon ille locum non habet, ut si dicatur: Socrates est homo, homo est generis communis: id non dicetur proinde de Socrate, quòd hæc poste- rior prædicatio ex acci- dente est id est, uoce, non de significatione.

dicamenti apertius comprehenditur.

SUBSTANTIA.

Corporea.

Incorporea.

CORPVS.

Animatum.

Inanimatum.

CORPVS ANIMATVM.

Sensibile.

Insensibile.

ANIMAL.

Rationale.

Irrationale.

ANIMAL RATIONALE.

Mortale.

Immortale.

HOMO.

Antonius.

Cicero.

Augustus.

Substantia non susci-
pit magis & minus. Nul-
la enim hoc ipsum quod
est, magis uel minus di-
citur:

Substantia non susci-
pit magis aut minus.)
Res omnis cuius aliquis
terminus est essentiae suae,
& ad quem cum peruene-
rint, habent essentiae illi
us nomen, non dicuntur

esse hoc magis aut min^o quod sunt: Quemadmodum
Cicero de beato dicit, libro quinto Tusculanarū qua-
estionum: Nam & qui beatus est inquit non intelligo
quid requirit, ut sit beator: si est enim quiddam quod
desit, ne beatus quidem est, Ita substantia cum hoc esse
dicitur quod est, non potest id magis aut minus dici:
alioqui non peruenisset ad perfectionē. Quare gram-
matici praecipunt ea duntaxat comparari posse, ad
quorum perfectionem aliquid accedere, aut quibus
aliquid detrahi potest. Nihil enim aliud est suscipere

Magis &
minus,

magis & minus, quàm comparari, id est, intendi & remitti. Verum si magis & minus accipiantur pro eo quod est potius, similius aut propinquius, tunc substantiæ uocabula admittunt has uoces: ut magis homines Pygmæi, quàm simiæ: & spongia, magis animal, quàm planta, id est, propinquior est & magis accedit. Quod si ad essentiam referas, falsum erit: non enim animal est spongia, nec ob id magis aut minus.

nec quicquam ei contrarium. Verum hæc ita substantiæ propria sunt ut et cum quibusdam aliis communia sint illiæ maxime proprium, cum

Nec quicquam ei contrarium *est.) Qualitates quæ substantiis insunt, contrariæ esse possunt, ut in igne calor, in aqua frigus: ipsa autem subiecta diuersa sunt, non contraria.

una & eadem numero sit, contraria uicissim suscipiat, ut homo nunc albus, deinde niger. De substantia quidem satis.

Quantum autem est, quod diuiditur in ea quæ insunt,

Quantum autem est, quod diuiditur in ea quæ insunt.) Quantitatis uocabulum hic paulo commu-

nus erit, quàm uulgo usurpatur, ut scilicet magnitudinem unā cum multitudine cōplectatur. Nam quantus est mons quærimus, magnitudinem putantes, & quantum numerorum, multitudinem: sed hoc solum in singulari numero. Non enim quanti sunt in exercitu milites, sed quot, si numerum uelimus, quærimus.

Quod autem constat magnitudine ac multitudine quætitas, ostēdit satis ea finitio, quæ est ex Aristotelis libro quinto primæ philosophiæ capite undecimo:

Quantum diuiditur in ea quæ insunt. Verbi gratia, ternario insunt tres unitates, in quas illū partiiri licet: & linea tripedalis in tres lineas pedales secari potest, His enim partibus constat tota. Quod si quis-

piam diuidat integrum in partes illas, quæ sola uirtute insunt, nõ erit diuisio quãtitatis: ut si hominem in elementa diuisum intelligamus, hæ partes non nisi potestate insunt.

Quorum utrunq; uel singulum. unum quid & hoc aliquid innatum est esse. in duo tantum diuidam, aut singulum, si plures fuerint partes: innatum est esse unum quid, & hoc aliquid. ne scilicet intelligamus diuisionem in partes essentielles, hoc est, in materiam & formã Neutrũ em hoc natũ est manere unum quiddam per se: sed forma si sit, in materia eam esse, & materiam forma aliqua instructam simili modo ne cessarium est,

**Continua
Quãtitas
duplex.**

Quantitas, alia continua est, alia discreta.

Continua est, cuius partes adunitæ sunt & ita contextæ, ut discindere & frangere opus sit, si diuellere uelis, hoc est, cuius partes in omni loco æque hærent.

**Terminus
communis.**

Cuius partes communi quodam termino coniunguntur.

terius uero initium, id est in linea punctus, in superficie linea in corpore superficies,

Quantitas, alia continua.) Continua quantitas est, quam nunc magnitudinem dixim, cuius partes termino quodam communi.) Terminus communis unius quidem extremum est, al

Linea.

Locus

Eius species sunt: lineæ superficies, corpus, Aristotelis expedi motus & tempus. Sic enim princeps ille philo

sophorum, ac penè solus philosophus, in quinto prima philosophia

Eius species sunt.) Linea quam Græci γραμμή uocāt, longitudo est sine latitudine & altitudine, quam mathematici intelligunt fieri ex fluxu puncti in longum. Est autem punctum quiddam omnis magnitudinis expers, & terminatur lineariter.

*partitur. In categorijs
motum neglexit, locum
posuit.*

Aristoteli enim nunc $\epsilon\pi\iota\pi\epsilon\sigma\theta\epsilon\nu$, id est, planum, nunc $\epsilon\pi\iota\phi\acute{\alpha}\nu\iota\kappa\epsilon$ dicitur. Hæc in duas partes solum lineas habet, ut Gellius inquit, est enim latitudo cum longitudine absq; profunditate. Non autem hæc ita intelligenda sunt, tanquam uspiam longitudo sit absq; latitudine, aut latum absq; profundo, sed quod ad longitudinis rationem nihil faciat latitudo, nec de essentia longitudinis est profunditas. Nam ut longus sit, uerbi gratia, ager centum pedes, nihil refert siue uiginti, siue decem, siue unum etiam pedem latitudinis habeat. Sic ad superficiiei rationem nihil facit altitudo: ut si circum pingo, non hoc ago, ut profundi habeat aliquid, sed satis est spatium illud linea rotunda clausum esse. Nasquitur autem superficies ex lineæ fluxu in latum, sed sola mathematicorum imaginatione. Tertia species est corpus, quod & solidum uocamus. Græce $\sigma\acute{o}\mu\alpha$ uel $\sigma\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\rho$, utroq; enim utitur Aristoteles, id est, quod in omnem partem lineas habet, quæ longum, latum & altum est. ut sphaera, cubus, pyramides, cylindri. In his tribus partibus tota est geometria: quare huc referenda sunt omnium mensurarum genera, ut digitus, palmus, pes, cubitus, orgyæ, passus, stadium, miliare. Quæ nomina & reliqua mensurarum (ut obiter notem) aliquando longitudinem significant: ut si dicamus orbis dimetientem septem esse pedes longam. Nonnunquam pro superficie, ueluti cum dicimus, si quadrati latus quodlibet est decem pedum, uniuersum centum pedes continebit: hic pes areolam significat longam & latam unum pedem, quem Columella quadratum uocat. Aliquando præter hæc etiam altitudinem: ut si geometer asserat cubum id corpus est sex superficiebus quadratis contentum ut tessera) cuius latus quodlibet est quatuor pedum, uniuersum constare sexaginta quatuor pedibus hic per pedem intellige

trema. Superficies seu Supficies plana nihil aliud sunt, q̃ corporum latera, hoc est, facies, siue apparètia. Ari

Li. 1. c. 20

Mensura-
rum nomi-
na trifari-
am usur-
pantur.

I

Corpus,
Solidum,

Pes longi-
tudinis. 16.

4.

Pes latitu-
dinis. 64,

4.

Pes pfun solidum, longum, latum & profundū uno pede, quod-
diraris, modo accipi solet in ea Geometriæ parte quæ Stere-
Motus, ometriam complectitur. Ad hunc modum reliqua o-
Tempus, mnia mensuræ uocabula quibus spatia metimur, acci-
 pienda sunt: Motus est actus mouentis in re mobili,
 ut ædificatio actus ædificantis in eo quod edificatur.
 Tempus quid sit, Ciceroni difficile uisum est: definit
 autem Aristoteles libro quarto de naturali auscultati-
 one, ut sit numerus motus secundum prius & posteri-
 us, hoc est, tempus est id, quod colligitur ex priore &
 posteriore motu cæli: tot enim numeramus annos,
 quot sunt solis per signiferum conuersiones: tot dies,
 quot primi cæli circa terram raptus: tot horæ, quot
 mundi ortæ semuncię. Macrobius Saturnali. primo, ca-
 pite octauo: Tempus, inquit, certa est dimensio quæ
 ex cæli conuersione colligitur. Hinc igitur est quod di-
 catur numerus numeratus. Partes temporis præcipue
 sunt, hora, dies, mensis, annus: de quibus non indigna
 lectu collegit in tabella quadam Ioachimus Ringel-
 berchius, olim in mathematicis præceptor meus,

*Locus tamē ut à phy-
 sico auditu colligitur,
 superficiei species est.*

*Locus tamen ut à phy-
 sico auditu colligitur.)
 Physicorum librum in-
 telligit, inscribitur enim*

περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως, id est, de naturali auscul-
 tatiōe, Meminit huius tituli Gelli^o lib. ult. Noctiū At-
 ticarum cap. 4. In Græcorum commentarijs quatuor
 priores citantur de principijs, reliqui de motu. Finis
 autem Aristoteles locum in quarto ad hunc modum:
 ὥς ἐ φησὶ τὸ τῇ πρὶ ἐχοντὶ πέρας ἀκίνητον πρὸς

Locum,

τοῦ, τὸ τ' ἐστὶν ὁ τόπος, id est, continentis extre-
 mum primum immobile, id locus est: nimirum ambi-
 entis & circumfusi limes, quo comprehensum conti-
 netur, hoc est, per quem contactus est comprehensi &
 comprehendētis: ut cōcaua illa uasis superficies qua
 humor continetur, & per quem contactus est humo-

ris & uasis, non uniuersum uas. Sic corporum omnium quæ intra cælum continentur, locus est caua cæli lunæ, extremitas quæ nos spectat, ex quo liquidū esse opinor, locum esse superficiei speciem,

Quare patet aut alios secutum locum à superficie separasse, aut ipsam trinam dimensionem non ut in corpore, ceterum enumerationem accepisset, in categoriis locum reprehensioni non putauit.

sed potius in uacuo intellexisse.

auscultatione, ueteres locum intellexisse totum illud inane spatium, quo corpus quodpiam teneri potest: ueluti si dicamus uniuersum spatium quod infra cælum est, locum elementorum & uiuentium.

Continuorum per se quidem sunt linea, superficies, corpus: per aliud uero quanta sunt, quæ insunt quantis, ut motus & tempus: Nam etsi hæc ad ea, quæ per accidens quanta sunt, philosophus reducat, ut album quantum quia superficies alba, differenter tamen, quod hæc huius sunt prædicamenti.

Discreta quantitas est, cuius partes nullo

Quare patet aut alios secutum.) Solet Aristoteles errores ueterum non antè confutare, quàm eo loco ubi huiusmodi tractatio ex professo agitur. Quare cū ab alijs hanc speciem

Sed potius in uacuo intellexisse.) Idem autor est in quarto de naturali

auscultatione, ueteres locum intellexisse totum illud inane spatium, quo corpus quodpiam teneri potest: ueluti si dicamus uniuersum spatium quod infra cælum est, locum elementorum & uiuentium.

Continuorum per se quidem sunt.) Per se quanta dicuntur, quorum partiendi ratio non aliunde petitur, ut longum, latum, profundum. Per accidens autem, quorum partibilitas ab alijs est, ut tempus, motus. Tempus enim ex motu, motus uero ex spatio per quod fit, partitionem habet.

superficies alba, differenter tamen, quod hæc huius sunt prædicamenti.

Discreta quantitas est.) Discretum dicitur quod intercisum est, ut in animalibus

Quanta per se, & quanta per accidens,

Discreta quantitas.

communī termino coniunguntur. Eius species sunt, numerus et oratio.

Item corū quæ quantā sunt, quædam constāt ē partibus, quæ inter se positionem habent, quædam uero minime.

tricenos binos dentes: quod si pro his cōtinuum esset os, quemadmodum de Pyrrho traditum est, non hoc iam numero, sed magnitudine metiremur. Definitur numerus à Boethio collectio unitatum, ut duo, tria, quatuor. Unitas uero non numerus, sed numeri principium est, Oratio, ut hic sumitur, est syllabarum pronuntiarum series & comprehensio, cuius principium ut in numeris unitas, syllaba est. Quare si quis hanc dictionem homo, sonet, oratio erit. Nulla autem hic spectatur significatio, nec refert, siue significabilis, siue non significabilis dictionis sint syllabæ: sed tantum quæ breues sunt aut longæ, ut homo Pyrrhichius est, hominem tribrachys. Species huius sunt dactylus, spondeus, & reliqui pedes, rhythmī omnes. In duabus his speciebus arithmetica & musica, poetice & pars illa in elocutione oratoria de compositione, constituuntur.

malib' ossa discretæ sunt, nerui, caro, pellis, continua sunt. Species huius sunt, numerus & oratio. Numerus quidem discretorum mensura, quemadmodum longum, latum, profundum, continuorū, Sic dicimus homini in utroque pede & manu esse quinq; digitos, & eidem

Numer⁹.

Oratio.

Habere positionē,

Dicuntur aut habere positionē, quæ nō solum continua sunt uerum etiam in loco sita permanent, quæ maxime omnium quanta dixerim. Huiusmodi sunt lineæ,

Dicuntur autem habere positionem.) Dicuntur illa Aristoteli habere positionem, quorum partes adunitæ & alicubi sitæ sunt, & quidem manentes. Quare nec tempus, nec mor⁹ huiusmodi sunt, quod horum essentia in continua abitiōe sita est,

superficies, corpus. Positionem uero non habere dicuntur, quæ non sunt sita alicubi, sed ordinem tantum partium habent, ut numerus.

Quantitati similiter ut substantiæ, nihil est contrarium:

uerbis affatus est. Ad quod Flaccus alludens, Volat, inquit, irreuocabile uerbum.

sed illud maxime proprium eius, secundum eam æquale aut inæquale dici.

Sed illud maxime proprium.) Aequalitas & inæqualitas ex magnitudinis & multitudinis collatione nascuntur, ut numerus numero, grex gregi, mons monti, æqualis aut inæqualis dicitur. Ex hac numerorum magnitudinumque sumuntur proportionales syllabarum in oratione, qua de re est apud Ciceronem in Oratore: copiosissime apud Aldum Mantium in grammatica. Sæpe etiam in qualitatum comparatione, ut Oileius Ajax Telamonio celeritate inæqualis fuit, fortitudine Hector Achilli. Qualitati enim analogixque magnitudinem tribuimus,

Qualitas est secundum quam quales esse dicimur. Eius quatuor sunt species: Affectio & habitus, naturalis potestas uel impotentia, passio

nec numerus, quod partes non adunitæ sint: nec oratio, quod ut temporis, ita huius partes non manent: sed quemadmodum Aristoteles inquit, Ἀλλ' εἰρηται γὰρ οὐκ ἔτι τὸ το λαβῆναι, quod dictum est, id resumere non potest, & notum illud Homericum est, ἔπεια πῆρ' ὄντα προσήδα, id est, alatis

Sed illud maxime proprium.) Aequalitas & inæqualitas ex magnitudinis & multitudinis collatione nascuntur, ut numerus numero, grex gregi,

Aequalitas & inæqualitas.

Qualitas est secundum quā quales esse dicimur.) Hoc Aristoteles in hunc modum extulit: ποιότητα δὲ λέγω καὶ ἢ ποιότητες εἶναι λέγοντες. In qua finitione τὸ τίς

Affectio. & passibilis qualitas, forma uel figura. Inter actionem & habitum hoc interest, quod affectio & facilius imprimitur, & citius commutatur, ut cum calore, aut frigore aut sanitate, aut alijs huiusmodi

Habitus. homo afficitur. Habitus uero permanentior & diuturnior est: ut uirtus, ut scientia, et similia. Quare perspicuum est, habitum omnem esse dispositionem quandam atque affectionem, uel quoniam afficit quodammodo & disponit habitus id, cuius est habitus: uel quoniam temporis prolixitate innatae quasi sunt affectiones quaedam, & in habitum transferuntur.

Virtus,

Indefinite accipiendum arbitror, ueluti si dicatur: Qualitas est secundum quam aliquis dicitur esse qualis. Agitur autem de qualitate accidentali, unde subiectum non essentiae suae sed alicuius inhaerentis nomen habet. Latè hoc praedicamentum sum est, tum propter uarietatem, tum propter copiam rerum, quae utraque in eo maxima est: id quod Aristoteles in initio huius categoriae admonuit, *ἐστὶ δὲ ἡ ποιότης τῶν πολλοῦναρχῶς λεγομένων*, inquit. Eius species sunt affectio & habitus.) Habitum, inquit Cicero in rhetoricis, appellamus aliquam in re perfectionem, aut uirtutis, aut artis alicuius perceptionem, aut quauis scientiam, & item corporis aliquam commoditatem, non natura datam, sed studio & industria comparatam. Sunt igitur habitus, alij corporis, alij animi. Animi, sunt artes siue scientiae, & uirtutes, & quaecunque his contrariae sunt. Diffinitur autem uirtus, auctore Aristotele moralium libro secundo sic: *Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ ἐν μέσότητι οὖσα*, id est, habitus electi.

hus in mediocritate consistens. Cicero duas partes uir-
 tuti subiicit. unam, quæ in scientia cernitur: alteram
 quæ tota in actione consistit, quæ scilicet ad agen-
 dum secundum rectam rationem nos incitat. Huius-
 modi sunt iustitia, fortitudo, temperantia. Iustitia est *Iustitia*
 habitus animi communi utilitate seruata, suam cuiq;
 tribuens dignitatem: uel æquitas tribuens unicuique
 quod suum est. Huic partim subiectæ, partim agnatæ
 sunt, religio quæ aduersus deum est, pietas in paren-
 tes; item hæ, beneuolentia, liberalitas, gratitudo, co-
 mitas, ciuilitas, quibus amicitia nascitur. Jam in-
 nocentia, uirtus qua quis ab iniuria inferenda coer-
 cetur: & uindictio, qua illatam, à liberis & amicis
 defendimus. Postremo fides, quæ creditorum iustitia
 est, ueritas, obseruantia, & si qua plura sunt. Fortitudo *Fortitudo*
 in animi patientia & subeundis periculis cernitur.
 Hanc Cicero in magnificentiam, fidentiam, patienti-
 am & perseverantiam partitur. Definitiones satis ob-
 uia sunt. Temperantia est rationis in libidinem atq;
 in alios non rectos animi impetus firma & moderata
 dominatio. Subiectæ sunt huic, continentia, clemen-
 tia, modestia. Finitiones require apud Ciceronem in
 rhetoricis. Sunt loci huius uitia, quæ nihil aliud sunt,
 quàm animi prauitates, id est, κακίαι per quas ad pec-
 cata & errores contra rationem incitatur. Horum
 quædam è regione & ueluti ex diametro uirtuti ad-
 uersa sunt: quædam imitari uidentur, ut amicitiam
 adulatio, fortitudinem temeritas, religionem super-
 stitio, liberalitatem effusio, uerecundiam timiditas,
 iustitiam acerbitas. Verum hæc non minus uitia sunt,
 quàm illa quæ ex directo cum uirtute pugnant. Quæ
 hucusq; recensuimus, uoluntatis habitus dicuntur. In
 intellectu uero sunt, prudentia, sapientia, intelligentia,
 scientia, ars, & his contraria. Sapientia in uirtutum *Sapientia*
 omnium principem Cicero uocat, & bonarum arti-
 um matrem. Definitur eodem autore Tusculanarum
 quæstionum libro quarto, hoc pacto: Sapientia est re-
 rum diuinarum scientia, & cognitio quæ cuiusq; rei sit

Scientia,

causa. Prudentia est rerum fugiendarum expetendarumque scientia: huic seruiūt memoria & intelligentia: hæc accipiendi, illa retinendi facultas. Huc etiam providentia referri potest, uirtus per quam animus ad ea quæ futura sunt, recte constituitur. Scientia siue ars, est firma alicuius rei notitia longo usu ac exercitatione parata. Harum triplex ordo est, quædam enim sola speculatione continentur, quarum finis est cognitio, Græci *θεορητικὰς* uocant, ut scientia rerum naturalium, & artes mathematicæ, astrologia, geometria, & cæteræ. Aliæ sunt quarum finis est actio; sed quæ intra se consumitur, uelut grammatica, dialectica, rhetorica. Postremi generis sunt, quæ mechanicæ dicuntur seu poetica: hæc opus aliquod quod manet & sub sensum uenire potest absoluunt, ut pictura, res rustica, architectura. Huc usque animi habitus recensuimus. Corporis uero sunt, ad quos animus non multum facit, sed quæ crebra exercitatione membrorum parantur: ut ars currendi, equitandi, ferendi pōdus, robur quæsitum, ut Milonis Crotoniatarum: item natandi, cadendi, pugnandi, iaciendi, luctandi peritia: & omnes in quibus cōsuetudo maiorem habet uim quàm intellectus. Habitibus Aristoteles adiungit *διαθεταίς*, nos ad uerbum dispositionem reddimus, quæ corporis aut animi sunt affectiones ueloces: ut ualetudo, sanitas, ægrotatio, morbus, atque huius species plurimæ. Fieri enim potest, ut ex his quis in diuersam ualitudinem cito ueniat. Sunt etiam affectiones illæ, quæ ad consuetudinem, quasi uim sternunt, suntque ad habitum quædam accessiones: ueluti si quis eloquentiæ artis præceptiones calleat, ac semel iterumque in concione dixerit, nōdum hunc *ἐξ* illam habere dicimus, sed *ἀπὸ*.

Naturalis

Naturalis potentia
 vel impotentia dicitur
 uel im
 potentia. imbecillitas qua facilius

Naturalis potentia uel
 impotentia dicitur tuis quæ
 dam.) Sic Fabius *συνη-
 μιν*, qua uoce Aristoteles
 in qualitate utitur, trans-
 fert, Sūt autem in hac spe

quicqua aut egrius uel
pati uel agere natura
potest, ut durum, molle,
uulterinarius, robu-
rus, & quæ huiusmo-
di sunt natura insita, no
aduentitia.

cie ra, quæ rhetorum nõ-
nulli in personarum circum
stantiis dignitates uocāt,
corporis nimirum aut ani-
mi commoda uel incom-
moda à natura tributa, g-
bus; dicimur aliquid pos-
se aut non posse: ut homi-
ni naturalis impotentia
est degendi sub aquis, pl

scibus diuersa. Nullum genus qualitatis patet isto lati-
us. Omnibus enim rebus inest quiddam a natura, quæ
se tuantur ac defendant. Hæc in animabus spectar-
tur bifariam: aut enim corporis sunt, ut robur, ueloc-
tas, fortitudo, natura data, non parata arte. Animi
uero, docilis, indocilis, memor, immemor, facilis, dif-
ficilis, tardus, & omnes animæ potentiæ, de quibus sa-
tis copiose ab alijs scriptum est.

Passio

*Passiones autem uel
passibiles qualitates,*

tes sunt, quibus subiecta modo quodam afficiuntur, sed
aliter atq; habitu & naturali qualitate. Hæc enim in
subiectis manent, ac resident, illa etiam mouent ac inci-
tant. Quare passibiles dicuntur qualitates, quia passi-
onibus, id est, affectionibus subiecta commouent, uel u-
el iracundia. si ut motio animi intelligatur, qualis est
in homine irato, affectus dicitur. seu (ut dialectici loquun-
tur) qualitas passiva: si uero pro ea procliuitate accipi-
atur, quæ homines alijs alij magis in hanc motionem
proni sunt iam qualitas est, naturalis impotentia sci-
licet. Ita innumera alia, quæ diuerso sensu nunc in
hoc, nunc alio in genere collocamus. Sunt autem pas-
sibiles qualitates corporis, quæcunque aliquam corporis
nostri partem afficiunt, ut calidum, frigidum, eam par-
tem mouent in qua uis est tangendi. Vocat hæc uulgo
sensuum obiecta. suntq; in quintuplici discrimine. pin-
de ut sunt quing in nobis sensus: tactus, gustus, odor

Passiones autem uel passibi-
les qualitates.) Passiones au-
tem & passibiles qualita-
tes sunt, quibus subiecta modo quodam afficiuntur, sed
aliter atq; habitu & naturali qualitate. Hæc enim in
subiectis manent, ac resident, illa etiam mouent ac inci-
tant. Quare passibiles dicuntur qualitates, quia passi-
onibus, id est, affectionibus subiecta commouent, uel u-
el iracundia. si ut motio animi intelligatur, qualis est
in homine irato, affectus dicitur. seu (ut dialectici loquun-
tur) qualitas passiva: si uero pro ea procliuitate accipi-
atur, quæ homines alijs alij magis in hanc motionem
proni sunt iam qualitas est, naturalis impotentia sci-
licet. Ita innumera alia, quæ diuerso sensu nunc in
hoc, nunc alio in genere collocamus. Sunt autem pas-
sibiles qualitates corporis, quæcunque aliquam corporis
nostri partem afficiunt, ut calidum, frigidum, eam par-
tem mouent in qua uis est tangendi. Vocat hæc uulgo
sensuum obiecta. suntq; in quintuplici discrimine. pin-
de ut sunt quing in nobis sensus: tactus, gustus, odor

*Passibiles
qualitates
corporis,*

tus, uisus & auditus. Tactum mouent, calor, frigus humor, siccitas: que ab Aristotele primæ qualitates dicuntur. Deinde que hinc nascuntur, graue, leue, lubricum, aridum, durum, molle, crassum, subtile. Gustum uero afficiunt saporis genera: dulce, amarum, salsum, &c. Odoratum suaueolentia, graueolentia. Visum, album, nigrum, uiride, puniceum. Auditum uero sonus grauis, acutus & medius.

Sunt non affectiones ipsæ, sed ea quibus affectiues efficiuntur, ut calor, frigus, albedo, nigredo, amaritudo, dulcedo, & similia: quæ non ideo passionibus dictæ sunt, quod subiecta earum quæquam ab eis patiantur, uerum quia sensus immutando afficiunt, ut amaritudo, dulcedo.

Sunt non affectiones ipsæ. Nomine affectiōis, non intelliges hoc loco animi motiones: sed sensationem, id est, auditionem, tactionem & reliquas sensationes. Hæ enim pertinent ad categoriam passionis. Sensus itaque est, affectiones illas, id est, sensationes non esse huius loci, sed ea per quæ huiusmodi sunt, id est, sensuum obiecta.

Colores Colores autem magis quod ex motione solent innasci nobis, sic appellantur sunt, ut ex timore pallor, ex erubescencia rubor. quorum qui diutius permanent, qualitates dicuntur: qui citius transcunt, passionibus.

Animi affectus,

Colores autem magis quod ex motione solent innasci.) Aristoteles auctor est libro secundo de generatione: colores dici passiones suas qualitates, quod ab interna quadam affectione fiat, cur hæc candida sint, illa nigra. Ea autem passio nihil aliud est, quam qualitarum temperamentum. Passibiles qualitates animi sunt, quæ Græce πάθη dicuntur. Cicero morbos animi aliquando transfert, sæpius perturbat.

tiones & ægritudines: ut ira, misericordia, inuidia, spes. Hæc differunt à uitijs, quod illa mouent, hæc manent. Spectant autem ad eam animi partem, quæ rationis expers est, quam ὁρμήν Græci uocant. Est autem πάθος uel ut Aristoteles passiuæ qualitas, auersa à recta ratione contra naturā animi commotio. Nascitur uero ex opinione boni uel mali, futuri aut præsentis. Genere igitur quatuor: lætitia, libido, tristitia, metus: specie, plures sunt. Lætitia, quæ & uoluptas & gaudiū dicitur, est cum animus opinione præsentis boni effuse & inaniter exultat. Subiectæ sunt huic delectatio, iactatio, maleuolentia, ea qua quis lætatur alieno malo inuidiæ coniuncta. Libido seu cupido quæ & spes aliquando dicitur, est immoderata appetitio alicuius opinati boni, cui subiectæ sunt: ira, excandescētia, odium, inimicitia, discordia, indigentia, desiderium. Metus opinio mali est impendentis, cuius partes sunt: pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Aegritudo est, dum animus turbatur opinione magni mali præsentis: sub qua sunt inuidia, æmulatio, obrectatio, misericordia, angor, luctus, mœror, ærumna, dolor, lamentatio, sollicitudo, molestia, affectatio, desperatio. Finitiones harum regre apud Ciceronem quarta quæstione Tusculanarum, Has quatuor principes affectiones commēdent pueri memoriæ in his Boethij uersiculis:

Gaudia pelle,	Nec dolor adsit,
Pelle timorem,	Nubila mens est,
Spemq; fugato,	Hæc ubi regnant.

Quas hætenus enumerauimus qualitates, tam corporis quàm animi, si ut ueloces ac citæ accipiantur, dicuntur Aristoteli πάθος, Latinis affectiones, id est, subitæ animi uel corporis mutationes. Corporis: ut membrorum horror, titubatio, tremor, pallor ex timore, rubedo. Animi uero, excandescētia, metus, pudor, timor, &c. quæ si inueterata hæreant, passiuæ qualitates sunt, ut amor, odium, inuidia, amentia, quorum quædam inter uitia referre licbit,

Libido.

Metus.

Aegritudo.

Figura.

Nam qui rubet, quoniam pudet: aut qui pallet, quoniam timet: pati alicuius dicitur: rubens autem, aut pallidus, non dicitur. Figura uero est ut circulus, triangulus, & huiusmodi.

μορφῆ.
Forma.

Magis & minus suscipit qualitas, sed non omnis: nec enim circulus aut triangulus alius alio magis ē id, quod est.

μ & φ transmutatione forma est, quam animantibus tribuunt, quod ea formosa aut deformia dicantur. Sunt huius loci primum mathematicorum figuræ in plano seu solido, deinde animantium formæ, id est, lineamentorum compositio, qualem in homine expressit Ouidius: Os, inquit, homini sublime dedit & cætera: notus enim locus est. Huc etiam uocabula omnia referenda sunt quibus significantur res solo artificio absolutæ, ut uestium nomina: palliū, chlamys, tunica, calceus. caligæ: ædificiorum etiam, ut domus, theatrum, turris, pons & cætera: & supellectilium & armorum, ut gladius, hasta, arictes. Vocabula uero rerum quæ artificio quidem iuuantur, sed perficiuntur natura, ad substantiæ categoriam pertinent: ut lateres, calx, nitrum, sal panis. In hoc prædicamento curiositas etiam distinguendi nihil obfuerit.

Similitudo.

Quare id maxime proprium est qualitatis, ut secundum eam si

Nam qui rubet, quoniam pudet.) Vide Macrobiū in Saturnalib⁹ lib. 7. cap. 11. & Gelliū decimo nono, capite sexto, Figura, inquit Euclides libro primo elementorum, est quæ termino uel terminis clauditur: termino, ut circulus, sphaera: terminis, ut triangulus, cubus. Accipitur autem figura pro sola terminorum conclusionē: ipsæ enim magnitudines in quantitatis prædicamento sunt. Figuræ Aristoteles adiecit τῆς μορφῆς. Latinis literarū

Quare id maxime proprium est.). Similitudo & dissimilitudo nascuntur ex qualitatum inter

mile aut diſſimile dicatur.

ſe collatiōe: ut diſſimiles Mitio & Demea. Verum non tam arctē ea uocabu-

lorum obſeruat ur uſurpatio: ſæpe enim tribuitur ſubſtantiæ, ueluti ſi quis hominem & leonem genere ſimiles dixerit, ſpecie uero diſſimiles, ut Fabius libro duodecimo, capite decimo: Quos ut homines inter ſe genere diſſimiles, differentes ſpecie dixeris.

Ad aliquid ſunt quæ cun: hoc ipſum quod ſunt, aliorum dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud.

Ad aliquid ſunt, quæ hoc ipſum quod ſunt.) *πρὸς τι* Ariſtoteles uocat ea, inter quæ mutuus eſt reſpectus, ita ut utruſq; utriuſq; eſſe dicatur: ueluti pater filij, & filius pa-

Ad aliqd.

tris eſſe dicitur, & dominus ſerui, ſeruus item domini. Horum id quod prius accipitur, relatiuum: ad quod reſertur, correlatiuum uulgo dicitur: duo enim ſemper eſſe neceſſarium eſt. ob id Ariſtoteles dixit multitudinis numero, ſunt,

Relatiuorum alia æquali quadam comparatione conſiſtunt, ut ſimile, æquale amicus: Alia maiore ut pater, dominus: Alia minore, ut ſeruus, filius: Alia uoluntate, ut amicus, inimicus: Alia fortuna, ut dominus, ſeruus. Relatiua magis & minus ſuſcipiūt magis nō omnia, ſed quæ ſecundum qua-

Relatiuorum alia æquali quadam comparatione conſiſtunt.) Latē hoc prædicamentum patet, uſq; adeo, ut quibuſdam uideantur ſex reliqua prædicamenta ſub relatione concludi poſſe. Cuius rei Ariſtoteles non ignarus, duplicia fecit relata ea, quæ nihil aliud eſſent quàm reſpectus, reliqua quæ præter reſpectum uel qualitatem, uel ſubſtantiā ſignificarent: ut caput, remus, uitium, ſcientia. Quorum priora illa, relatiua per ſe ſunt: reliqua, ex accidēti,

Relatiuorum diuiſio.

uitatem dicuntur, & quæ
fortuna uel uoluntate
consistunt. Item con-
traria nonnulla sunt, ut
uirtus uitio, disciplina
ignorantiæ.

Relatiuo-
rū diuisio.

rum quædam æquali comparatione consistunt, ea ui-
delicet inter quæ argumentum à pari sumere licet: ut
uenditor, emptor, uxor, maritus, & quæ simili intelle-
ctu dicimus. Nonnulla uero inæquali, ubi alterum al-
tero superius aut inferius est: ut pater filio, dominus
seruo, doctor discipulo, inter quæ argumenta sumun-
tur à maiori et minori. Altera diuisio: Relatiua aut
uolūtate, aut fortuna fiunt, quibus si adicias: alia ar-
te, alia natura consumuntur, perfecta erit diuisio. Na-
tura uero constant, quæ ex generatione cōparantur,
ut parens & proles Cognatiōe etiam, ut auus, nepos,
soror, frater, patruus. Item affinitate, ut gener, socer,
uitricus, &c. In his nominibus notandum est, sub ma-
sculino femininum contineri eiusdē cognatiōis aut
affinitatis, ueluti sub auo auiam, nepote neptim, sub
uitrico nouercam, priuigno priuignam. Naturalis
etiam relatio est in proportionibus, ueluti dupla, tri-
pla, quadrupla. Voluntate constant relatiua quæ con-
sensu fiunt: ut amicus, hostis, dux, comes, miles, quate-
nus officiū nomina sunt, non dignitatis. Item mari-
tus, uxor: emptor, uenditor. Fortuna autem efficiun-
tur huiusmodi. dominus, seruus, rex, subditus, similis,
dissimilis, æqualis, uicinus, superstes, cōterraneus, col-
lega, magnum, paruum, multum, paucū. Ex arte sunt,
præceptor, discipulus. & quæ dicuntur similiter, con-
sultor, consultus, gubernator, rector. In hoc prædica-
mento diligenter illud notandum est, nonnulla esse
relata, quorum tam relatiuo quàm correlatiuo suum
nomē est; ut dominus seruus, pater filius: nam sic red-
ditur, pater filij pater, &c. Aliquoties ambobus uoca-

Quæ uero p se sunt, seu
ut uulgo, secundum esse,
propter confusam uarie-
tatem in species ab Ari-
stotele non distribuitur.
Cæterum Trapezuntius
duas diuisiones nobis tra-
didit. Prior est: Relatiuo

bulum est commune: ut cognatus, affinis, amicus, socius. Sic enim dicimus, amicus amico amicus est. Aliquando uero alterius nullum est nomen, aut non satis usitatum: ut iudex, censor, rector, sciētia, caput, remus: in quibus nomina fingenda sunt, quo apte referātur: Veluti iudex iudicati, remus remiti.

Omnia uero inter se couerti manifestum est.

Pater enim filij pater, & filius patris filius.

Sed oportet apte alterū alteri reddere. Nam

si quis dicit, alamauis.

quoniam alterum alteri non apte reddit, non poterit cōuertere. Non

enim in eo quod auis est,

sed in eo q̄ alatum est, ala est.

Casus sunt diligenter obseruādi, ut doctri-

na docti, sed doctus, do-

ctrina doctus.

ales autem ala ales dicitur: scientia sciti scientia, scitū

uero scientia scitum,

Actio est, qua cum

Omnia uero inter se conuertri.) Hoc Aristoteles in hunc modum extulit:

ἅπαντὰ δὲ τὰ πρός τι

πρὸς ἅντισθρόντα λέ-

γεῖ, hoc est, ad conuer-

tentia cuncta dicuntur

quæ sunt ad aliquid. Non

enim satis est ex una par-

te alterū alteri reddere,

sed mutuam redditiōem

esse oportet, hoc est, si pri-

um ad secundum, secundum ad primum referatur: ut seruus domini est

seruus, & dominus serui dominus.

Casus sunt diligenter seruandi.) Non redit semper secundum ad primum in eodē obliquo, quo primum ad secundum exierat: ut ala aliris ala est,

Actio est qua cum quid agitur.) Definit acti-

onem Porretanus, interprete Hermolao, his uerbis: Actio seu tactio est

forma per quam in mate-

Actio.

partes subiiciuntur. Generare, corrumpere, augere, diminuere, alterare, loco mouere. Horum singulis species subiectæ & indiuidua, hominem uerbi causa, uel hunc hominem generare, aut corrumpere. Crementi uero & diminutionis species sunt, in longum, latum & profundum. Indiuidua hac longitudine, uel latitudine, uel altitudine id facere. Alterationis, calefacere, albefacere, ceteraq; huiusmodi. Extremi generis, aliqua specie secundum locum motus mouere, ut sursum, deorsum.

Actio actioni nonnunquam contraria, ut incendere, extinguere: quare magis ac minus suscipit. sed illud præcipue actionis, in motu ut sit. Omnis enim actio in motu est, et omnis motus in actione seruatur.

Passio.

Passio est actionis effectus. Eius partes sunt, generari, corrumpi, & ceteræ quæ actionis esse dicebantur, non ut agunt, sed ut patiuntur.

riam subiectam denominamur agere uel facere. Requirit enim omnis actio subiectum in quod tedit, atque id pati dicitur: ut quod secatur, in eo quod secatur, dicitur tecare.

Actio actioni nonnunquam contraria est. Actiones quæ ex contrariis nascuntur qualitatibus, inter se quoque contrariæ sunt, ut ex calore calefacere, & frigore infrigidare est.

Passio est actionis effectus. Actio omnis passionem efficit, quare effectum actionis passionem esse oportet. Ceterum hoc loco ambigere quis posset, ad quam categoriam spectent ea uerba, quo

nis nihil horum sit. Nam
cū hæc tria tēpora sint,
quādo, tēpus nō est, sed
affectiorei quæ fuisse uel
esse, uel futura dicitur.

Situs.

Situs est partium
quædam positio ac or-
dinatio, qua stantia se-
dentia aspera, leuia, &
huiusmodi dicuntur.

Eius species sunt accu-
bitus, sessus, asperum eti-
am & leue, non ut ta-
ctu iudicantur, sed ut po-
sitione quædam parti-
um inter se constituuntur.

Positio.

Positio non sus-
cipit magis & minus,
quamobrem nec contra-
rium: nec enim stare aut
sedere contraria sunt,
ne uni plura contraria
sint. Et quoniam de quo-
cunq; dicitur unum con-
trariorum, & alterum:
nam stare de nonnullis
dicitur, de quibus se-
dere recte non dicitur.

lina: sic, obiit Olympiade
quarta, anno ab urbe con-
dita centesimo, & ut Chri-
stiani loquimur, Anno à
Christo nato millesimo
quingentesimo tricesimo
secundo.

Situs est partium quæ-
dam positio.) Situs est
totius corporis uel parti-
um in corpore dispositio.
Hic in animalibus uariis
esse potest: rebus inanima-
tis unus tantum est, ut ia-
cet terra, seu pendet poti-
us: stant montes, cautes,
saxa, scopuli, arbores: pen-
det aer, ignis, astra. Et in
artificialibus, stant tur-
res, domus, templa, iacent
aræ, lacunaria pendent,
In animalibus plures si-
tus sunt, ueluti nunc stāt,
sedent, iacent, curua, re-
cta, prona, supina. Sin-
gulis etiam partibus suus
est situs, ut uultus humi
defixus, facies ad cælum
uersa, brachia expāsa aut
coniuncta, pedes compo-
siti aut diducti. In sum-
ma, tota corporis modu-
latio huc referenda est, à
qua poetæ pathos nonnun-
quam sumunt, ut:
Obstupui steteruntq; comæ,
Et;

Tēdebat brachia supplex Item:

Tendens ad sidera palmas.

Huc etiam refer gestum, quē in Oratore suo Cice-
ro & Fabius uolūt, ut sunt, status, erectus, celsus, &c.

Habere dicuntur cir-
ca quæ aliquid adiacet,
haberi uero, ea ipsa
quæ adiacent. Huius spe-
cies, armatum esse, anu-
latum esse.

Habere dicuntur circa
quæ aliquid adiacet.) Ha-
bere significat in præsen-
tia uestibus aut armis aut
ornamento aliquo cin-
ctum esse, ut cinctus gla-
dio, munitus thorace, ga-
lea, ferro, toga, anulo, tor-

Habere.

que. Vocabula huius prædicamenti primogenia non
admodum multa sunt: ipsa enim uestiū aut armorum
uocabula, ad qualitatis prædicamentum spectant. Hic
uero sic fingim⁹ brachatum, togatum, armatum, tor-
quatum, quæ concreta sunt: abstracta uero forēt hui-
usmodi, brachatura, cinctura, &c.

Suscipit autem habe-
re magis et minus, quia
etiam contrarium non
at habitum, sed ut pri-
uationem, ut armatus,
inermis. Et cum multis
modis dicatur, quos Ari-

Suscipit autem habere
magis & minus.) Com-
parari possunt uocabula
huius categoriæ, ut arma-
tior eques pedite, & ueli-
ti cataphrattus, & uestiti-
or Sarmata quàm Indus,
& cui pallium quàm cui
lacerna.

stoteles enumerat, sex sunt: Habere qualitatem, ut
disciplinam: quantitatem, ut proceritatem: quæ
circa corpus uel corporis partem sunt, ut uestem,
anulum: membrum, ut manum habere: aut in ua-
se, ut modius habet triticum: possessionem, ut domū:
aut etiā uxorem, & uxor uirum habere dicitur,

*Habere
sex modis
dicitur.*

qui modus omnium alie-
nissimus est: nihil enim
qui modus omnium
alienissimus est.) Per io-
cū ab Aristotele uide-

aliud quàm simul habi-
tare, ostendere uidetur:
è quibus omnibus terti-
us solum modus huius
est categoriæ.

tur dictum, hunc esse alie-
nissimum habendi mo-
dum, ut si quis non coniu-
gem, sed dominam habe-
at, aut parum fidam, ue-
luti Martialis in Candi-
dum ludit:

Omnia solus habes, hoc me puto uelle negare.

Vxorē sed habes Candide cum populo.

Et cuidam obiectum, quod illum haberet scortum. inter-
pretatio tamen Aristotelis nullum iocum respicit,

Rerū op-
positio.

Opponi aliud ali-
quatuor modis dicitur:
ut ad aliquid, quomodo
duplum, dimidtum: ut
contraria, sicut album,
nigrum, uirtus, uitium:
ut habitus et priuatio,
sicut uisus, cæcitas: au-
ditus, surditas: motus,
quies: ut negatio et affirmatio, ut sedet, non sedet.

Opponi aliud ali-
quatuor modis dicitur. (Op-
positio hic pro rerum sim-
plicium pugnantia accipi-
tur, quam sic definiunt:
Oppositio pugnantia est
duorum non permittenti-
um se in eodem respectu
eiusdem, Huiusmodi Cice-
ro contraria uocat, & quæ
in scholis contraria dicen-
tur, ipse aduersa appellat.

Cōtraria

Contraria sunt quæ in eodem genere posita,
plurimu distāt. Eorū alia mediata, alia immediata.
Mediata dicuntur, quorū uidelicet alterutru nō est
necesse susceptibilibus inesse: ut albū uel nigrū esse
corpus quodlibet, necesse nō ē, poterit enim rufum
uel flauū esse. Sanū uero aut ægrum esse necesse est
animal, quare sanum et ægrum immediata sunt.

Priuatio.

Priuatio uero dicuntur quæcumque ea re careant
quæ cum inesse rati est, licum inesse potest, non in-
est: nec enim uel catulus uisu, uel puer dentibus,

D I A L E C T I C A.

antequam habere possit, priuatus esse dicitur.

Prius & posterius quatuor modis dicuntur: Prius.

Natura, tempore, ordine, dignitate. Natura id prius est. à quo uerti non potest consequentia: ut si currit mouetur: quia non retro fit, si mouetur, currit, mouere quam currere prius est. Tempore au-

tem ut Romulus ante quam Camillus fuit. Ordine ut exoratum in oratione, narratione prius. Digni-

tate, ut homo brutis, con ul prætor. His quintus In prædi-
accedit apud Aristotelem quem etiam natura con camētis.

sistere opinatur: Is est cum eorum quæ mutuo se consequuntur unum alterius causa est: ut si homo est, uera est qua hominem esse asserimus, oratio. Item homo & risibile, pater & filius.

Simul duobus modis, tēpore ac natura dicitur.

Simul.

Tempore simul sunt, quoru generatio ac corruptio in eodem est tempore. Natura, quæcunque mutuo consequuntur, cum neutrum alterius causa sit, ut duplum, dimidium Et quæcunque genus aliquod diuidant, ut gressibile, uolatile, animal diuidunt.

Tempore simul sunt.) Corruptionem addere nihil est necesse, nec addit Aristoteles. Simul enim dicimus esse geminos. Item aliquando simul dicuntur fuisse aut esse, quorum nec ortus, nec interitus in eodem tēpore est: ut simul fuere Cicero & Hortensius, Virgilius & Horatius.

Motus species sunt sex, generatio, corruptio, crementum, diminutio, alteratio,

Mot sex species.

loci mutatio. Et gene-

Loci mutatio.) Huic

ratio corruptio, & incrementum diminutioni opponitur, & quies in loco, mutationi quæ per locum inest, cui etiam opponitur in contrari-

speciei propriè motus uocabulum competit, reliquæ mutatio magis. Nam e bono malum, seu uiuente mortuum factum, non motum, sed mutatum dicimus.

um locum mutatio, ut quæ ad inferiora est, ei quæ ad superiora est. Alterationi similiter in qualitate quæ motui opponitur, quæ uel ex eade qualitate, uel in oppositam qualitatem est, ut in albedine quæ ex albedine, uel in nigredinem motui opponitur.

Verum de prædicamentis satis. Nunc de syllogismo dicendum. De syllogismo.) Absoluta ea parte quæ elementa artis continet, aliam tradit Trapezuntius, quam Græci κριτικήν, nos iudicij partem dicimus, in qua argumentatio docetur. Ea est oratio, qua probationem rei probandæ accommodamus per necessariam conclusionem; cuius quatuor species facit Aristoteles, syllogismum, inductionem exemplum & enthymema, inter quæ principatum obtinet syllogismus, ad quem reliquæ ueluti ad caput fontis referuntur. Dicitur autem syllogismus a Græco συλλογισεσθαι, quod computare, colligere & ratiocinari significat.

DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est oratio, in qua ex ijs quæ posita sunt, aliud necessario consequitur. Syllogismorum quidam

Syllogismus est oratio.) Posita, id est, data, concessa, ac admissa. Est enim apud Aristoteli τῶν τῶν, τινῶν, id est, ad uerbum, quibusdam positis, Gellius uertit consensum & con-

prædicatorij, qdam conditionales. Prædicatorius est, qui propositi onibus constat prædicatorijs,

post: His, inquit, ita positis, sequitur magna cõtentio. Est igitur syllogismus, cum ex duobus pronunciatis concessis, tertium necessario colligitur: ut omnes stulti infaniant, Auari omnes sunt stulti. Hæc duo si admitteris, sequitur uelis nolis, auaros omnes insanire.

qui si tribus enunciationibus absolvitur, perfectus est:

nationem contendit quinque partibus constare. Propositionem enim atque eius confirmationem duas partes facit, simili modo assumptionem ac illius rationem. Quintam deinde quam complexionem uocat, Fabius autem in tripartito manet, Vide utrumque latius, & Trapezuntium libro tertio rhetorices,

si uero duabus, imperfectus est & enthymema.

Hic perfectum, completum & absolutum: imperfectum, incompletum ac inabsolutum idem intelligimus.

mae figurae sunt confirmandæ. Trapezuntius imperfectum ait se uocare, qui nec completus nec absolutus est, id est, cum altera propositionum desideratur: perfectum uero, in quo duæ propositiones & conclusio sunt. Sic & Aristoteles enthymema imperfectum uo-

cessis. Ut enim τὸ ἐκδοῦν apud Græcos, sic Latinis positum, p cõcesso ac dato usurpatur, sic Cicero libro de finibus tertio: Quo posito, & omnium consensu approbato. Et paulo

Qui si tribus enunciationibus absolvitur.) Cicero libro primo de inuentione perfectam rationem

Ratiocinatio quæ partibus constat,

cat syllogismum, quod propositione constet & consequente.

Termini Syllogismus perfectus tribus constat enunciationibus & tribus terminis Terminorum,

Terminus medius

unum minorem: alterum maiorem: tertium, medium appellamus. Hos in syllogismo bis sumi necesse est: nam aliter è tribus terminis tres conficere enunciationes non possumus. Medius ergo est, qui cum bis ante conclusionem sumatur, in ea tertio repeti non potest. Maior uero is est, qui in conclusione predicatur. Minor uero, qui in conclusione subijcitur.

Maior.

Minor.

Propositiones syllogismi.
Pronunciatorum in syllogismo nomina,

Medius seu cõis terminus, est aīal: bis enim sumitur ante conclusionē. Habere sensum, maior: Mundus, minor.

Enunciationum quibus syllogismus constat, unam maiorem propositionem, alteram minorem, tertiam conclusio-

Syllogismus perfectus tribus constat. Materia syllogismi sunt tres termini, qui singuli bis sumi debent, ut propositiones totidem fiat quot termini. Est uero terminus unus, qui medius dicitur: hic sumitur ante conclusionem bis, semel in prima propositione, & semel in secunda. Ob id etiam communis uocatur, & causa conclusionis, quod per eū sciatur quomodo maior terminus cū minore cōueniat aut discrepet. Maior terminus est, qui cum in medio sumitur in prima propositione. Minor, qui cum medio in secunda sumitur, & qui in conclusione si directe concluditur, maiori subijcitur, ut hic:

Omnis aīal habet sensum,
Mundus est animal:
Igitur mūdus habet sensum.

Enunciationum quibus syllogismus constat, Pronunciatorum quibus syllogismus componitur, non sunt eadem apud omnes nomina. Nam primū alij propositionem, ut Cicero,

nem nūcupamus. Ma-
ior propositio est, quæ
ex maiore & medio ter-
mino constat. Mi-
nor est, quæ ex minore
& medio termino con-
stat. Conclusio est,
quæ præmissis duabus
propositionibus, maiore
atq; minore, necessario
consequitur: in ea cum
recte infertur, maior
terminus: cum nō recte,
minor prædicatur, quod
quinque modis primæ so-
lammodo accidit.

argumentationis initium esse uult, ut tyrannos omnes
licet impune occidere. Omnis loquacitas odiosa est.

Artes discuntur exercitatiōe. Assumptio est per quam
id quod ex propositione ad ostendendum pertinet as-
sumitur, ut Sophistica est loquacitas, Dialectica est
ars. Complexio, & ut uulgo conclusio, est per quam id
quod conficitur propositione & assumptione, breui-
ter subiicitur: ut, dialectica *igitur exercitatiōe disci-
tur, Sophistica odiosa est,

Syllogismorum tres
figuræ: prima est, in qua
medius terminus subijci-
tur in maiore, & in mi-
nore prædicatur,

aliā intentionem, Rodol-
phus expositionem appel-
lat. Secundam, assumptio-
nem concorditer uocāt.
Vtranzq; Aristoteles προτα-
σιν, sed primam maiorē,
quod maior terminus in
ea sumatur: secundam mi-
nores a minori quoque
termino. Ultimam uero
συμπέρασμα, Cicero com-
plexionem, Fabius con-
nexionem uocat. Proposi-
tionem sic finit Cicero:
Est, inquit, propositio per
quam breuiter loc⁹ is ex-
ponitur, ex quo omnis
uis oportet emanet ratio
cinationis. Estq; ueluti lo-
cus cōmunis. & θύρα quæ
dam, id est, generalis sen-
tētia, a qua Fabius etiam

Proposi-
tio.

Assuma-
ptio.

Cōclusio.

Syllogismorum tres fi-
guræ.) Figurarum uari
etas ex eo nascitur, quod
medius terminus nūc in
utroque subiicitur, nunc
prædicatur, nunc in uno
prædicatur, in altero sub-

Figura
tres.

Figura.

ñcitur Quare figura nihil aliud est, quàm mediũ termini legitima & artificialis dispositio. Prima est, quando medius terminus in prima subiicitur, & in secunda prædicatur, autore Aristotele: quod nisi fiat, erit ubi in propositionibus ueris falsum colligas: ut in secundo modo primæ figuræ, hoc pacto:

Nulla auaritia est effusio,

Omnis effusio est uitium:

Igitur nullum uitium est auaritia

quanuis contrà fieri & soleat, & possit. Secunda est, in qua medius terminus semper prædicatur. Tertia est, in qua medius terminus semper subiicitur. Quas ob res patet figuram nihil aliud esse nisi terminorum ordinem.

Modus.

Modus in syllogismo, propositionum series est, & sunt omnes decem et nouem: nouem primæ, quatuor secundæ, sex tertiæ figuræ. In hisce ea uerba ponamus, quæ & uulgo feruntur, & totam hanc rem præ oculis ponūt. Nam et si barbariè quandã resonare uidetur, apertius tamẽ atq; breuius oĩa tibi subyicient.

Quanuis contrà fieri soleat, & possit.) Sæpe incidet in syllogismos ubi terminus medius in prima propositione prædicatur, & subiicitur in secunda, quales omnes illi apud Macrobiũ libro secundo Somnii Scipionis, qui bus probatur animæ immortalitas, ut:

Anima seipsam mouet,

Quod seipsum mouet, & immortale:

Anima igitur & immortalis.

Et apud Ciceronem quinto de finibus:

Bonũ omne laudabile est,

Laudabile honestũ est:

Igitur bonũ honestũ &. Propter hoc genus syllogismi quidam quartam figuram faciunt, de qua qd censendum sit, paulo post dicemus.

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapejmo, Frisefmorum,
Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferisoni:

Artis syl
logisticae.
uocabula

In his (ut uides) uerbis quatuor uocales reperi
untur, quarum A uniuersalem affirmatiuam signi
ficat, E uniuersalem negatiuam, I particularem af
firmatiuam, O particularem negatiuam. Quare
Barbara primum modum primæ figura, è duabus
affirmatiuis uniuersalibus, eiusdem qualitatis &
quantitatis conclusionem inferre significat, ut:
Substā. Aīal. Hō.

Vocales
quid signi
ficent.

Barbara

Bar Omne animal est substantia,
ba Omnis homo ē animal: Ergo
ra. Omnis homo est substantia.

O Signi Omnis.
N Signi Nullus.
Q Nota Signi aliquis.
to Signi Aliqs nō

Resupina, hoc modo, Z O to indirecte colligere si
guificant.

Eodem pacto in ceteris omnibus, ubi recte il
lata conclusio est, præter quàm in quinque pos
tis primæ indirecte, in quibus minor terminus
maior prædicatur in conclusione, ut uerbi gra
tia, Baralipton:

Substā. Aīal, Hō.

Barali-
pion.

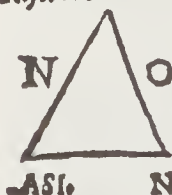

Ba- Omne animal est substātia.
ra- Omnis hō est animal: Ergo.
lipton. Quedā substātia est homo.

Cesare.

Cesare significat in primo secunde figura modo, ex prima uniuersali negatiua, secunda affirmatiua uniuersali, negatiuam uniuersalem inferri, hoc pacto:

Risibilis.

Ces- Nullus asinus est risibilis,
a- Omnis hō est risibilis: Ergo
re. Nullus homo est asinus.

Homo.

DARAPTI.

In tertia figura per Darapti ex duabus affirmatiuis uniuersalibus particularem affirmatiuam inferri hoc pacto:

Rōe uti Q. Aīal.

Dar Quilibet hō rōe uti potest.
ap Omnis hō animal est: Ergo
ti. Quoddā animal rōe uti pōt.

HOMO.

Ex his palàm est, nihil ex duabus negatiuis
 uel particularibus euenire. Et quatuor conclu-
 sionum genera, primis quatuor modis inferri,
 quorum etiam duo secunda, duo tertia figura con-
 cludit, illa dupliciter negatiuam, hæc similiter par-
 ticularem dupliciter. Quare patet, semper con-
 clusionem deteriori propositionum inherere.
 Sed figuras & modos syllogismorum facile intel-
 lectos iri non dubito.

Barbara, Celarent, &c.) His uocabulis ars syllo-
 gistica exprimitur, quas excogitauit primus Græce
 Alexander Aphrodisæsis in singulis figuris, ut: $\gamma\epsilon\chi\mu$
 $\mu\alpha\tau\alpha\ \epsilon\gamma\gamma\alpha\ \eta\epsilon\ \gamma\epsilon\chi\phi\iota\Lambda\iota$. Vide eius commētaria in primo
 priorum. Latet in his uocibus tota ratiocinandi periti-
 tia in omnibus figuris. Primæ figuræ seruiunt dictio-
 nes, quæ duobus prioribus uersibus continentur: sed
 quatuor tantum primæ legitimos ac usitatos modos
 faciunt. Est autem harum dictionum usus efficere in
 singulis modis legitimam ratiocinatiōem, cui reit'er-
 uiunt uocales quatuor: A, E, I, O, quarum in singu-
 lis syllabis una reperitur. Quare si in prima syllaba
 sit A, significat maiorem syllogismi fore uniuersa-
 lem affirmatiuam: si E, uniuersalem negatiuam: I, par-
 ticularem affirmatiuam: O, particularem negatiuam.
 Pari ratiōe secundam syllabam dictionis secundæ
 seu minori propositiōi accommodabis; & tertiam con-
 clusioni: si plures fuerint syllabæ quàm tres, hæc ocio-
 sæ sunt. Vocabulum igitur Barbara, primum modum
 primæ figuræ significat, in quo syllogismus fit è ma-
 iore, minore, & conclusione uniuersali affirmatiua.
 Nam quæuis syllaba habet uocalem A.

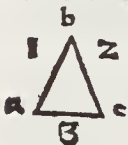
Figuræ
 modi.

Bar   Omne honestum est laudabile,
 ba   Omne bonum est honestum: Ergo
 ra,   Omne bonum est laudabile.

Schematum uero quæ apposita sunt, hic intellectus est, solent enim in his se pueri torquere.

Si figura rotundis lineis constat, & tripli-
ci uertice, primus uertex seu cornu maio-
ris termini locus erit, secundus medi, ter-
tius minoris. Ex lineis uero seu spatijs pri-
mum, maiorem propositionem: secundum, minorem:
tertium quod utrunq; continet, conclusionem. Estq;
hoc schema tantum primæ figuræ.

Si trianguli species est, cuius basis supina
iacet, uertex supremus medium terminum
significat, inferiorum unus maiorem ter-
minum, aliter minorem: latera propo-
sitiones possident. Estq; id schema secundæ
figuræ.

Triangulus superiori contrarius, infimo
angulo medium terminum significat, re-
liquis maiorem & minorem, quemadmo-
dum signauimus & elementis, quorū A ma-
iorē terminū, B mediū, C minorem: & nu-
meris, ex quibus 1 propositionis, 2 assump-
tionis, 3 conclusionis locum significat. Secundus mo-
dus primæ figuræ & reliqui omnes, cuiusmodi propo-
sitionibus constabunt, ipsæ dictiones satis docent: ob
id exempla tātum apponemus, quibus breuitatis gra-
tia Trapezuntius superfeldit,

CE L A R E N T.

Ce Nullum honestum est turpe,
la Virtus omnis honesta est. Ergo
rent. Nulla uirtus est turpis.

Tertius modus & quartus conclusionem efficiunt
particularem: Prior affirmatiuam, posterior uero ne-
gatiuam, uocabula sunt Darii & Ferio.

Possit hic
syllogi-
smus uni-
uersalis ui-
deri,

Da
ri
i,

D A R I I.

Malum omne fugiendum est,
Quædam uoluptates malæ sunt: Ergo
Voluptates quædam sunt fugiendæ.

F E R I O.

Fe Nemo sapiens animi ægritudine afficitur, Modi in-
ri Fortis sapiens est, directim
o, In fortem igitur ægritudo cadere non potest, cōcluden-

His adhiñciuntur quinque modi, quibus indirectè seu tes.
præpostere concluditur, uidelicet dum maior termi-
nus in conclusione minori subñcitur, ut:

Omne animal est substantia,

Omnis homo est animal:

E quibus referendum erat sic:

Igitur omnis homo est substantia.

Pro qua ea subñcitur quæ ex hac sequitur, per acci-
dens facta conuersione: Quædam substantia est ho-
mo. Horum primus est, quando ex maiore & minore
uniuersali affirmatiua colligitur particularis affirma-
tiua, uocabulum est Baralipton. Secundus, qui signifi-
catur per dictionem Celantes, sic colligit:

Ce Nulla temperantia est uitium,

lan Omnis frugalitas est temperantia:

tes, Igitur nullum uitium est frugalitas.

In qua cōclusionem minor terminus, qui cum medio
in assumptione sumebatur, de maiore prædicatur. Re-
ducitur hic modus ad secundam primæ figuræ, con-
clusionem uersa simpliciter. Nam ex quibuscunq; præ-
missis, seu e quocunq; antecedente conclusio quæpiam
sequitur, ex hñdem conuersa inferri potest. Veluti ex q
bus hoc sequitur, Nullum honestū est turpe, ex hñdem
& illud, Nullum turpe est honestum. Canon dialecti-
corum est, quod ratæ alicuius argumentationis sequi
tur consequens, sequitur ex eiusdem antecedente. Por-
rò hic colligendi modus admodum rarus est. Indire-
ctam uero conclusionem & illam opinamur recte uo-
cari, quæ uerè conclusioni proxima est, siue quæ ex ea
segitur, non qdem conuersione, sed affinitate ueri, ut:

Omne bonum est expetendum,

Omnis uirtus est bonum.

Manifesta cōclusio est: Omnis uirtus est expetenda,

Pro qua illam subñcere licet, Virtus non est fugi-

F iñ

Regule cō
sequentiæ.

enda, aut: Virtus est colenda. Meminit huius Cicero li bro primo inuentionis de argumentatione. Martia nus Capella hanc conclusionem ait uocari *συμπέρασμα*, quod est confinis conclusio. Verum Aristoteles ea uoce pro qualibet cōclusionē utitur. Tres reliqui mo di indirectē concludentes, cuiusmodi sint, docent hæ uoces: Dabitjs, Fapismo, Friscismorum. Secundæ figu ræ quatuor sunt modi omnes negatiui: nihil enim in hac figura ex duabus affirmatiuis, aut maiori particu lari, necessario sequitur. Vocabula sunt Cesare, Came stres, Festino, Baroco,

CESARE.

Ce Nulla auaritia laudabilis est,
sa Omnis parcimonia laudabilis:
re. Ergo nulla parcimonia est auaritia.

CAMESTRES.

Ca Omnis improbus miser est,
me Nemo sapiens miser est:
stres, Ergo nemo sapiens est improbus.

FESTINO.

Fe Nullus tyrannus rempub. rectē administrat,
sti Augustus rempublicam bene administravit:
no, Igitur Augustus non fuit tyrannus.

BAROCO.

Ba Qui ex deo sunt, uerba dei audiunt,
ro Iudæi Christi uerba audire noluerunt:
co. Iudæi igitur ex deo non sunt.

Tertia figura sex modos habet, qbus illud propri um est, conclusionem semp efficere particularē, & mī notem affirmatiuam habere. Vocabula sunt: Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

DARAPTI.

Da Omnis uirtus labore paratur,
ra Omnis uirtus honesta est:
pti, Igitur honesta quedam labore parantur.

FELAPTON.

Fe Nemo Græcorum barbarus est,
isp Omnes Græci mendaces sunt:

ton. Ergo quidam mendaces non sunt barbari,

D I S A M I S.

Di Quidam Germani sunt ebriosi,

sa Omnes Germani sunt fortes:

mis. Ergo quidam fortes sunt ebriosi,

D A T I S I.

Da Omnis uoluptas delectat,

ti Nonnullæ uoluptates sunt perniciose,

si. Ergo quædam perniciose delectant,

B O C A R D O.

Bo Non omne bellum fugiendum est,

car Omne bellum calamitosum est,

do. Ergo quædam calamitosa non sunt fugienda.

F E R I S O N.

Fe Nulla uirtus nocet,

ri Est uirtus quæ in dando consistit,

son. Ergo dare aliquid nihil nocet.

Quicumq; præter dictos modos finguntur, omnes
 ἀσυνλόγητοι. Sunt qui tribus prædictis quartam figu-
 ram adijciunt, in quâ medius terminus prædicatur in
 maiore, & subijcitur in minore, ut:

Socrates est homo,

Homo est animal,

Socrates igitur est animal.

Forassis hac ratione moti, quod huiusmodi rationes
 nationes non infrequentes sunt, ut apud Macrobiū
 secundo commentariorum super Somnia Scipionis:

Anima semper mouetur,

Quod semper mouetur, est immortale,

Anima igitur est immortalis.

Et apud Ciceronem quarto de finibus:

Bonum omne laudabile est,

Omne laudabile honestum,

Igitur omne bonum honestum. Et alibi:

Sapientes sunt fortes,

Fortis non afficitur ægritudine,

In sapientem igitur non cadit ægritudo.

Postremo apud Aristotelē ipsum & in cōmentarijs

Græcorū super eum, fere semper hoc pacto colligitur.

Nos hoc genus argumentationis etsi syllogismo proximum est, non tamen plane syllogismum, sed soriten seu gradatiōem existimamus. nihil enim uetat cum sic inceperis, Socrates est homo, homo est animal, ad quartam uel quintam uel sextam etiam propositionem peruenire, ut tamen genus argumentationis nō mutetur, ut Socrates est homo homo sensum habet, quod sensum habet, animal est, animal uiuum corpus, corpus substantia, Socrates igitur substantia est. Quam argumentationē nemo recte syllogismum uocauerit, etsi Macrobius acruum illum propositionum de anima, ἀκρυβῶς dixerit syllogismum. Omnis enim syllogismus tribus enunciationibus, nec pluribus perficitur. Rectius igitur cum Cicerone, ubi ad conclusionem gradibus quibusdam peruenitur, Soriten seu acruū uocabimus. Verum si syllogismum esse contendas, ubi ex duabus tantum propositionibus gradatione coniunctis (ut homo est animal, omne animal est substantia) cōclusionem collegeris, nihil repugno, modo in huiusmodi syllogismis minorē primo loco, maiorem secundo meminerimus positam. Non enim semper (ut Cicero admonet) a propositione incipienda est ratio: sed ab assumptiōe aut cōclusionē etiam, qđ apud Aristotelem non infrequens est, Nam in hoc syllogismo,

Clodius insidiator est,

Omnis insidiator iure occiditur,

Clodius igitur iure occisus est,

est quidem talis medię dispositio, qualem in quarta fingunt, sed maior secundo loco & minor primo posita est. Quas si in iūum ordinem redigas, ut omnis insidiator iure ceditur, quæ natura ipsa propositio est: deinde assumptio fit, per quam id assumitur, quod ex propositione ad ostendendum pertinet, Clodius est insidiator, igitur iure occisus est, primam figuram agnosces. Hęc prolixius ostendimus, quo admoneremus iuentutem, ut si quando medius prædicatur in pri-

ma & subicitur in secunda, aut gradationem quandam esse, aut assumptionem propositionis, & propositionem assumptionis loco positam esse meminerit.

Verum quoniam quatuor primi modi primæ figure, principatum inter alios obtinent, aliorum modorum omnium diligens ad eos solet fieri reductio. Ea fit duobus modis: Per conuersionem ac commutationem propositionum, nonnunquam et per impossibile, id est, cum ad contradictionem alicuius concessæ is qui cum disputamus, compellitur: ac per conuersionem quidem quo pacto fiat reductio, consonantibus quæ in uerbis iam scriptis sunt, breuiter percipere possumus. Nam cum quatuor primæ dictiones ab B, C, D, F, incipiant, quæcunque ab B, incipiunt uerba, ad primum: quæ ab C, ad secundum: quæ ab D, ad tertium: quæ ab F, ad quartum modum primæ figure reducendum esse significant.

Reductio
syllogi-
smorum.

Præterea ubicunque S litera scripta est, propositionem ostendit, quæ uocali signatur, eam quidem quæ immediate præcessit, conuertendam esse simpliciter: P uero litera, per accidens: M autem, propositiones quas præmissas appellant, sic immutandas significat, ut prima secunde, secunda primæ locum occupet: quæ omnia ut apertius pateant, exemplis uti non alienum est.

Artificium
reducendi
syllogi-
smos.

Fapesmo ad Ferio reducitur, cum ab eadem litera utraque dictio incipiat. Fiat ergo syllogismus in Fapesmo sic:

Aīal Homo Lapis.

Ep Omnis homo animal est,
es Nullus lapis homo ē, Ergo
mo. Aliqd animal lapis non est.

Et quoniam P litera, primæ syllabæ, S uero secundæ inhæret, prima propositio per accidens, secundæ simpliciter primo uertentur. Deinde quoniam M quoque adscriptum est, altera in alterius locum transferenda est, sic:

Lapis, Hō, Aīal.

Fe Nullus homo lapis est,
ri Quoddā aīal hō ē, Ergo
o. Quoddā aīal lapis nō ē.

Iterum eadem conclusio illata per primam, in quarto modo est: & huius reductionis, quæ per conuersionem fit, proprium est, eandem conclusionem, quemadmodum illius quæ per impossibile dicitur, alicuius contradictorium inferre. uerum de ea pōst. Nunc alia exempla congeramus: Camestres in Celarent reducitur conuersione simplici secundæ, quoniam S, post uocalem secundæ syllabæ sequitur, & transpositione propositionum, quoniam M, scriptum in dictione est, ut:

DIALECTICA.

21

Cam Omnis homo animal est,
es Nullus lapis animal est,
tres. Nullus igitur lapis homo.

Contendis non sequi, idq; si aliquo
illorum quatuor (quoniam probati-
ores sunt) infereretur, nō dubitares Præponas igi-
tur secundam conuersam simpliciter, sic:

Ces Nullum animal lapis est,
a Omnis homo est animal,
re. Nullus ergo homo lapis est.

Quæ conclusio etiam si simpliciter conuerta-
tur, erit illi eadem cui assentiri non poteras.

Q Item Darapti in Darij sic:

Dar Quicquid ridet, homo est
ap Quicquid ridet, animal est
ti. Quoddam ergo animal ho-
mo est.

Secunda uertatur per accidēs, quoniam P post
secundæ syllabæ uocalem consequitur, sic:

Da Quicquid ridet, homo est,
ri Quoddam animal ridet,
i. Quoddam ergo animal homo est.

Ac per conuersionem quidem reductio quomo-
do fiat, ex his patet.

Verum quoniam quatuor primi modi.) Superius meminimus secundæ & tertiæ figuræ syllogismos imperfectos haberi, quod non satis euidenter concludant. Quare ut necessaria quoque uideatur in his conclusio, omnes ad primæ figuræ modos quatuor reducuntur. Est autem reductio duplex: una, quam ostensiuam uocant: ea fit conuersione propositionum, & transpositione, ut scilicet maior minoris, & minor maioris loco ponatur. Cæterum ut sciatur quis modus secundæ & tertiæ, ad quem modum primæ figuræ reducatur, notabis consonantem dictionis initialem. Quæ si B est, fiat reductio ad primum modum, scilicet, Barbara: si C, ad Celarent: si D, ad Darii: si F, ad Ferio. Omnes enim ex his quatuor unam habent initialem, Deinde tenendum est, si S ponatur in dictione, debere propositionem conuerti simpliciter, quæ notatur uocali, quam S continuo sequitur: si P, per accidens. M uero transpositionem propositionum significat, & si C in dictione reperitur præterquam in principio, modum illum non posse hoc genere conuersionis ostendi. Verum ut quale sit quod dicimus clarius cernatur, uniuersam rem spectandam oculis subieciimus. Secundæ figuræ modi reducuntur ad modos primæ, hoc pacto, ut sequitur: Primus quidem cuius uocabulum est Cesare, ad secundum modum primæ figuræ, cum quo prima litera conuenit, conuersa simpliciter maiore, sequitur enim primam syllabam S,

CESARE.

Nulla arbor
est animal,

Omnis homo   Ver. sim,
est animal: Ergo

Nullus homo
est arbor,

CELARENT.

Nullum animal
est arbor,

Omnis homo est
animal: Ergo

Nullus homo
est arbor.

Secundus uero ad secundum primæ, minore & conuersione conuersis simpliciter, & transpositis præmissis; M, enim in dictione positum est.

CAMESTRES

Omnis homo
est animal,
Nulla arbor
est aial: Ergo
Nulla arbor
est homo,

ma simp.
cōuer. nent
uerfa sim,

CELARENT,

Nullum animal
est arbor,
Oñis homo est
animal: Ergo
Nullus homo
est arbor.

Tertius in quartum maiore conuerfa simpliciter:

FESTINO

Nulla arbor
est animal,
Aliquis homo est
animal: ergo
Aliquis homo non
est arbor,

uer, sim,

FERIO.

Nullum animal
est arbor.
Aliqs homo est
animal: ergo
Aliqs homo non
est arbor.

Modus quartus Baroco hac ratione non reducitur:
sed alia, de qua paulo post, atq; ob id in dictione C po
situm est. Cæterū primus modus tertiæ figuræ ad ter
tium primæ, minore conuerfa per accidens.

DARAPTI.

Omnis homo est
animal,
Omnis homo est
substantia:
Ergo quædā substan
tia est animal.

Ver. per. ac,

DARII,

Omnis homo est
animal,
Quædā substantia
est homo:
Ergo quædā sub
stātia ē animal.

Secundus tertiæ in quartum primæ, minore con
uerfa per accidens,

FELAPTON

Nullus homo
est arbor,
Omnis homo
est animal:
Ergo quoddam animal
non est arbor.

Ver. per. ac,

FERIO.

Nullus homo
est arbor,
Quoddā animal
est homo.
Ergo quoddā aial
non est arbor.

Tertius in tertium primæ, maiore & cōclusionē uer

sa simpliciter, & transpositis præmissis.

DISAMIS.

Quidam homo
est animal,
Ois homo ē sub
stantia: Ergo
Aliqua substan
tia est animal

uer. nent
ma simp.
Ver, sim.

DARI.

Omnis homo est
substantia,
Quoddam aial est
homo: Ergo
Quoddā animal
est substantia.

Quartus in tertium minore uersa simpliciter.

DATISI

Omnis homo
est animal,
Quidā homo est
substantia:
Ergo quādā sub
stantia est aial.

Ver. sim.

DARI.

Omnis homo
est animal.
Quādā substā
tia ē homo:
Ergo quādā substā
tia est animal.

Quintus hac reductiōe nō ostenditur. Sextus uero
ad quartū primæ figuræ minore cōuersa simpliciter,

FERISON.

Nullus homo
est arbor,
Quidā homo est
animal: Ergo
Quoddā animal
non est arbor,

uer. simp.

FERIO.

Nullus homo
est arbor.
Quoddā animal est
homo: Ergo
Quoddam animal
non est arbor,

Reductio
per im
possibile.

Per impossibile uero, secundæ figuræ quatuor
modi sic reducuntur: Primam propositionem redu
cendi syllogismi, primam collocamus. In secundo
loco contradictorium ponimus conclusionis, ex qui
bus infertur contradictorium secundæ proposi
tionis, quæ iam concessa ac data fuit. Ita compellitur
is, quo cum disputamus, uel asserere duo contradi-

floria simul posse esse uera, quod est impossibile,
uel priori conclusioni assentire. Hoc igitur pacto
primus secundæ in quartum primæ.

Ces Nullus lapis homo est,
a- Quicquid ridet homo est.
re. Nihil ergo quod ridet, lapis
est.

Huic conclusioni tu non assentis, erit ergo con-
tradictorium eius uerum: quare fit syllogismus in
quarto primæ sic:

Fe Nullus lapis homo est,
ri Aliquid quod ridet lapis est,
o. Aliquid ergo quod ridet, homo non est.

Dedisti autem quicquid ridet hominem esse, das
ergo impossibile, id est, duo contradictoria simul
esse uera. Sic igitur primus in quartum primæ, se-
cundus in tertium, tertius in secundum, quartus
in primum reducitur. Nam quoniam reducen-
di syllogismi maior, id est, prima etiam in eo relin-
quenda in quem reducitur, deinde oppositum con-
clusionis in secundo loco ponendum est,

Per impossibile uero.) Ad impossibile ducimus
eum falsum ostendimus, quod sequitur ex cōtradicen-
te illius quod probare uolumus, ac proinde ipsam con-
tradicentem esse falsam. Docent enim dialectici (ingr-
Cicero) si ea quæ rem quampiam sequuntur falsa sunt,
falsam esse illam ipsam quam sequantur. Ut peccata
non sunt paria, Hoc si uelimus per impossibile pbare,

Reductio
ad impos-
sibile,

Argumen
ratio ab
incommo
do.

accipiemus illius contradicentē quæ est, peccata sunt paria. Deinde sic, si hoc uerum esse dicemus, omnia æqualiter punirentur. Hoc autem falsum esse docent leges, quæ grauius parricidam quàm adulterum puniunt. Igitur falsum est illud ex quo sequitur, nimirum peccata esse paria. Et si hoc falsum, illud uerū est, peccata non sunt paria. Crebrū hoc genus argumētandi Aristoteli, nec rarum Ciceroni, præsertim de Finibus & in Tuscula, quæstionibus, inueniuntur & apud Euclidem multæ ἀποδείξεις eiusdem formæ. Quare puer huius reductionis non erit rudis. In syllogismis uero reducendis aut probandis (uidetur enim magis noua esse probatio, quàm necessaria collectionis examen) sic adhibebitur. In secunda figura si syllogismus factus fuerit, sumetur conclusionis illius contradicēs, loco minoris, syllogismi futuri cum maiore, ex quibus fiet syllogismus in prima figura, cuius conclusio erit contradicens illi minori quam aduersarius in priore syllogismo concesserat. Quare cogitur priori conclusioni assentire, aut id negare quod ante datum est atque concessum, ut hic:

CESARE.

Ces. Nulli auari sunt fortes,
a. Omnes Germani sunt fortes,
re. Ergo Germani nulli sunt auari.

Admittit ille cum quo agis, propositionem & assumptionem, sed negat conclusionem. Credat igitur necesse est, quosdam Germanos esse auaros. Hanc sumam minorem cum maiore superioris syllogismi in hunc modum:

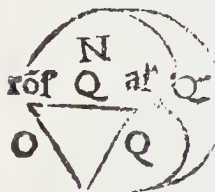
F E R I O.

Nulli auari sunt fortes,
Quidam Germani sunt auari: Ergo
Quidam Germani non sunt fortes.

Iam sic age: Atqui in priori syllogismo concessum fuit, omnes Germanos esse fortes: quare priori conclusioni uelis nolis, cogeris assentire, aut duas contradicentes esse simul ueras, quod fieri non potest,

primam syllabam dictiōis primæ figuræ sumas eiusdem uocalis, & oppositum conclusionis secundæ syllabæ aptes diligentius, & uidebis apertissimè in quem unusquisq; reduci debeat.

Ex prima propositione igitur secundæ figuræ, & opposito conclusionis per hanc reductionem, oppositum secundæ iam datæ propositionis in prima figura infertur. In tertia uerò primo loco conclusionis oppositum collocamus: deinde ipsam secundam propositionem secundo loco adhibemus, ex quibus sequitur in prima figura primæ propositionis reducendi syllogismi uel contradictorium uel contrarium. Quare primo quanta & qualis sit contradictoria conclusionis considera, & uocali primæ syllabæ alicuius dictiōis, quæ in prima figura sit, sic accommoda, ut secunda propositio secundæ syllabæ conueniat. Ita reducitur Darapti in Celarent, Felapton in Barbara, Disamis in Celarent, Datissi in Ferio, Bocardo in Barbara, Ferison in Darij, hoc modo primus in secundum:

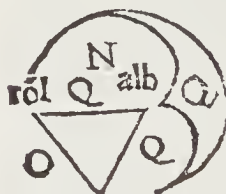
Homo.

Dar Omnis homo rōnalis ē,
ap Omnis homo animal ē.
ti. Quoddā igitur animal
rationale est.

Eui si non assentis, erit id uerum:

Ce Nullum animal rationale est,
 la At omnis homo animal est,
 rent. Nullus ergo homo rationalis est.

Sed omnem hominem esse rationalem, iam datum est erunt ergo duo contraria simul uera, quod est impossibile. Item quartus in quartum:

Fe Oīs hō animal rōnale ē,
 ri Aliquis homo albus est,
 o. Quoddā ergo albū, animal rationale est.

Homo.

Quod si non sit, ergo id est,
 Da Nullum album animal rationale est,
 tis Aliquis homo albus est,
 i. Aliqs ergo homo animal rationale non est

Sed datum est omnem hominem esse animal rationale: dantur ergo duo contradictoria simul uera, quod impossibile est.

Primam syllabam dictionis primæ figuræ.) In aliis exemplaribus legebatur absq; ullo sensu in hūc modum: Primam syllabā primæ syllabæ sumas eiusdem uocalis, &c. Restitui autem ex eo quod sequitur, ubi hoc ipsum docet in tertia figuræ: Estq; hic sensus: Si cognoscere uelis quis modus secundæ figuræ, ad quem modum primæ figuræ reducatur: accommodabis maiorem syllogismi reducendi alicui primæ syllabæ dictionis in prima figura, deinde oppositum conclusionis secundæ syllabæ, ut maior oppositio in Cesare qua-

Secūda figuræ modi reducitur ad modos primæ figuræ,

drat cum Celarent, uel cum Ferio, sed oppositum conclusionis in Cesare est particularis affirmatiua. Hæc autem secundæ syllabæ respondet in Ferio non in Celarent: quare primus secundæ figuræ modus, in quartum primæ reduci cognoscitur, Camestres ad Darij, Festino ad Celarent Baroco ad Barbara. In tertia figura scitur similiter, nisi quod hic contradictorium conclusionis syllogismi reducendi, respondere debet primæ syllabæ dictiōis in prima figura, & minor syllabæ secundæ: ut in Ferison conclusionis contradictorium est uniuersalis affirmatiua: hæc quadrat primæ syllabæ in Barbara uel Darij, sed minor in Ferison tantū accommodatur secundæ syllabæ in Darij,

Nō ignoro duos quoque postremos primæ, in Analyticis in duos priores cōueriti: uerum id ipsum difficilius est, et parum ad propositū nostrum, idcirco negligemus. Et hæc de reductione quæ diximus, magis ad excitanda ingenia, quàm quòd ad dicendum multum pertinent, dicta sunt. Hæc de prædicatorio syllogismo sufficiant. Plura si quis uelit, ex aureo fonte hauriat, Aristotelis uolumina euoluat: nos que

Non ignoro duos quoque postremos primæ in Analyticis) Philosophia est uniuersaliū, ob id modi particulares primæ figuræ reducuntur ad modos uniuersales secundæ figuræ, & hinc rursus facta reduciōe ad modum uniuersalem primæ figuræ: Darij enim ad Camestres, & Ferio ad Cesare, per impossibile quidem si sumatur cōtradictorium cōclusionis cum maiore, è quibus infertur oppositum minoris in secunda figura. Deinde reditur ad primæ figuræ secundum modū cōuersiōe ac trāspōsitiōe propositionū. Docet hoc Aristoteles i fine primæ resolutionis prioris.

Analyticorum libro priorum primo capite 41.

instituiamus) ad cōditionalis præceptionē trāseam⁹.

DE PROPOSITIONE

conditionalis.

Conditionalis propositio ē, quæ plurimum categoricarū iunctione conficitur. Oratio ea triplex est: quæ Si, rationali particula, quæ Vel, disiunctiua, quæ copulatiua Et, aut partibus consimilibus iungitur. Omnis conditionalis duabus partibus constat, antecedente & consequente. Antecedens est, quo posito, aliud sequatur necesse est.

Antecedens.

Accipitur autem *ὑποθετικὴν* seu conditionale, pro quouis pronunciato cōnexo, id est, ex duobus simplicibus composito: ut neq; bonum est uoluptas, neq; malum: Si prudentia est, uirtus est: & dies est. & lux est. Quod quidem satis quadrat, ubi coniunctione si, duæ simplices propositiones coniunctæ sunt. In aliis hoc nomen uidetur parum congruere, nisi in his conditio aliqua dicatur latere: ueluti, uir est aut mulier, intelligitur si homo est. Sanū aut ægrum est, sed non nisi animal fuerit. Copulatiua autem nō uidetur conditionis egere, ut cælum mouetur, & terra quiescit. Sin autem perfecta fuerit copulatiua, implicitam quo

Conditionalis propositio est) De propositionibus & syllogismis hypotheticis, ut in præsentia hypotheseos accipim⁹. Aristoteles in his quidē libris qui extāt, nihil scriptum reliquit. Cicero in Topicis modos quosdam præter institutum indicauit, quos post eum Boethius homo in philosophia factus, in commentariis super Topica Ciceronis latius explicauit: cuius præceptionibus Trapezuntium adiutum esse satis apparebit illi, qui quartum & quintum commentariorum librum cum hac parte contulerit.

que habebit conditionem: ut, dies est, & lux est: nam sic intelligitur, si dies est, lux est.

Consequens est, quod esse necesse est, si id cuius consequens est, præcesserit, quod etiam annexum appellatur.

Consequens est quod *Cōsequēs* necesse est.) Hæc uerba in omnibus exemplaribus quæ quidem nobis uideri contigit, desiderabantur, sine quibus hunc locum mutilū esse quis non uidet? Quod autem à Tra-

pezuntio ita ut nos restituimus, scriptum sit, satis docet ea Boethij finitio consequentis, quæ est libro quarto commentariorum super Topica Ciceronis, ex quo Trapezuntius ea ferè desumpsit, quæ docet de conditionali propositione. Est autem sensus finitionis, id uocari consequens, quod antecedente posito necessario consequitur. Nec refert priore ne an posteriore loco ponatur: ut dies non est, nisi sol supra terram sit, Posterior pars huius, antecedens est: prior, consequens. Vocatur etiam consequens Ciceroni annexum, quo loco sic ait: Cum id quod annexum est negâris, ut id quoque cui fuerit annexum, negandum sit, secundus appellatur concludendi modus.

Hæ igitur partes, in rationali quidem (quam & propriè conditionalem appellant) ordine quodam naturæ inter se referuntur, atque ideo sic nobis descriptæ sunt. In copulatiua & disiunctiua nō natura, sed eius qui dicit, iudicio dispo-

Hæ igitur partes in rationali quidem.) Has finitiones antecedentis & consequentis ostendit rectius competere partibus propositionum, quæ proprio nomine conditionales dicuntur, hoc est, quarum partes connexæ sunt conditione si. In his enim antecedens dicitur, non quod priore loco ponatur, sed quod naturali ratione alterum sequatur: ut hominem animal, ra-

tio, sermo, risus, &c. quorum respectu homo antecedens dicitur. Ita in hoc genere propositionum, partium ordo necessarius est. In reliquis autem & copulatiuis & disiunctiuis, id antecedens quod priore loco, hoc consequens quod posteriore positum est, dicitur.

Rationalis siue conditionalis proprie, si negatiua est, uerane an falsa sit, ex affirmatione, remota negatione (ut omnes conditionales) cognoscitur. Non si tu es homo, tu es asinus, hæc uera est, quoniam affirmatio falsa. Est autem negatiua hypothetica, quæcunque negandi aduerbium conditionis particula statim præpositum habet.

Negatiua.
Hypothetica.
Condi-
tionaliū ueritas quo
modo spe-
ctanda.

malum est uoluptas: non si homo est, doctus est: non & beatus est & miser: quæ ueræ ne an falsæ sint, detecta negatione uidebitur.

Affirmatiua.

Affirmatiua uera est, si consequentis oppositum antecedenti repugnat: falsa uero, si non repugnat: ut, si homo est, animal est: non enim potest homo esse, cum ani-

Rationalis siue conditionalis proprie.) Conditionales affirmatiuæ sunt, quædā cōiunctioni quædam principalem copulam uocant, ut sunt: aut, &, &c. eiusdem generis, non adhæret a fronte negatio, alioqui nihil prohibet negationem unam, aut duas etiam propositioni adiunctas esse, ut tamē affirmatiua dicatur: ueluti, si animal non est, homo nō est: si sanum non est, ægrum est: aut homo est, aut rationem non habet. Negatiua uero, quando cōiunctioni præponitur negatio, ut nō aut bonum aut

Affirmatiua uera est.) Ex hoc canone manifestū est, nō sumi ueritatem in connexis propositionibus, ē partium ueritate aut falsitate. Hæc enim uera est: si mundus nō est creatus, fuit ab æterno, partes autem falsæ sunt.

mal non sit. Id præceptum iam dictum, ad omnes quas iuniores consequentias, Cicero simplices conclusiões, Greci *ἰνδυνήματα* appellant, examinandas, recte ne cōsequantur an nō, plurimum ualet,

Est tamen & alia ratio, qua uera ne sit an non rationalis perspiciamus, & communis ei cum conclusiōe simplici,

Locorū
natura in
iudican
da argu
mentati
one.

locorum uidelicet uis atq; natura, qua genus speciem sequitur, effectus causam, adiūctum id cui adiungitur, & cetera que aut se inuicem, aut una ex parte cōsequuntur: Quæ omnia ratiois nota in cōditionali adiecta, ipsarum rerum non solum ui, uerum etiam ordine antecedunt, & cōsequuntur. Quare ut altius res hæc tota, pluraq; alia recte intelligatur, omnium locorū uis, ordo, differentia percipiendæ. Hæc de rationali.

Copulatiua uera est, si utraq; pars uera: falsa uero, si & utraq; pars eius falsa, & si al-

Locorum uidelicet uis atque natura.) Ea cuiusmodi sit, animaduertitur ex maximis illis, quas Boethius in singulis locis dialecticis tradidit. Hi sunt *καθολικοὶ κατὸνεί*, quib; docetur quàm uim argumenta ducta e locis, pbād; aut improbandi habeant: ut in loco finitionis, Cuiusq; definitio tribuitur, eidem & definitum: & cui definitū negatur, eidem & definitio. Ex cuius loci seu maximæ uis, hæc conditionales ueræ sunt: Si homo est, animal rationale est, aut si animal rationale est, homo est: &c. sed de his copiosius in enthyme mate dicemus,

Copulatiua uera est, si utraq; pars uera est.) Copulatiuæ propositionis ueritatem docet Gellius libro decimo sexto Noctiū

Copulati
ua.
Copulati
uarum ue
ritas,

Disiuncti tera falsa. **Disiuncti-**
ua. *ua* autem, cum ueritas

in eo cōsistat, ut semper
pars altera uera falsūue
sit, cum ambæ nō possūt
uera simul esse uel falsæ,
necessario eas res sem-

per cōtinet, quarum al-
teram esse necesse est: ut
esse, non esse: dies, nox:
egrotus, sanus: præter-
ea uiuere, mori: uigilare, dormire in animalibus,
ceteraq; huiusmodi inter quæ tertiu dari nō pōt:
nam in alijs rebus cōfi-
cta disiunctio formā tan-
tum disiunctiue, nō uim
possidet. Quare dis-
iunctiua uera semper ne-
cessaria est, & uel cōtra-
ria immediata continet,
uel pugnantia.

Disiuncti
marum ue
ritas.

Item quod præcipitur plures partes in disiunctiuis ue-
ras esse non posse, intelligendū est in his, quæ duabus
tm constant partibus. Enumeratiōes enim rhetoricę,
quoniā pluribus constant, sub hanc legem non cadūt,
sed non semper pugnan

Atticarum: Quod illi, in-
quit, συμπεπλεγμένον, nos
uel coniunctum uel copu-
latum dicimus, quod est
eiusmodi: P. Scipio Pauli
filius, & bis consul fuit,
& triumphauit, & censura
functus est, & collega in
cēsurā L. Mumii. In omni
autem cōiuncto, si unum
est mendacium, etiam si cę-
tera uera sunt, totum mē-
dadium (inquit Gellius)
esse dicitur.

Nam in alijs rebus cō-
ficta disiunctio) Veluti:
Aut curris, aut ambulas,
aut bibis, aut cātas, quod
autore Gellio παραδιε-
γμένον dicitur à Gręcis.
Possunt tamē huiuscemo-
di pronunciata uera esse
ex quadā conditione, non
quidem naturę, sed casus
seu suppositionis: propter

antegressam quandam conditionem dicentis: ueluti
hoc, aut tu me ambitu uicisti, aut mihi dignitate præ-
latus es, quod utrunq; falsum esse potest: sed si alteru-
ter magistratus creatus sit, non plus uno uerum est.

Sed nō semper pugnan

tia ueram disiunctiuam
cōstituunt. Hæc enim fal-
sa est: Aut homo est, aut
animal nō est. Sequitur
enim ex ea, quicquid ho-
mo nō est, id animal non
esse, quod falsum est.

Falsum autem ex uero sequi non potest,
quanuis uerum ex falso
potest, quare in contra-
rijs immediatis (appella-
mus autem cōtraria, opposita omnia præter relati-
ua) in his igitur disiunctiua semper uera est,

¶ In repugnantibus, si
termini sunt æquales. in
terminis uero inæquali-
bus uidetur quidem, sed
non est: quod ut facili-
us diiudices, quid ponit
attende.

& umbra terre, uirtus & honestum conuertuntur: ho-
rum si alterum sumatur cum negatione, aut cum eo
quod negandi uim possidet, repugnantia erunt exter-
minis æqualibus. Ex his propositio disiunctiua sem-
per est uera ac necessaria: ut homo est, aut intellectu
caret, nox est, aut umbra terre non est, uirtus est, aut
honestum non est. Repugnantes termini inæquales
sunt, dum ille qui altero latior est aut angustior, cum
negatione sumitur, ut hominem esse nec animal, iusti-
tiam absq; uirtute, nec solum tales, sed quicumq; supe-
riore membro non continentur, Huiusmodi uero et si

tia.) Pugnantia sunt, quæ Pugnantia
simul eidem cōpetere non
possunt, ut hominē quæ-
piam esse, & non esse ani-
mal: aut eundem homi-
nem esse, & uerum: amicum
esse & nocere, eodem tem-
pore Romæ esse & Intera-
mnæ.

¶ Quanuis uerū ex fal-
so potest.) Docet hoc Ari-
stoteles libro undecimo
πρωτέων ἀναλυτικῶν.

Et in repugnantibus si
termini) Dicuntur repu-
gnantia in terminis æqua-
libus, cum ex duobus quæ
inter se mutuo cōsequun-
tur, alterum sumitur cum
negatione, aut cum eo qd
habet negandi uim: ut ho-
mo & intellectuale, nox

pugnantia etiam sunt, non tamen disiunctiuā uerā efficiunt, ut homo est, aut animal nō est, dies est, aut lux nō est, animal est, aut uita caret, falsę sunt disiunctiuę

**Canon de
disiuncti-
uis indi-
candis.**

Ponit enim disiuncti-
ua omnis uel primā par-
tem solā, uel primę par-
tis oppositum per ratio-
nalem notam consequen-
ti cōiunctum: uerbi cau-
sa, aut dies est, aut lux
nō est: hæc ponit uel esse
diem, uel si dies non est,
lucem quoque non esse:
quod cum falsum sit, dis-
iunctiua quoq; falsa est.

Illud præterea tenen-
dum est, è prædicatorijs
ac simplicibus propositi-
onibus quarum uterq;
terminus nomē cōtinet,
cōditionalem fieri. Et
omnem rationem em, quę
uerbo esse repetito con-
stat, simplicem ac catego-
ricam si quis hinc uer-
bū auferat quod illi ac-
cessit, et si, rationale par-
ticulam, ut homo est ani-
mal. Si homo est, animal

Ponit enim disiuncti-
ua omnis uel primam par-
tem solam.) Regula est,
qua licebit fictas disiuncti-
uas, & quę formā tantum
imitantur, à ueris secerne-
re. Legebatur autē in ex-
emplaribus ueteribus con-
iunctam, fœminino gene-
re, id quod sensum huius
periodi omnino turbabat.
Quare sic intelliges, cam
solum esse ueram disiun-
ctiuam, cui primę partis
oppositum per coniuncti-
onem si, apte consequenti
coniungit. Quo examine
hanc falsam inuenies, aut
dies est, aut lux non est.
Sume hic primę partis op-
positum, dies non est, con-
iunge consequenti sic: si di-
es non est, lux nō est: iam
hęc falsam inuenis, aliun-
de enim lumē esse potest.
Sic illud, aut homo ē, aut
animal non est, examina
iuxta præscriptū canonē,
si homo non est, animal
non est, falsum etiam hoc
est: quare & illud, aut ho-
mo est, aut animal nō est,

Illud nō est in quo uer-
ba omnia resoluuntur.)

est. Sed nō categoricas in conditionales transire, in quibus uerbum solum prædicatur, ut homo est, homo legit, homo disputat: nec conditionales ad categoricarū simplicitatē peruenire,

si partim prædicata diuersa, aut si idem repetitum sit: ut si currit, mouetur si peperit, cum uiro cōcubuit. præterea, si hō uiuit, aī uīuit: nā si dies est, lux est: simplex fieri potest, & omnes eiuſmodi similes.

intelliguntur. Hæc aut diuersa sunt, igitur ea cōditionalis, prædicatoria non fit, nisi alterū abiiciatur. Abieciſmus etiam ex eadem periodo, uerba hæc, aut diuersa, quæ uicioſe duplicabantur, ut in alijs locis nōnullis etiam fecimus. Quod si quis omnis facti mei rationem requirat, conferat uetera exemplaria, quæ in emendata ſaria circumferuntur, cum nostro labore.

Ad hæc, oīs cōnexa propositio duab⁹ cōſtat categoricis, uel affirmatiuis uel negatiuis, uel altera affirmatiua, uel altera negatiua, quæ ex re quatuorſi

Hanc clauſulam totam ſu peresse exiſtimo, quam ſi omittas, clarū erit quod præcipitur. Videtur autem fuiſſe fragmentum cuiuſdam interpretatiōis, præmum in margine appoſitū, deinde à librario per inſcitiam Trapezūtī uerbis interpoſitum.

Si partim prædicata diuersa uerba ſunt, aut ſi idē repetitum ſit, ut ſi currit, mouetur: ſi peperit, cum uiro concubuit.) Prædicata in cōditionalib⁹ ſunt duo, unum antecedētis, altereſque conſequentis, ut ſi hō currit, mouetur: antecedētis prædicatū eſt currit, cōſequentis mouetur. Subiecta nāq; intelligūtur in ybis finitis, in quibus notatiuū

intelliguntur. Hæc aut diuersa ſunt, igitur ea cōditionalis, prædicatoria non fit, niſi alterū abiiciatur. Abieciſmus etiam ex eadem periodo, uerba hæc, aut diuersa, quæ uicioſe duplicabantur, ut in alijs locis nōnullis etiam fecimus. Quod ſi quis omnis facti mei rationem requirat, conferat uetera exemplaria, quæ in emendata ſaria circumferuntur, cum nostro labore.

Ad hæc, omnis connexa propositio duabus cōſtat categoricis.) Indicat Trapezūtius quatuor eſſe formas conditionaliū, quæ omnes affirmatiue dicuntur. Nam ea negatiua tantum eſt, quæ coniunctiōni

Quatuor modi conditionaliū affirmatiuarum.

unt connexarum species
hoc pacto: Si dies est, er-
go lux est: si nec illud,
nec hoc. Si dies est, nox
non est: si non illud, hoc
igitur.

negatiua, ut si dies est, nox non est. Quarta quæ huic
contraria, ut si nox nō est, dies est,

si, præpositam negatiōem
habet. Prima forma ubi
ambæ partes sumūtur abs-
que negatione, ut si dies
est, lux est. Secunda huic
contraria: Si lux non est,
dies non est. Tertia ex pri-
ore affirmatiua, reliqua

Verum quoniam propositiōes (quas repugnantes diximus) tertium conditionalium modum con-
dunt, de his nūc differemus, si prius quæ repugnantia dicantur, expoſuerimus.

Repugnā-
tia.

Repugnantia dicuntur, quæ ita inter se con-
feruntur, ut quod unum
contrariorum consequi-
tur, reliquo cōtrario cō-
paretur: uel ut unius
partis oppositum, alte-
ram partem natura cō-
sequitur. Nam cum ami-
cus & inimicus contra-
ria sunt, quoniam nocen-
di studiū inimicitias con-
sequitur, si quis amicum

Categori-
ca repu-
gnans.

studere ut noceat dicit, repugnantia dicit. Repu-
gnans itaq; propositio est, quæ repugnantibus ter-
minis aut partibus connectitur. Terminis catego-

Repugnantia dicuntur,
q̄ ita inter se cōferuntur.)
Repugnātia sunt, teste Ci-
cerone, quæ coherere non
possunt, ut si qs dicat ho-
minem non esse animal,
auarum esse pium, sapien-
tes infelices. In his prædi-
cati oppositū subiecto ue-
re iungitur, ut sapiens est
felix, auarus est impius,
homo est animal. Quæ p-
positiones si prædicato-
riæ sunt, repugnant ter-
minis, id est, subiecto &
prædicato: sin conditiona-
les, partibus, id est, antece-
dente & consequente.

rica repugnat, ut si dicas inimicum prodesse inimi-
co. partibus, conditionalis, quæ si duabus affirmati-
uis coniungitur, adiecta, si ex duabus negatiuis,
dempta negatiõe posterioris partis, repugnans est:
sin ex altera parte affirmatiua, altera negatiua
conditionalis composita est, siue negationem dema-
mus, siue alteri quoque parti negationem appona-
mus, repugnantia efficiuntur: hoc pacto, si dies
est, lux non est: hæc repugnans propositio est,
quoniam pugnantibus constat partibus: nam lu-
cem non esse, noctem consequitur, nox autem diei
opposita est. Quare si pugnantia sunt quoties
quod contrariorum alterum sequitur, alteri iun-
gitur, diem esse & lucem non esse, pugnantia
sunt. Est autem repugnans propositio, quæ his
constituta est. Hæc ergo, si dies est, lux non est,
quæ eas partes continet, repugnans est, Item si
animal non est, homo non est, ex hac repugnans
fit, si posteriori parti negatio dematur, atque ita
dicatur: si animal non est, homo est. Huius pro-
positionis partes sunt pugnantes, quoniam oppo-
situm unius alteri natura iungitur: est enim ani-
mal, si homo est. Item si dies est, nox nō est: quod
si non est dies, nox est. In his (ut diximus) siue
alteri quoque parti negationem adicias, siue eam
quæ inest tollas, pugnātes facies: utraque enim pu-
gnans est, si dies est, nox est: & die: non est, & nox
nō est. Nam & noctem esse, oppositum eius sequitur

Conditio
nalis re-
pugnās.

quod est diem esse: sequitur enim, si dies non est, noctem esse. noctem non esse si dies est, sequitur diem autem esse. ei opponitur quod est, diem non esse, pugnant igitur partes ergo repugnantes sunt & propositiones. Sed de connexis propositionibus haecenus. Nunc de syllogismo dicamus.

Syllogismi conditionales.

Syllogismi quos cōditionales Latine uel propositiones appellare possumus, tribus constant partibus, propositione, assumptione, cōclusionē. Horum septem sunt modi, quorum tres ē ratio nali, quatuor ē disiunctiua & copulatiua oriuntur.

Syllogismi quos cōditionales Latine.) Syllogismos cōditionales asserit propositiones etiam dici, forte ob hāc ratiōem, quod propositiō syllogismi (teste Martiano) plenum argumentum & plenum id de quo quæstio est, continet: siue quod tā assumptio quā conclusio (nihil enim extrinsecus sumitur) in propositione continentur, & non raro sola propositio p̄ integro syl-

logismo sumitur. Quanquam etiam hic locus deprauatus uideri possit, & sic legendus: Syllogismi hypothetici, quos conditionales appellare possumus, tribus constant partibus.

Primus modus.

Primus modus est, cum primum assumitur, ut annexum concludatur, hoc modo:

Si homo est, animal est,
Atqui homo est:
Animal igitur est.

Item.

Si animal non est, homo non est,
Non est autem animal:

Non est igitur homo.

Secundus est, cum annexū in assumptione tollitur, ut id quoque quod antecedit tollatur hoc pacto: modus.

Si homo est, animal est

Atqui animal non est:

Nec homo igitur.

Item:

Primus modus est, cum primum assumitur.) Appellant, inquit Cicero, dialectici eam conclusionem argumenti, in qua cum primum sumptis, consequitur id quod annexum est, primum conclusionis modum. Exempla sunt: Si dies est, lux est: Est autem dies. Antecedens hic assumitur, sequitur igitur, lux est, Item, si non est lux, dies quoque non est. collige eodem modo: Non est autem lux, igitur nec dies. Quod si secundum assumpseris, aut antecedens sustuleris, non fit et syllogismus nisi in terminis æqualibus, id est, qui se mutuo consequuntur, ut si nox est, umbra terre est: ubi si secundam sumptis, primum sequetur: aut si hoc sustuleris, secundum quoque sustolletur. In alijs uero non eodem pacto se habet,

Primus
modus.

Homo non est, si animal non est,

Aqui homo est,

Igitur animal est.

Item:

Si dies est, nox non est,

Sed est hoc,

Non illud igitur.

Item:

Si sanus non est, ægrotat,

Atqui non ægrotat,

Sanus igitur est.

**Tollere,
Ponere.**

Homo non est, si animal non est.) Ponitur hic consequens priore loco, antecedens uero posteriore, quod infra fieri posse admonuimus. Significant autem uerba tollere & ponere, non idem quod negare & asserere. Est enim tollere, oppositum antecedentis uel consequentis adhibere, id est, si negata erat pars aliqua in propositione, negationem tollere: sin absq; negatione, illi negationem accommodare, ut si lux non est, dies non est: tollitur consequens sic: Est autem dies, & antecedens quoq; igitur est lux. Ponere uero, est immutatum relinquere. Vocatur hic modus Ciceroni à consequentibus, quemadmodū superior ab antecedentibus,

**Tertius
modus.**

Tertius est modus, cum propositionis negativæ conditionalis, quæ repugnantibus aut contrariis constat partibus, antecedens affirmatur ut annexum tollatur, hoc modo:

Non si homo est, animal non est:

Atqui homo est,

Animal igitur est.

Item:

Non si repudiata est, uxor est:

Sed repudiata est,

Uxor igitur non est.

Significant autem huiusmodi negativæ propositiones, impossibile omnino esse, si antecedens est, quod consequens sit, unde & conclusionem necessario semper inferre demonstrant.

Tertius modus est, cum propositionis.) A repugnantibus hic dicitur, quod propositionem pugnantibus partib; cōstare oportet, ut si homo est, animal nō est: cui ut uera efficiatur, negatio additur, Qua significa-

tur omnino fieri non posse ut consequens sit, si antecedens est, ueluti: non si homo est, animal non est: hoc est, impossibile est nō esse animal, si sit homo. Fit uero modi huius ratiocinatio, quando antecedens affirmatur, id est, cum negatio quæ coniunctioni præposita est, abijcitur: deinde tollatur annexum, ut non si lux non est, dies est: sic assumes, Lux autem non est. Consequens tollendum est sic, dies igitur non est.

Diximus autē e contrarijs uel repugnantibus constare partibus huius tertij modi propositiones, quoniam quæ aliter se habent, syllogismū nullum constituunt, neque impossibile significant, posito antecedente non esse consequens.

Quare syllogismum in de nullum facimus, sed qui contra fieri posset,

est. Harum propositionum usus est, quando ostendere uolumus aduersarij argumentum esse ad rem probandam parum efficax, nec posse sequi ex eo id quod intendit, ut in cōiecturalibus: In sylua hominem sepelisse uisus es, occidisti igitur, sic negabit: Non quicumque alterum in syluis sepelit, eundem occidit: potest enim id efficere pietas. Talibus autem propositionibus in hoc modo nihil colligimus, sed tantum obstitimus aduersario,

eum destruimus, ut pro Milone Cicero:

Diximus autem e contrarijs uel repugnantibus, Si tales sunt partes quæ nec pugnant, nec necessario cohæret, ut hominem esse & iustum, & doctum quempiam esse ac eūdem bonū: in huiusmodi, conditionalis negatiua tantum significat nō esse necessarium, id est, posse esse aut non esse consequens, si sit antecedens: ut non si ad illum ueniebat hæres, idcirco ab eo occisus est: Non si tu me dignitate superasti, ego te ambitu uici: Non si homo est, iustus

Vt pro Milone Cicero.)
Vt locus hic rectē intelligatur, alius quædam re-

H

Cicero
pro Milone.
ne.

petenda sunt, Cicero in oratione ea longe pulcherrima, qua Miloni (quod Clodium insidiarum in uia Appia occidisset) patrocinator est, statim post exordium, aut (ut Fabio placet) in ipso exordio tres aduersariorum obiectiones, quibus tota defensio inualida reddebatur, confutauit. Quarum præcipua fuit (reliquis enim ex ipso Cicerone cognosce) ea præindictio, qua senatus eadem in Appia factam, contra rem publicam esse decreuit. Quo senatusconsulto ipsum quoque occisorem Milonem præiudicio damnatum fuisse, eius aduersarii dicebant. Refutat id Cicero uera in interpretatione sententiæ, qua docet senatum iudicasse per eandem illam uulneratam quidem esse rempublicam, non tamen per eum qui fecit: ostendens exemplis & iudicatis, crimen quidem aliquando improbari, ut tamen autor eius absoluitur, qui uoluntatem peccandi remouit. Falsam igitur esse hanc conditionalem orator ostendit: Si e republica fuisset cædes Clodii, id est, si iure cæsus esset Clodius, respublica non esset uulnerata. Ex qua propositione si colligas in secundo modo, quemadmodum Clodiani faciebant, non ualebit syllogismus, ut:

Si Clodius iure cæsus esset, ea cædes non uulnerasset rempublicam.

Vulnerauit autem rempublicam,

Igitur non est iure occisus.

Simile enim est ac si sic colligas,

Si doctus est, improbus non est,

Est autem improbus,

Igitur non est doctus.

Cæterum Ciceronis uerba sic habent: Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, eadem hanc ipsam contra rempublicam senatus factam esse decreuit? Quia nulla uis unquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues, non contra rempublicam. Non enim est ulla defensio contra uim unquam optanda, sed nonnunquam est necessaria. Nisi uero aut ille dies in quo Tiberius Gracchus est cæsus, aut ille quo

Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si
 ē republica, rempublicam tamen non uulnerauerunt.
 Legit autem Trapezuncius pro dictione etiam si, nō
 si, quod quanquam huic præceptioni magis congru-
 at, habet tamē eūdē sensum ea lectio quā nos modō ci-
 tauimus. Nam negatio illa qua tres conditionales ne-
 gantur apud Ciceronem, latet in particula nisi, quam
 hoc loco accipies pro eo quod est, non si. Erit itaq; hic
 sensus: Non si ē republica fuerunt cæsi Tiberius & fra-
 ter eius, & Saturnini arma oppressa, rempublicam nō
 uulnerauerunt, ita quoq; fieri potuit, ut Publius Clo-
 dius iure cæsus sit à Milone, & tamen respublica per
 eadē uulnerata sit. Omnis enim uis est contra rem-
 publicam, quam qui à ciuibus, aut liberis, aut suo cap-
 te arceat, iure id facit, & quidem permissu legis,

Nisi uero aut ille di-
 es in quo Tiberius Grac-
 chus est cæsus, aut ille in
 quo Caius, aut arma Sa-
 turnini, non si ē republi-
 ca oppressa sunt, rempu-
 blicam tamen non uulnerauerunt. Nam cū possent

aduersarij Milonis dice-
 re, si ē republica fuit cæ-
 des Clodij, rempublicam
 non uulnerauit, uulnera-
 uit autem rempublicā,

quoniam aduersus eam facta est, ut senatus decre-
 uit, non fuit igitur ē republica, ut Milonis defenso-
 res innuere uidentur. Cicero,

nō si ē republica fuit cæ-
 des Clodij.) Legeba-

Nisi uero aut ille dies
 in q̄ Tiberius Gracchus,) De morte duorū fratrum
 uide Plutarchum in uita
 Gracchorum: et de Satur.
 apud eundem in uita Ma-
 riij, & Appianum libro pri-
 mo de bellis ciuilibus,

Aduersarij Milonis.)
 Fuerunt hi, T. Munatius,
 Q. Pompeius, C. Salusti-
 us. Patroni uero: Cicero,
 Hortensius, Marcus Cato
 & nōnulli alij, autor Asco-
 nius.

Non si ē republica fuit
 cædes Clodij.) Legeba-

des Clodij, rempublicam tamen non uulnerauit, opponit: cui⁹ sensus est, ut diximus, antecedente dato, nō sequi esse uel non esse quod annexum est, idq; probat tribus exemplis, quorum primum (ut in formam suam separatim redigatur) id est, non si ē re publica Tiberius Grac-

chus oppressus est, ille dies in quo cæsus est, rempublicam non uulnerauit. Alterum, non si Caius ē re publica oppressus est, ille dies in quo cæsus est, rempublicā non uulnerauit. Tertium: Non si arma Saturnini in illo die quo cæsus est, ē re publica oppressa sunt, rempublicam tamen non uulnerauerunt: quòd si hæc ita se habent,

potest & Publius Clodius ē re publica cæsus esse, & rempublicam tamen uulnerasse, cum nulla sit uis in libera ciuitate inter ciues suscepta non contra rempublicā.

Hæc diximus latius, ut ille locus qui subobscurior est, cum multa in unum contorta oratione confun-

tur hoc absq; negatione, cui repugnat quod dicitur, opponit: hoc est, obstitit aduersario ea propositione negatiua: Non si ē re publica cæsus est Clodius, rempublicam non uulnerauit. Cuius propositionis sensus est, non esse necessarium, si sit antecedens, esse consequens. Cæterum orator eam orationē non expressit, sed in tribus illis exemplis, ē quibus sequitur ui similitudinis, intellexit.

Potest & P. Clodius ē re publica cæsus esse, & re publicam tamē uulnerasse.) In ueteribus exemplaribus legebatur negatio ante uerbum uulnerasse, ex quo totus hic locus obscurus, & præceptis repugnans reddebatur, nos abieciimus eam.

dat, recte intelligatur: uel ut ex hoc etiam intelligas, quàm rudes quàmq; ignorantes illi sint, qui sine artificio præclaros oratores scripsisse contendunt: quare si quis artificij expertus, eos intelligere uelit, is ad nucleum cum nullo pacto peruenire possit, quasi insanus contemnendus esse uideatur.

Duplex ergo negatiuæ huiuscemodi conditio Repugnans sensus est: Vnus, ex quo tertium conditionaliū syllogismorum modum constituimus: alter, ex quo nullum facimus ipsi syllogismum, sed aut falsum diluimus, aut ne fiat prouidemus. Prioris exemplū, non si dies est, lux nō est, id est, non sequitur, si dies est, quin lux sit. Posterioris, non si dies non est, lux non est, id est, non sequitur non esse lucem, si dies non est. Item, non si homo est, albus est: non enim sequitur album esse si homo est. Ita primus sensus in ijs, quæ ex cōtrarijs uel repugnātibus constant, alter in reliquis habetur.

Verum hoc tertio ratiocinationis modo breuissime inferuntur, Cicerone teste,

contrarijs conclusa, quæ ipsi enthymemata appellāt: non quod non omnis sententia enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum: sic cum omnis sententia enthymema dicatur, quia uidetur ea, quæ ex contrarijs conficitur acutissima, sola proprie commune possidet,

Verum hoc tertio ratiocinationis modo.) Ciceronis uerba in Topicis sic habent: Ex hoc (de tertio modo conclusiōis loquēs) sunt illa rhetorum ex con-

quæ ad Herennium ipse
 Enthyme contraria appellat, Græ-
 mata. ci ἐνδύμματα per ex-
 cellentiam dicunt: nam
 Contrari- cum omnis sententia ἐν-
 am. δύμματα Græcè dici pos-
 sit, hæc maxime quæ
 sunt acutissima, nomen
 commune tanquam pro-
 prium possederunt: qua
 ratione Aristoteles eti-
 am motus, omnem im-
 perfectam ratiocinatio-
 nem ἐνδύμματα vocat:
 est enim tanto acutior
 absoluto syllogismo sim-
 plex conclusio, quāto bre-
 uior. Verum enthyme-
 mata rhetorum quæ acu-
 tissima sunt,

Quæ ad Herennium ipse
 contraria appellat.) Lo-
 cus est apud Ciceronem (si
 modo ipse horum libro-
 rum autor est) libro quar-
 to ubi definit hoc modo:
 Contrarium est quod ex
 rebus diuersis duabus al-
 teram breuiter & facile cō-
 firmat, hoc pacto: Nam q
 scis ratiōibus inimicus fu-
 erit semper, cum quomo-
 do alienis rebus amicum
 fore speres? Et alibi: Nam
 quod scis, pdest, nihil igi-
 tur quod nescis obest? In
 his si dicendi uis animad-
 uertatur, est syllogismi cō-
 ditionalis assumptio cum
 conclusione in tertio mo-
 do collecta, omissa propo-
 sitione. Hæc enim ter-
 tiū modi propositio est:
 Non si quod scis prodest,
 quod nescis non obest, Ex
 eo assumatur affirmatiue
 in tertio modo antecedēs
 hoc pacto: Id autem quod
 scis prodest, conclusio: Nihil igitur quod nescis obest?
 Itē: Non si uitā Clodij nolitis iudices, mortem ulcisci
 debetis Vitam uicem nolitis, assumptio est. Conclu-
 sio uero hæc: Mortis igitur non eritis ultores. Quam
 argumentationem Cicero elocutionis uenustate ac di-
 cendi fulgore ita obruit, ut qui non paulo altius in-
 spectat, eandem expositionem putabit. Sic enim ait, Li-
 uo igitur mortis sederis ultores iudices, cuius uitam si
 putetis per uos restitui posse, nolitis.

nescio qua ratione impulsus Boethius, tertij modi solam esse contendit propositionem in commentarijs quos super Ciceronis Topica edidit, maxime cum Cicero ex contrarijs hæc conclusa dicat, & ipsa ratio nihil acuti⁹ dici ostēdat, quod in se uim rationis contineat.

nibus ponitur syllogismus, sed propositio, cui⁹ assumptio & conclusio notæ sunt, & idcirco dicitur enthymema, quasi brevis animi conceptio. Hæc ille.

Quare circuitu (quæ Græce περίστροφον appellamus) uti, propriū oratoris maxime multi dicunt. Quoniam is orationis uno cōtextu breui ac coactō, propositionis, rationis ac conclusionis uim, absolutior quidem ipsis uerbis continens, imperfectæ or colligit.

Vt ergo circuitus magnā idcirco uim habet, quoniam argumentatio

Nescio qua ratione impulsus Boethius tertij modi solam esse contendit, propositionem.) In huiusmodi enthymematis Boethius elocutionem solam attendit, ac ob id non ratiocinationes, sed propositiones tantū asserit esse tertij modi, eo quidem intelligendi modo non male. Sic enim quinto libro commentariorum in Topicis Ciceronis scribit: Sed quia non totus (ut supra posuimus, in his argumentatio

Quare circuitu quem Græce περίστροφον appellamus.) Cicero in oratore περίστροφον transfert ambitum, circuitum, cōprehensionem Item continuationem & circūscriptionem. Fabius libro nono, circūductum & conclusionem & clausulam appellat. Habet autem περίστροφον duplicem intellectum: unum, quo (Donato teste) significamus omnem orationis contextum, in quo integer est sensus, cuius partes sunt, ὁλὴ & κόμματα: ut ὁ M. Druse, in dicere solebas, sacram esse & rem-

nem totam brevius & occultius, & uno spiritu absolvit: sic enthymema (quo rhetores maxime laudamus, si ea facile ac copiose ubi oportet, utatur ratione) cōcludi credendum, quod & Cicero innuit prebuius, ut pleaque solet, cum dicat ex contrarijs concludi. Quare non erit syllogismi propositio, ut Boethius sentit, sed conclusio simul ac assumptio enthymema, quod ut apertius pateat, exemplo latius enodetur: Quos, cum plures essent, uicimus: eos pauciores timemus?

Absolutio

cōtraria quæ dicitur absolutio, cum unumquodque orationis membrum absolutam sententiam continet, ut illud Ciceronis, pro lege Manilia: Dicendum est de Cn. Pompei singulari eximiaque uirtute, huius autem orationis difficilius est exitum quam principium inuenire, Ita mihi non tam copia quam modus in dicendo

publicam, quicumque eam uiolassent, ab omnibus esse ei pœnas perfolutas.

Alterum uero, quo certa cuiusdam elocutionis forma intelligitur, quā Aristoteles tertio rhetororum libro, sic finit;

λέω δὲ περίοδον λέξιμ
ἐχουσαν ἀρχὴν καὶ τε
λευτὴν αὐτὴν καὶ αὐ
τὴν καὶ μέγεθος εὐσὺ
νοπῶν, id est, circuitum

uoco compositionem, quæ ipsa per ipsam principium habet & finem, magnitudinemque mediocram, hoc est, circuitus constat partibus mutuo à se dependentibus, quarum nulla extra contextum sententiam absoluit, quale illud est pro Milone: Postremo nisi eundem immortales in eam mentem impulissent, ut homo effœminatus fortissi-

quærendus est. Sed quod ad hunc locum attinet, ait Trapezuntius rhetorum enthymemata ita efferri, ut partes non ita distinctæ animaduertantur, quomodo in argumentationibus dialecticis, sed ita plerumq; late re, ut uideatur oratio expositioni, quàm argumentationi similior. Probat id similitudine sumpta à consuetudine oratorum, apud quos laudatur ambitus, quod in his continui spiritus pronuntiatio usq; ad finem requiratur: ita quoque in huiusmodi enthymematis conclusio & assumptio sunt, etiâ si lateat elocutiôis artificio.

Pugnantiæ hæc sunt utriusq; ratione: & quoniâ posterior pars præcedentis oppositum consequitur: & quoniâ præcedenti posterioris oppositum annectitur:

scilicet, pauciores non timere, antecedenti coherere possit. Memineris autem (quod & Cicero admonet) huiusmodi propositionibus ut ueræ fiant, adijciendâ esse negationem, aut ut plurimum interrogatione, in qua negandi uis est, esse proferendas.

Quauis & uerba ipsa, plures ac pauci, uincere ac timere, cōtraria sunt. Modum uero conclusionis hunc, tam in contrarijs quàm in repugnantibus fieri diximus. Quare & enthymema quod assumptione & conclusi

Pugnantiæ hæc sunt utriusque ratione.) Superius uide repugnantia dupliciter definita, Hæc autem utraq; ratione pugnantiæ sunt, & qd posterior pars, Timere pauciores, antecedentis oppositum, quod est uincere plures, sequatur: & posterioris oppositum,

Quauis & uerba ipsa, plures ac pauci, uincere ac timere repugnant.) Si per uerba repugnant, contraria sunt, legas, & quod sequitur, hoc pacto: Modum uero conclusionis hunc, tam in cōtrarijs quàm in repugnantibus fieri diximus, sensui & præceptioni quadrabit, alioqui nullus erit sensus.

one constat, huiusmodi est: Quos cum plures essent uicimus, eos pauciores timemus? deinde assumamus, sed eos cum plures essent uicimus, eos ergo pauciores non timemus: Huius ratiocinationis assumptio in enthymemate primo ut debet, posita est. Conclusio uero cum negatiue inferri debuisset, absque negatiōe quidem, sed cū interrogatiōe proata est: tenet enim plerūq; interrogatio negatiōis uim.

Enthymematis & simplicis conclusiōis affirmatiue.

Ita enthymema huiusmodi ad simplicem conclusiōem redire uidetur, quam (ut diximus) Aristoteles enthymema uoluit appellari. Differt tamen ab ea nō solum acuitate ac uiribus, quas maiores possidet hic modus, sed etiam quoniam uis illatiōis apertissima

ibi, occultior hic, ac ideo animum facilius elabitur ac labefactat, quod omnium proprium est, in quibus artificium magis latet abditum. Hic autem ita reconditum est, ut nō rudes solum, sed etiam q̄ rhetoricam profitentur ac docent, omnino fugiat,

quos tamen rectius quis factores quā rhetores appellauerit: q̄ et si non magis grati quā rudes

Ita enthymema huiusmodi ad simplicem cōclusionem.) Trapezuntius hoc dicit, huiusmodi enthymemata, quæ ex cōtrariis cōstant, hactenus conuenire cum simplici conclusione, quam enthymema uulgo uocamus, quod quemadmodū maiore aut minore semper constat cū conclusione, ita enthymema ex cōtrariis, assumptione & conclusione.

Quos tamen rectius q̄ factores quā rhetores.) Agnominatio seu προσωμαξία est, ex commutatione principij dictionis,

Sunt, tamen quoniam cupimus hæc omnibus esse notissima, alia congeramus exempla: Qui se amicis inexorabilem præbet, is erit placabilis inimicis? Hæc oratio contrarijs partibus iuncta est, ex hæc in tertio modo ratiocinatio fiet hoc pacto:

Non qui se amicis inexorabilem præbet, is erit placabilis inimicis,

Sed is se amicis inexorabilem præbet:

Non is igitur erit placabilis inimicis.

Item hoc metuere, alterum in metu non ponere.

Hoc enim ita breuius in Topicis posuit Cicero, nos latius atque apertius absolvamus.

Paucos interficere ciues

metuis, totam rempublicam interire nõ metuis?

Hic similiter contraria, metuere & non metuere.

Omnia opposita præter relatiua, sæpius contraria solent notari, fiat igitur ratiocinatio in tertio sic:

Non & paucos interire ciues metuis, & totam rempublicam interire non metuis.

Sed paucos interire ciues metuis,

Totam ergo rempublicam interire magis metuis.

Magis, adieciimus, ut ostenderemus crescere nõ nunquam enthymema, et maioris ac minoris uim acutius subostendere.

Hoc enim ita breuius in Topicis posuit Cicero.) Ciceronis exempla hunc habent, non hoc, potestque (Boethio teste) ad Lentulum & Cethegum referri,

Magis, adieciimus.) Sũ enthymemata, quæ et si ex contrarijs constant, tamen à maiore aut minore uerius ducta uideri possunt. Quale est illud: Perdere an possum rogas? seruare

potui Vide Rodolphum libro primo de Comparatis

Non enim quemadmodum dialectici distinctius ratiocinationis partibus positus, atque simplicius (ut in hoc opusculo docendi causa fecimus) sic oratores separatim atque integris partibus argumentationem concludunt. Nam id ut docenti necessarium, sic ab eo quod dicit alienissimum, sed confusis nonnunquam partibus, plerunque alijs neglectis, alijs mutatis, alijs mancis, pressius quod uolunt et acrius complectuntur.

Quod et princeps ille non solum intelligendi, sed etiam dicendi Aristoteles facit. Verum qui docet, nisi rem omnem ordine suo in lucem effert, uel quoniam ignorat, uel quoniam inuidia laborat, omnia sic confundit, ut auditores dedi-

Non enim quemadmodum dialectici.) Docet id Cicero etiam in rhetoricis his uerbis: Variare autem orationem magnopere oportebit. Nam omnibus in rebus similitudo est fatieratis mater. Id fieri poterit, si non similiter semper ingrediamur in argumentationem. Et paulo post: Deinde, inquit, in ipsa argumentatione non semper a propositione incipere, nec semper quinque partibus abuti. Meminit et huius rei Fabius, de usu argumentorum libro quinto. Exemplorum apud eruditos scriptores satis magna copia est.

Quod et princeps ille non solum intelligendi, sed etiam dicendi Aristoteles.) Hinc facile liquet Aristotelem in dicendo ualuisse plurimum, quod nec facultas nec studium uiro defuit. Diligentiam enim et curam in dicendo, etsi non alia, satis tamen declarat illa cum Isocrate amulatio, et cum eodem in dicendo certamen. Deinde

Aristoteles.

Aristoteles dicendi etiam peritus.

*ſcant potius, quàm diſcant: quod ita eſſe hoc ſigno maxime perſpici-
es, quod cum multos an
nos docuerint, neminem
tamē doctum effecerint.
Verum id ignorātia ita
fieri magis quàm inui-
dia, id ſigni eſt, quod ni-
hil unquam huiusmodi
homines ſaltē gloria ſem-
piterni nominis ſcripſe-
runt. Nihil enim magis*

*doctrinam hominis quanta ſit monſtrat, quàm mul-
ta recte ſcribere: Quemadmodū nihil magis igno-
rantem hominem prodit, quàm nihil ex ſe recte di-
cere, ad aliena ſemper confugere, ac cū ad ſua redi-
re cogitur, labi ac concidere. Non enim memori-
am (ut pueri) oſtentare, ſed docere debemus. Qua-
re nos, qui hæc & docendo & ſcribendo in lucem
proferre conamur, facimus,*

*qui etſi fraude ignoran-
tiæ (qua multa perpeſi
ſumus) uexati, tamē hæc
ſtudia deſiderantibus,
nō grauabimur quale ſit
quod diximus, e Cicero
ne oſtendere, ut ad ſimi*

*quod arti oratoriæ plura
attulit adiumēta (teſte Ci-
cerōe) quàm rhetores ipſi,
Ingenio uerō tam inelyto
ac diuino qđ deceſſet quo-
minus poſſet? Cui (ſi reli-
qui ſpectentur ſcriptores)
acrimoniam fuit aut ſola,
aut ſumma, Huius rei non
ignarus ſapientiſſimus re-
gum Philippus, aureum
illud oratiōis flumen fun-
dens (ut Cicerōis utar uer-
bis) filio ſuo Alexandro
acciuir, ut ab eo nō agen-
di modo, ſed & dicēdi præ-
cepta acciperet,*

*Qui etſi fraude igno-
rantia, qua multa perpeſ-
ſi ſumus.) Pro etſi, niſi
legebatur, dictionem ta-
men, adiecimus propter
ſenſum. Quod ſi min⁹ pla-
cet, habes qđ ſeq̃ris: nobis
abſq; hac mutatione parū
plena period⁹ uidebatur,*

*lem diligētiam exemplo
ac doctrina ceteros im-
pellamus.*

incidimus in exemplar quoddam scriptum, quo Trapezuntij cōmentarijs liber aphorismorū Ptolemæi de astrorum significationibus enarratus est, nobis antea nunquam uisum: quod dum cursim perlegerem, reperi locum ubi Trapezūtius apotelesmata astrologorum uera asserere nititur experientia, atque adeo suæ ipsius uitæ & fortunæ expositione: ubi ea, quæ sibi in uita accidissent, docet conuenire cum horoscopo, dum ipse nasceretur à parentibus obseruato. Venit autem (ut ipse scribit) Creta insula, quam patriam habuit, in Italiam, unā cum cōiuge & liberis. Quod ob id apposui, quia uulgatum est, eum Trapezunte in ciuitate Asiæ natum fuisse, quem errorē & ego in uita eius exponenda secutus eram. Deinde in Italicis academicis aliquādiu professum, Romam postea uenisse, ubi propter librorum à se scriptorum cōtentionem, magnas inimicitias habuit cum Poggio ac alijs plerisque. historiam si quis requirat, prope diem erit cognoscendi copia, dabitur enim scriptum breui excudendum: continet certe summam rerum cælestium cognitionem.

Cicero

*de diuina
tione.*

In libris ergo de diuinatione ita scriptū reliquit Cicero: Si sunt dij, neq; ante declarant hominib⁹, quæ futura sunt, aut non diligunt homines, aut quid futurū sit ignorant, aut existimāt nihil interesse hominum scire quid sit futurum, aut non censent maiestatis suæ esse, præsignificare ho

In libris ergo de diuinatione ita scriptum.) Locus ē de diuinatione libro primo, & rursus libro secundo, ubi hac argumentatione colligunt Chrysippus, Diogenes & Antipater esse diuinationem, quem locum multis modis deprauatum ex Ciccone restituiamus.

mini quæ sunt futura, aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt.

At neq; non diligunt nos, sunt enim benefici generiq; hominū amici:

At neq; non diligunt nos.) Ad hunc usque locum enumerationis est expositio, quinque partibus, absoluta, cuius sensus est.

Conditionalem illam: Si sunt dii, nec declarant ante hominibus quæ futura sunt, non esse ueram, nisi aliqua ex quinque partibus illis uera inueniatur. Deinde confutantur singulæ partes eo ordine quo expositæ sunt. Prima ostenditur falsa ab amore & studio deorum aduersus genus humanum.

neque ignorant ea, quæ ab ipsis constituta & designata sunt,

Neq; ignorant ea quæ ab ipsis sunt constituta,) Secundæ partis confutatio est ab absurdo, & natura diuina. Ridiculum enim foret, si fatæ quæ de cōmuni decreto deorū cōstituuntur, ab ipsis ignorētur.

neq; nostra nihil interest scire ea quæ euentura sunt: erimus enī cautiōres, si sciemus.

Neque nostra nihil interest scire.) Tertia reprehēditur à fine seu utilitate nostra. Prudentiores enim fierēt homines, si futura præuiderent.

neq; hoc alienum ducūt à maiestate sua: Nihil enim ē beneficentia præstantius.

Neq; hoc alienum ducunt à maiestate sua.) Quartæ partis refutatio sumitur ab honesto & munere deorum, quod est iuuare mortales.

Neq; non possunt futura prænoscere:

Neq; non possunt futura prænoscere.) Postremæ partis est sublatio ab

impossibili, & finis confutationis, quam enumerationis conclusio sequitur.

Non igitur sunt dii, neq; significant:

Sunt autem dij,
 Significant ergo. Et:
 Si non significant,
 Nullas vias dāt nobis ad significatiōis scientiā.
 Frustra enim significarent.
 Nec si dant vias,
 Non est diuinitio?
 Est igitur diuinitio. Hæc Cicero.

Non igitur sunt dij neq; significant.) In conclusio-
 ne hac desideratur coniunctio si, quæ tametsi à Cice-
 rone nō est expressa, tamen necessario intelligitur, sic:
 Non igitur si dij sunt, significant hominibus futura.
 Nam hac enumeratione non efficitur, quod non sunt
 dij, hoc enim pro cōfesso habetur, sed illud fieri non
 posse. si dij sunt, qđ non significant hominibus ea quæ
 futura sunt. Hæc igitur enumerationis est conclusio:
 Non si dij sunt, significant hominibus futura, & primi
 syllogismi hypothetici propositio. Artificiosa enim
 argumentationum connexio, qua superioris cōclusio
 fit nouæ argumentationis propositio. Deinde assumi-
 tur in tercio modo affirmando antecedēs, hoc modo:
 Sunt autem dij, quæ assumptio indicio est, in proposi-
 tione intelligendam esse particulam si. Hinc inferitur
 conclusio per sublationem consequentis: Significant
 ergo. Estq; hoc pacto absolutus primus syllogismus hy-
 potheticus, cuius conclusio iterum fit nouæ repugnan-
 tis propositionis antecedens. Si significant, non dant
 vias ad significationis scientiam. Hæc repugnās est &
 falsa, quare ut vera fiat, adijcienda est negatio ante si,
 quam orator postposuit: Si non significant, nullas dāt
 vias ad significationis scientiam. Intelliges autem ne-
 gationem præpositam si, ut: non si significant, nullas
 dant, & cætera, quam propositionem loco totius rati-
 ocinationis posuit, assumptione & cōclusionē suppres-
 sa. Verum sic intelliges, significant autem, igitur dāt

uias ad significationis scientiam, Rursum hæc conclusio quam non expressit, fit ultimæ propositionis antecedens, hoc modo: Dant uias, igitur nō est diuinatio, cui quoniam pugnantibus partibus constat, adijcienda est negatio, sic: Non si dant uias, non est diuinatio. Assumptionem etiam hic subtrixit, quæ est: Dant aut uias. Conclusionem propositioni apposuit: Est igitur diuinatio. Sunt ergo in summa quatuor argumentationes: enumeratio una, expositione, infirmatione & conclusionem, absoluta, & tres syllogismi cōditionales, quorū primus integre expressus, secundus absq; assumptione & cōclusionē, tertius absq; assumptione positus est.

Nos uideamus quæ uis, quæ ratiocinationes huic insint orationi. Vis inest loci, qui ab antecedentibus dicitur, & eius qui à partibus est.

Nos uideamus quæ uis, & ratiocinationes huic insint orationi. Trapezūtius exquirat in hoc exemplo, quæ sit uis loci: hoc est, ex quo loco dialectico argumentum sit ductum, de in qua argumentandi elocutio siue argumentatio. Quæ duo in omni oratione qua quippiam probatur, queri possunt. Erat autem locus bifariam apud Trapezuntium deprauatus. Sic enim legebatur in ueteribus codicibus: Argumentationes quatuor ab enunciatione partium. Vna, qua probatur annexum illud, & cætera: nos sic ut nunc legitur, restitimus. Est autem totius loci hic sensus: Principio recenset argumentum, quod ipse uim loci appellat. Id uero duplex est. Prius ex loco partium seu specierum, (nomina enim hæc sæpe confundunt) cuius ea est in probando uis, ut si nullæ cōuincantur esse species aut partes, totum etiam & genus proinde nō esse: ut nec anima est, nec corpus, non igitur homo esse potest: & par non est, nec impar, non igitur numerus. Alterum esse ait ab antecedentibus. Ea sunt ex quibus aliud necessario sequitur: ut homo animali antecedens dicitur, uitium turpitudini. Cæterum Boethij testimonio hoc solum ab antecedentibus argumentum ducitur, quādo

conditionalis antecedens assumitur, ut annexum concludatur, quomodo à consequentibus dicitur, dum propositionis conditionalis annexum in assumptione tollitur. Verum hoc sensu nisi Cicero ea pro argumentis recensuisset, ad alteram partem dialectices referri poterant. Quæ de re uideatur Boethius cōmentariorum in Topicis libro quinto, & Rodolph^{us} Agricola libro primo de locis accidentium. Nescio tamen an hoc loco legendum potius sit pro uoce antecedentibus, repugnantibus. Sunt enim hi syllogismi tertij modi conclusiones, quæ tantum ex contrarijs aut repugnantibus ducuntur, nisi fortè ob id ab antecedentibus dicantur, quod antecedens in assumptione etiam hic affirmatur, ut annexum tollatur.

Principalis ille locus à partibus, antecedit.

Principalis ille locus à partibus antecedit.) Principalem uocat locum illum, quod eius argumenti longior est tractatio. A principio enim usque ad eum locum, Non igitur sunt dii, perdurat, & totius disputationis fundamentum continet.

Inuencio.

Argumentationes quatuor. Ab enumeratione partium una, qua probatur annexum illud, neque ante declarant hominibus quid euenturum sit. Quibus partibus enumeratis, atque infirmatis, relinquitur si sunt dii, futura ab hominibus declarari. Quam conclusionem intulit, propositio

Argumentationes quatuor) Argumenta undeducta sunt ostendimus: Argumentationes uero asserit esse numero quatuor: Vnam enumerationem & syllogismos conditionales tres. Est autem enumeratio (teste Cicerone in rhetoricis) argumentatio in qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, una reliqua necessario cōfirmatur. In quarto ad Herennium dicitur expositio: quo in loco & hoc exemplum est: Quoniam

ne ipsa repetita, quod semper serè faciat, cū oratio necessitate rerū longior quàm perspicuitas patitur, sibi confecta est. Propositione igitur ipsa resumpta, integram ratiocinationem in hoc tertio modo sic constituit: Nō igitur sunt dij, neq; significāt futura. Nā falsam illam esse quā posuit, enumeratione demonstrauit. Si enim aliqua istarum quinq; partium solū fieri posse uidetur, ne dij futura significant,

quibus minime fieri posse, omnium infirmatiōe demonstratū est, repugnās hoc esse probatur, si sunt dij, non significant futura. Huiusmodi autem propositiones non repugnantes esse nō possunt, quare & oppositum eius intulit negatione adiecta, uel ut uerum inferat, uel ut tertij modi propositione utatur, uel ut ostendat repugnantem affirmatiuē à superioribus sequi. Non igitur sunt dij, neq; enim significant futura, sed sunt, significant ergo. Hac de inde conclusione antecedentis loco accepta, aliam repugnantem negat. Repugnans hæc est: si dij su-

hunc fundum constat meum fuisse, quem nunc tu possides, necesse est aut hereditate tibi uenisse, aut te hunc emissey aut uacuum possedisse, aut usu tui fecisse, aut per vim occupasse. Mea res, me uiuo tibi hereditate uenire nō potuit: Vacuū, cum ego ad essem, possidere non potuisti: tuum usu fecisse etiam nunc non potes: emptio nulla profertur: relinquitur ergo ut me ui de meo fundo eieceris. Constat autem huiusmodi argumentatio tribus partibus, expositione, infirmatiōe, & conclusione. In scholis uocant à sufficienti diuisione,

tura significant, nullas dant uias ad significatiōis scientiam: hoc enim oppositum præcedentis insequitur: nam rectè infertur: Si non significant, nullas dare nobis uias ad significationis scientiam. Est ergo repugnans affirmatiua quam negauit, ut ex ea integrum syllogismum faciat,

quem intellexit hoc modo: Et si non significant, nullas uias dant nobis ad significationis scientiam. Significant autem, igitur dāt uias ad significatiōis scientiam. Hāc cōclusionem tertio similiter, ut & superiorem in secūdo syllogismo antecedēs facit repugnan-

tis huius, si dant uias ad significationis scientiam, nō est diuinatio. Quam negauit ut ex uera propositione uera inferatur: in tertio modo sic: Nec si dāt uias, non est hic diuinatio: (assumptionē lectori docto relinquit, nullius enim sibi curæ indocti sunt) atqui dant uias, hinc concludit, ergo est diuinatio.

Petrus
Medices,

Vides mi Petre, quo artificio locus hic præclaro illi uiro & oratori est absolutus, quem libeter interposuimus ut & quod docemus, aper

quem intellexit hoc modo.) Qui, uetera exemplaria habebant: nos quem, legendū, putamus: deinde syllogismum illū integrum ponendum esse hoc modo: Et si non significant, nullas dant uias ad significationis scientiam, significant autem, dāt igitur uias ad significationis scientiam, quam rem satis demonstrat quod sequitur: Hanc conclusionē tertio similiter, &c.

Vides mi Petre quo artificio loc⁹ hic, &c.) Apostrophe est ad Petrū Medicem filium Cosmi illius Magni & patrem Laurentij, uiri nobilitate & eruditione multorum testimonio clarissimi,

tius faceremus, & uno ipsius loco tam & ceteros eloquentiæ studiosos quam docentes admoneamus, maiore cura quam faciunt, opera Ciceronis exponere, ne indoctiores reddant auditores quam acceperint, neq; nudos animos ipsorum, sua ignorantia, ineptiores ad bona studia efficiant. Verum de primis tribus,

quos oratori cum dialectico Cicero communes sentit, dictū erit, si illud commonuerimus, quod iam tetigimus propter orationis elegantiā demī, addī, commutariq; nonnulla eorum posse, quæ in dicēdo ut res pateat, fieri oportere asserimus.

Commutatiōis illud tibi exēplo sit, quod negatiuam diximus conditionalem, cum conditionis notam negatio præcedit, quam Cicero postposuit, cum dicat: Et si nō significant, nullas dant uias:

Detractiōis illud: nō igitur sunt dii, neque enim futura significāt,

Quos oratori cum dialectico Cicero communes sentit.) Id est in Topicis: Hoc genus, inquit, attingit omnino uestras quæ in respondendo disputationes, sed philosophorum magis, quibus est cum oratorib⁹ illa ex repugnantibus sententiis communis conclusio, quæ a dialecticis dicitur tertius modus, a rhetoribus enthymema nuncupatur.

Commutationis illud tibi exemplo sit.) Supra hoc admonuimus in secūdi syllogismi propositione, ubi positum est: Et si nō significant, pro eo: nō si significant.

Detractionis illud.) Id est, in enūerationis cōclusionē, quæ est primī syllogismi propositio, cui de

nam Si, conditionis par-
ticularum in prima pro-
positiōe positam detra-
xit, quā rem assumptio

trahit: Si, quam rem do-
cet satis huius syllogismi
assumptio & enumeratio
nis expositio: ubi tātum
ponebatur Si.

demonstrat. Nunc (ne quid huic doctrinae desit) ali-
os quatuor breuiter exponemus,

quos dialecticorum esse
tantum Cicero opina-
tur, quanuis ipse certe
orator

Quos dialecticorū esse
tantum Cicero opinatur,
quanuis ipse certē.) Reli-
qui, inquit, Cicero diale-
cticorū modi plures sunt,
qui ex disiunctiōibus con-

stant: aut hoc aut illud, hoc autem, non igitur illud,
Item, aut hoc, aut illud, non autem hoc, illud igitur.
Quae cōclusiones idcirco ratæ sunt, quia in disiunctiōe
plus uno uerum esse nō potest. Atque ex his cōclusioni-
bus quas supra scripsi, prior quartus, posterior quin-
tus, à dialecticis nuncupatur, hactenus Cicero.

summus dialecticus etiā (si quis ita uult) uel in ora-
tionibus nōnūquā his usus sit. Quartus igitur mo-
dus est cum disiunctiuae antecedens in assumptione
ponimus, ut quod sequitur, infirmetur hoc modo:

Aut dies est, aut lux solaris non est.

Sed dies est,

Est igitur solaris lux.

Item.

Aut sanus est, aut egrotat:

Est autem sanus,

Non egrotat igitur.

Quintus modus est, cum id quod in disiunctiua
praecesserit, in assumptione tollitur, ut quod sequi-

tur, confirmetur, hoc pacto:

Vel uiuit, uel mortuus est:

Sed non uiuit,

Mortuus est igitur, suumq; obijt diem.

Item.

Aut non est dies, aut non est nox:

Sed dies est:

Non est igitur nox.

Summus dialecticus etiam.) Quantum Cicero in Cicero di-
re dialectica ualuerit, declarât facile quæ sunt in Tu- alecticus,
sculanis & Academicis quæstionibus. Item de finibus
& in ijs, quæ de re dialectica ex p̄fesso scripsit. Tum
studium in hac arte diligentissimum. Scribit enim in
Bruto à Diodoro Stoico, q̄ cum uixit & domi suæ mor-
tuus est, se in arte dialectica studiosissime eruditum &
exercitum fuisse. Quinetiâ iubet in oratore suo tenen-
dam esse dialecticâ apprimè, nō modo uerâ illâ quæ est
apud Aristotelem, sed q̄q; spinosam illam & Chrysip-
peam, ei qui bene dicendi laude extimulatur.

Sextus & septimus ex disiunctiua in copulati-
uam mutata, negatione addita constituuntur: &
Sextus quidem fit, si antecedens ponitur ut coniun-
ctum ac consequens interimatur, sic:

Non & risibile non est, & homo est,

Sed risibile non est,

Non est ergo homo.

Item:

Non risibile est, & homo non est,

Sed risibile est,

Igitur & homo.

Septimus fit, si negatiua propositionis quæ ex Septimus

disiunctiua copulatiua facta est, antecedens tollitur, ut quod sequitur ponitur hoc modo:

Non & prudens est, & ineptus est,

Non est autem prudens,

Est igitur ineptus.

Ita septem hi conditionales modi, tres ex propositione proficiuntur, quam conditionalem proprie appellamus, duo ex disiunctiua, & duo ex copulatiua negatiua, in qua copula sit ex disiunctiue uersa.

Sextus & septimus ex disiunctiua in copulatiua.) Propositiones in his modis tantum ualent ex his terminis e quibus constant disiunctiue, nimirum ex contrariis immediatis, aut repugnantibus terminorum equalium. Fiet autem disiunctiua copulatiua, disiunctiua coniunctione mutata in copulatiuam, & capiti apposita negatione. Quod Cicero in hunc modum extulit: Deinde addunt coniunctionum negantiam sic, non & hoc & illud, hoc autem, non igitur illud.

Hinc patet sextum ac septimum modum in quadam non in omni materia syllogismos esse, quare syllogismos ego potius quosdam, quam simpliciter appellauerim. Simpliciter enim syllogismum dicimus, quæ structura est, ut si ea quæ præcedunt uera sint, conclusionis necessaria

Hinc patet sextum ac septimum.) Id solet in scholis sic dici, quasdam ratiocinationes ualere, propter formam, in quibus forma & modus syllogisticus obseruatur: nonnullos uero gratia materia, ut si quis colligat ex particularibus, aut negatiuis ueram conclusionem, ut illud: Nonnulli imperatores sunt tyranni, Nero est imperator, igitur etiam tyrannus. Et: Nullus homo est immortalis, leo non est homo, igitur non est

olligatur consecutio, quod tam prædicatorijs quàm alijs ferme omnibus conditionalium modis inesse uidemus: nam tertij modi cōtēdat quis non esse simpliciter syllogismum. At uero & hi duo posteriores non ex omni uera copulatiua,

immortalis. Quæ conclusiones ex materia dicuntur ualere. Trapezuntius syllogismos tales quosdā uocat, quod nō omnibus id accadat. Hæ enim sunt falsæ, homines quidam callēt literas, barbari homines sunt, igitur barbari literas callent. Quod si lex syllogismi obseruaretur, fieri non posset ut sequeretur ex ueris propositionibus falsa cōclusio.

Syllogismi simplices & quidam.

sed ex ea solum quæ ex disiunctiua uera uersa sit, necessariam habent consecutionem. Hæc enim uera est, non & homo est, & animal non est: in omnibus enim contrarijs ac repugnantibus, quæ simul eidem inesse non possunt, huiusmodi copulatiua necessitatem cōtinet. At septimus ex ea modus confici non potest, non enim sequitur, si homo non sit, animal quoq; non esse. Item hæc uera est: Non & lux est, & dies est. Lucem enim esse, & non esse diem simul fateri quis poterit. At sextus ex ea modus confirmari non potest: neq; enim fit, si lux est, diem non esse. Quod si simpliciter is syllogismus est, qui ea structura constat, ut semper ex ueris uera colligat, idq; sextus ac septimus modus non faciat, quosdā eos & non simpliciter syllogismos esse necesse est. Utuntur uero tã philosophi quàm oratores, non minus his omnibus syllogismis q̃ rei, quàm ijs q̃ compositionis gratia cōsequuntur. Num

quam enim erubescunt si res patitur, rem potius quam compositionem diligenter sequi,

Cicero
pro Milone,
ne.

ut pro Milone Cicero:
Nisi uidisset absolui eum
qui fateretur, non dedisset
uobis tam salutarem in iudicando
literam. Ab affirmatione enim non
precedentis, sed annexi ratio pro
cedit.

Modus
ferendi
sententias,

iussisset, nec uobis tam salutarem hanc in iudicando
literam, quam tristem illam dedisset. Sumptum autem
est hoc ex consuetudine forensi. Nam in maioribus cau-
sis, teste Asconio Pediano, non singuli iudices senten-
tiam ferebant, sed universi simul constitutebant. Qua-
re ab eo quod iudicio praeerat, id est, praetore, singulis iu-
dicibus dabantur tres tabellae, quarum causa perora-
ta, quisque unam in cistulas coniciebat. Erant autem in-
sculptae tabellis literae: A absolutionis, C condemnati-
onis, & NL, quibus significabatur non satis liquere.
Sed haec postrimae literae tantum dabantur in causa,
qua de capite non agebatur. Sic igitur colligit: nisi Pom-
peius uidisset Milonem absolui posse, non dedisset iu-
dicibus tam salutarem literam, dedit autem, igitur ui-
debat posse absolui. Verum assumptionem & conclusi-
onem non exprimit orator, nec necessarium erat. Por-
ro quod ad Trapezuntium attinet, non uideo qua ra-
tione putet hic in secundo modo male collectum esse,
cum procedatur a sublatione annexi ad sublationem
antecedentis, id quod in secundo modo facere oportet.
Hic enim sensus est: Si non uidisset eum posse absolui,
non dedisset uobis salutarem literam, iam tolle an-
nexum, hoc est, aufer ab eo negationem, (Tollere enim

Trapezun-
ti lapsus,

Vt pro Milone Cicero:
(Nisi uidisset absolui eum.)
Est hoc in confutatione an-
te narrationem, ubi ora-
tor ostendit Milonem non
esse damnatum praedi-
cicio Cn. Pompeii. Ceterum
apud Ciceronem sic legi-
tur: Quod nisi uidisset
posse absolui eum qui cri-
men fateretur, cum uideret
nos fateri, neque queri unquam

diximus oppositum ponere) hoc modo: dedit autē, con-
clude nunc oppositum antecedētis sic: Videbat igitur
eum posse absolui. Nam in propositione fuit negatio,
quæ latuit in dīctiōe nisi. Simile est si dicatur: nisi vir-
tus esset, nō esset fortitudo, id est, si nō est uirtus, non
est fortitudo: ex quo collige sic in secundo modo: Est
autem fortitudo, igitur & uirtus. Quanquam enim
hic affirmatiue ponuntur & annexum & antecedens,
non tamen non tolluntur. Qui lapsus (si tamen lapsus
est dicendus) ortus est ex ambiguitate uerborum, po-
nere & tollere. Non enim idem est affirmare, quod po-
nere: nec negare, quod tollere. Quanquam Cicero in
Topicis aut negare posuit pro eo quod nunc tollere di-
cimus, aut secundum modum syllogismorum non fa-
tis generaliter descripsit. Sic enim ait: Cum id quod
annexum est negāris, ut id quoq; cui fuerit annexū,
negandum sit. Quod non satis congruit propositioni-
bus hypotheticis, quarum pars una aut utraque ne-
gatiua est.

Item quanuis pressius:
us: Si hic illi fecit insidi-
as, non fit impune: si ille
huic, tum nos scelere sol-
uamur.

uenit, nisi uter utrū insidias fecerit, pfecto nihil, si hic
illi, ut ne fit ipūne: si ille huic, tū nos scelere soluamur.

In altero enī si quod
præcedit affirmes, con-
nexum primo modo con-
firmatur:

mo sic: Si ille huic fecit insidias, tum nos scelere solua-
mur. Fecit autem, igitur soluamur.

in altero, si antecedens *tollis.)* Hoc est, quod pri-

Item, quanuis pressius:
Si hic illi fecit insidias.)
Ex eadē oratione in prin-
cipio confirmationis Ci-
ceronis uerba habent in
hunc modum: Num quid
aliud igitur in iudicium

In altero enim si quod
præcedit affirmes. Id est,
quod secūdo loco dicitur:
Colligitur enim à positi-
one antecedentis ad posi-
tionē consequentis in pri-

In altero si antecedens
tollis.) Hoc est, quod pri-

tollis, tollis & consequens, quod non compositionis, sed rerum uel sequitur. Quas ob res danda est opera diligenter naturam, uim, ac ordinem rerum nosse, quod exacta Topicorum ac exquisita doctrina pollicetur, deinde syllogistica compositionis uires non ignorare: nam is mihi solus posteritate dignus describet: qui hæc neglexit, eius scripta tanquam flosculi celeriter decident. Verum de perfectis syllogismis satis, nunc de imperfectis dicamus.

ore loco dicitur: si hic illi, ne sit impune. Tollitur in assumptione antecedens. Atqui Milo non fecit, annexum quoque tollitur in conclusionem, id est, absque negatione sumitur. Nam in propositione negatione, adhæsit consequenti. Igitur sit impune. Veluti si dicas: Si uitium est, expetendum non est. Atqui uitium non est, igitur expetendum, non necessario sequitur: Nec enim continuo expetendum est, quod uitium non est. Quare apud Ciceronem non compositionis, sed terminorum uel sequebatur.

DE SYLLOGISMO IMPERFECTO, seu enthymemate.

Imperfectus syllogismus. **S**implex conclusio est, quæ unius propositionis necessaria consecutione conficitur: simpliciter, hoc pacto:

Eo ipso tempore, quo Romæ istud à me factum dicis, ego trans mare fui.

Non ergo feci, nec potui quidem facere.

DE SIMPLICI CONCLUSIONE,

Simplex conclusio est.) Simplex conclusio quod uulgo enthymema uocamus, est argumentatio quæ propositione, id est, antecedente & cōsequente constat, ut hæc præbet, igitur peperit. Verum quid intersit inter enthymema et simplicem cōclusionem, & quo pacto his utendum sit, quo recte intelligatur, alius quædam huc referēda existimaui: ē quibus, ut spero, recte iuuentus intelliget, quæ de argumentatione apud Aristoteli in rhetoricis & resolutiuis, quæq; apud Fabium quinto institutionū traduntur. Et itaq; enthymema non ut uulgo putatur, certa quædam argumenti elocutio aut forma probationis, quemadmodum apud oratores complexio aut enumeratio: sed omnis probatio oratoria artificialis non exemplaris. Siquidem Aristoteles secundo libro rhetorices, oēm probationem quæ arte constat, seu ut ipse loquitur, πῖσις, in παράδειγμα & ἐνθύμημα partitur, atq; ex oratoribus alios παραδειγματικούς, alios ἐνθυμηματικούς, hoc est, quosdam rebus dubiis fidem facere exemplis, alios artificiosa ac commentitia probatione: cuiusmodi est quæ ē locis ducitur. Quo intellectus etiam uocabulum accipitur apud Plutarchum in uita Demosthenis, quo loco sic ait: καὶ πυθίᾳ ἐπισκόπων ἡλυχνίων ἐφῆσεν ὁ ζεῖν αὐτοῦ τὰ ἐνθυμήματα, id est, & Pythias insultans, eius enthymemata lucernam olere aiebat. Vsurpatur apud Gellium in eadem significatione libro 17. cap. 20. Definitor autem enthymema in priore resolutione ab Aristotele: συλλογισμὸς ἀτελής ἐξ εἰκῶν ἢ σημείων, id est, ratiocinatio imperfecta, ex uerisimilibus & signis, ut hæc, mulier peperit, nam hæc præbet, ex signo est. & Bellum calamitosa res est, pacem igitur poscimus, ex credibili est. Dicitur autem ratiocinatio imperfecta, quod nec distinctis, nec totidem partibus semper colligitur, sed paucioribus ferē quān syllogismus, præsertim in re aperta. Ut quod Milo coronabitur, satis erit si dicatur in Olympiis uicisse: nihil hic opus ē addere: Qui Olympia uicit, coronabitur. Quod si res obscurior sit, nihil absurdi est si pluribus uel to-

Enthymema & simplex cōclusio qd differant.

Enthymematis finitio.

tidem partibus, quot syllogismus, concluditur enthymema, ut collectio, aut subiectio, aut enumeratio apud oratores. Quod satis uidetur significasse Aristoteles primo rhetoricorū, ubi ait: Enthymema sæpe ex paucioribus constare quā ex his ex quibus est syllogismus. Quare (ut semel dicatur) enthymema & qd idem est (ut ex Cicerone colligere licet & Fabio) ἐπιχείρημα, nihil aliud est, quā excogitata oratoris probatio, nulli certæ eloquutionis generi adstricta. Liberior enim multo est rhetorica elocutio quā dialectica. Hic enī argumentatio syllogismo aut inductione tractatur, ibi oratio ut concioni magis accommodetur, latius euagatur, nec certis argumentationum formulis subiecta est. Efferimus autem enthymemata nonnunquam simpliciter, ut magis ornatus causa, q̄ faciendæ fidei adhibita uideri possint, ut illud Ciceronis: Ei uiro mors parabatur, cuius in uira salus nitebatur ciuiatis. Nonnunquam interrogatione, ut:

Audes fulcire ruinam

Sub qua Roma iacet?

Quem cum aliqua gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quem tempore non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitauit occidere? Sæpe propositione cui ratio subicitur, ut: Ebris ignoscendum est, peccant enim ignoranter. Aut ratione proposita, quæ tum antecedens uocatur, reliquo sequente, hoc est, simplici conclusione, ut hoc ipsum: Ebris peccant ignoranter, igitur ipsis est ignoscendum. Verum sapius sic eloquimur, ubi argumentum est necessarium, quemadmodū illud: Eo die Interamini fui, igitur Romæ in eade interesse non potui. Frequentissime propositione connexa, id est, condicionali, ut: si bellum horum malorum causa est, per pacem emendabimus. Porro quo potissimum elocutionis genere enthymemata expoliri debeant, nihil potest præcipi perpetuum. Nam frequenter una est & enthymematis & elocutionis inuentio, quemadmodum accidit

Enthymematis quæ elocutio.

enumerationi, uiolationi pluribusq; alijs. Quæ causa esse uidetur, cur apud Fabium & Aristotelē pauca admodum de argumentationum formis præcipiantur, Numerantur uulgo decem, uidelicet: complexio, enu-

Argumen-
tationum
decē sunt
genera.

meratio, simplex conclusio, subiectio, submissio, oppo-

sitio, uiolatio, inductio, collectio, ratiocinatio.

Nos his uersiculis memoriæ commendare solemus:

Complex, enumerat, simplex, subiectio, submis.

Oppositum, uiolat, inductio, collige, summa.

Quarum finitiones require apud Trapezuntium libro 3. rhetorices, & in Rhetorico, ad Herennium. Nobis ne instituti immemores esse uideamur, ad dialecticam reuertendum est, si hoc prius cōmonuerimus, simplicem conclusionem esse certam quandam enthymematis elocutionem, & enthymema quoq; uocari: qđ simplex conclusio examē & regula sit omnium enthymematum, quemadmodum dialecticarum probationum syllogismus. Quare fit ut alterum pro altero sæpe accipiat.

Compositè, hoc modo:

Contemnis tu uirtutem, cum sis homo?

Virtutem ergo contemnis?

Composite hoc modo.) De composito & simplici enthymemate nihil uspiam inueni, nisi qđ Aristot. 2. Rhetoricorū *περί γνώμων* hoc inter cætera admonet, quasdā sententias esse enthymematicas, eas uidelicet quibus ratio adiuncta est, ut illud *ἀθάνατον ὄν ἔχει μὴ φύλαττε θνήσκον ὦν*: hoc est, iram immortalem, cum sis mortalis, non serua. Sive huiusmodi Trapezuntius nō loquitur, uix uideo quo pacto hunc locum intelliges. Sic igitur enthymema compositum ubi ex propositione ratione confirmata, quidpiam colligitur, ut hoc compositum est: Immortalem iram, cum sis mortalis, non serua. Nam simplex est, iram ne serues immortalem. Huic subiungitur ratio à contrario, quoniam es mortalis. Proinde si hinc sequitur aliquid, compositum erit gratia propositionis seu antecedentis compositum.

Enthyme-
ma com-

siti, hoc pacto: Mortales cum simus, immortalē iram ne seruemus. Te igitur immortalē iram seruare minime decet. Deest hic assumptio. quā si apponas, perfectus erit syllogismus. Nam sic plena ratiocinatione colligeres: Mortalis immortalē iram non habeat. Tu mortalis es, immortalē igitur iram non serua. Ad eundem modum hoc Trapezuntii enthymema compositum uideri potest, si legatur antecedēs & consequens cum interrogatione in qua negādi uis inest: Virtutem tu contemnis cum sis homo? compositū est. Simplex enim sententia est, uirtutem non contemne, cui ratio additur, cum sis homo. Habet enim uirtus in se diuinum quiddam, ut uel improbo homini ui quādam sui honesta ac expetenda uideatur, & ut Socrates dicere solebat, mirabiles excitaret in nobis amores si oculis cerneretur. Quare compositum hoc esse agnoscitur. Virtutem, cum sis homo, non contemne, proinde sic syllogismo colligeres: Atqui homo es, uirtutem igitur non contemnes. Assumptio (ut uides) apud Trapezuntium omīssa est. Hunc locum ob id prolixius exposui, quod enthymematis illius utraq; pars hic absq; negatione legebatur: ac ob id quod rarū esset de composito ac simplici enthymemate, hic locus multis deprauatus esse uidebatur. Porro huiusmodi sententias, quod Aristoteles etiam indicat *περὶ γνῶμας*, satius erit absq; consequente efferre hoc modo: Virtutem tu contemnis cum sis homo? Iram immortalē seruas, cum sis mortalis? quid opus erat addere: Virtutem igitur non contemnes: immortalē iram igitur ne serues? Probe itaq; ab Aristotele huiusmodi *γνῶμας ἐνθυμηματικῆς* dicuntur, quod enthymemata latentia, id est, occultæ argumentationes sint, uide Rhetoricorum ad Herennium librum quartum, & Trapezuntium libro ultimo rhetorices de magnitudine.

Huius rei à iunioribus q de dialectica scriptum, multa dantur

Huius rei à iunioribus, q de dialectica &c.) Simplicis conclusionis intelligit consequentiam. Ea

præcepta, quorum cognitio & difficilis est, & parum utilis.

bile: consequentia si negetur, negatur hoc ex eo sequi cuius probatio est dissimulata propositio, quam semper requirere cogit: Ut, sapientes nullius indigent, igitur sunt beati: hoc si negatur, subiicienda est, propositio probationis loco: Qui nullius indiget, est beatus. Dantur autem de consequentiis regulæ aliquot non omnino contemnendæ, quales sunt nonnullæ apud Aristotelē περί ἐπικυρήσεων de coniunctis & diuisis. Apud recentiores multa, ut in eo tractatu qui de consequentiis inscribitur, sed illa plixiora forte sunt quàm utiliora.

Illud longe magis necessarium ad dicendum, locorum uim omnem rationemque percipere, quod non rhetorē solum constituit, dialecticum armat: uerum & ad ceteras facultates tam ornamentum quàm copiam adferre solet:

confirmandis adhibentur. Ex his cernere licebit, quid ex quo sequatur: quare in disputandi usu ac iudicando nequaquam negligendæ sunt. Nam si cum proteruo agas altercatore, ad has sæpe ut sacrâ ancoram confugiendum est: ut si huius enthymematis, nocet ruditas, prodest igitur eruditio, negetur consequentia: unde erit probatio, præterquam ex ea maxima quam Cicero tradidit, contrariorum contraria sunt consequentia, quod uelut principium erit eius probationis? Et Fabius in loco generis & speciei huiusmodi maxi-

est connexio anteceden-
tis cum consequente, non
consequens ipsum: ut hic, ho-
nestum est, igitur lauda-

Illud longe magis ne-
cessarium ad dicendum, lo-
corum uim omnem ratio-
nemque percipere.) Vis lo-
corum (ut supra admonui-
mus) animaduertitur ex
maximis illis Boethia-
nis, quas ipse singulis lo-
cis apposuit. Sûnt autem, p-
positiones quædam indu-
bitatæ adeo certæ, ut ipsæ
probatione non egeant, at-
que ob id enthymematis
ex locis ductis tantum

mas annotauit. Omittuntur à Rodolpho Agricola, quoniam ad inuentionem nihil faciunt, sunt enim ad iudicandum inuentæ.

Ενθυμημα-
τικόν.

nec solum enthymema-
ticum facile reddit, sed
omnium syllogismorum
radices & quasi prin-
cipia funditus aperit.

Quas ob res maxi-
ma semper diligentia, to-
pica est à maioribus no-
stris ratio celebrata.

Et profecto qui credit
absq; locorum, id est, to-
pici artificij cognitione
rectè, copiose, facile in-
uenire, is cum neq; per
se quanta sit hæc res, in

telligere queat, neque maiores tam Latinosquàm
Græcos audiat, quasi demens contemnatur. Qua-
re tu quem ad maiorum imitationem non casu, sed
recta ratione instituere cupio,

terminos quæstionis sic
diligenter considera,

Terminos quæstionis
sic diligenter considera.)

Ex Rodolpho Agricola

satis liquet, omni differenti propositam esse quæstio-
nem, id est, dubiam sententiam. Nam rebus de quibus
nemo ambigit, probationem non quæris. Admonet
autem Trapezuntius, quæstionis terminos esse intuen-
dos. Quod ut clarius intelligatur, primum memineri-
mus oportet, eosdem terminos esse cõclusionis seu con-

Nec solum enthymema-
maticum facile reddit.)
ἐνθυμηματικόν est quæ uul-
go & barbare discursiuū
uocāt, hoc est, solers, acer
in argumentationibus, et
in comminiscēdis proba-
tionibus felix. Est autem
hoc præcipuum dialecti-
ci officium. Quod autem
à Trapezuntio dicitur,
huiusmodi est, locos dia-
lecticos nō solum hoc ef-
ficere, ut prompte facili-
terq; inueniamus, sed etiā
magna ex parte cõferre
ad iudicandum & dispici-
endas uires argumentati-
onum dialecticarum.

Termini
quæstionis.

sequentis in enthymemate & in omni probatiōe tam dialectica quā rhetorica, & quæstionis. Solo enim efficiendi modo differt à cōclusionē qua stio. Vt huius enthymematis, Alterius felicitate torquetur, igitur non est beatus inuidus, quæstio foret, an inuidus sit beatus: cuius termini sunt subiectum & prædicatum, inuidus & beatus, qui etiam consequentis termini sunt. Hi deinde cum medio, eo uidelicet qui fuit in antecedente, nec in consequente repetitus est, conferēdis sunt: uidendumq; qua ratione cum maiore ac minore medio conueniat, hoc est. sit ne illius genus, diffinitio, species, & cætera: ut in prædicto enthymemate: Inuidus alterius felicitate angitur, igitur non est beatus, argumentum seu medius terminus est, angerebus alterius, id si cum auaro conferatur, est illius finitio: sin cum beato, repugnans. Erit igitur rata enthymematis consequentia ex loco diffinitio nis, cuius est ea in probādo uis, ut à quo diffinitio remouetur, ab eodem dimoueatur definitum: quare si angerebus alterius in beatū cadere non potest, nec proinde in beatum inuidia: seu ex loco repugnantium, repugnantia enim sibi mutuo non conueniunt. Sed hæc fortè argutiora sunt, illud autem longe necessarium ad dicendi facultatem, quæstionis terminos per locos dialecticos ducere, quemadmodum Rodolphus secundo libro dialectices, locis aliquot ostendit,

ut genera, species, differentias, propria, quæ inherant accidentia, partes singulas, diffinitiones, notas, antecedentia, consequentia, causas, effectus, coniuncta, paria, & rursus maio-

Ut genera, species, differentias, propria.) Capita De locis, locorum summam recenset eo ferè ordine, ac iisdem nominib⁹, quibus idem autor libro tertio rhetorices suæ fusi⁹ eos docuit. Nos, ut lectori specimen tātum artis huius indicarem⁹, singulis exemplis aliq⁹ subieci⁹: lon

ra, minora, contraria, repugnantia, gior tractatio aliunde quæ ratur. A genere itaque argumenta ducimus affir-

matiuæ ac negatiuæ hoc pacto: Si dialectica ars est, discetur exercitatione. Item, non est uirtus in homine,

Genus. igitur neque continentia. Maxima est, de quo genus negatur, de eodem & species & inferiora omnia. A spe-

Species. cie ad genus affirmatiuæ, sic: Est consul, igitur magistratus: continentia est, igitur uirtus. Maxima, cui spe-

Differētia cies tribuitur, eidem genus. Differentia est qualitas qua

rerum species inter se differunt. Ex ea argumentum sumitur in utranque partem, ut Pygmæi ratione utuntur, igitur homines sunt: eadem carent Satyri, igitur homines non sunt. Maxima huius loci eadem est cum loco

Proprium finitionis. A proprio argumentum est perinde atque a differentia: ueluti, si tyrannicidæ proprium est ciuitatem liberare tyrannide, Brutus tyrannicida est, liberauit enim ciues tyrannide. Maxima hic eadem cum

Accidētia loco superiore. Accidentia sunt, quæ alij in hærentia uel adhærentia, alij adiacentia uocant, Cicero adiuncta. Hinc argumentorum magna copia & maior uarietas: ob id quam rationem habeant probandi, dici facile non potest, nec una lege omnia possunt censerī. Sumitur autem argumentum ab accidentibus, quando ab eo quod subiecto inheret, probatio ducitur. Sic Aristoteles colligit solem non esse igneum, quod colorem habeat non igneum, nec reliqua astra esse ignes, quoniam calida non sunt. Et alibi: Vanum esse commētum de mundi concentu, quod orbes illi sonum edere ne-

Diffinitio queant. A diffinitione argumenta sumuntur in utranque partem, ut si sacrilegium est, a loco sacro quippiam surripere, sacrilegus est qui deorum delubra spoliatur. Item negatiuæ: Si summum bonum est quod per se expetitur, opes quæ alterius gratia expetuntur, summum bonum non sunt. Maxime huius loci modo meminimus. Partium multiplex est cōditio: aliæ enim sunt integrantes, ex quibus tale argumentum est: Tecto caret ac pariete, igitur ades non sunt. Aliæ sunt substan-

Partes.

tiales ex quibus sic colligimus, anima caret, igitur animal non est, id ex forma est. Item ex materia: utinam ne in nemore Pelio cecidisset abiegna ad terram trabes, non esset facta illa navis Argo. Affirmatiuum argumentum tantum uerisimile est: Vt habent Indi aurum, habent ferrum, quare nec moneta nec armis carent. Maxima est, si partes desunt, integrum esse non potest. Notæ sunt rerum uocabula, quæ ab Aristotele *συμβολα* dicuntur, ab alijs etymologia, quæ Cicero notā & notationē transfert, originationē Fabius: Rodolphus nomen rei. Hinc probatio erit, si ex uī uocis argumentum sumitur: ueluti si quis Solem solū inter astra lucere dicat, aut astra ignes esse à nomine æther, quod si ab αἶθερ est, ut dixit Anaxagoras, incendium significat. Verum hæc argumenta urbanitatis aut ridiculi gratia sæpius adhibentur: ut si quis dicat (quemadmodum apud Aristotelem est) in eum cui sit nomen Polus, semper tu poluses, mutabilem enim significat.

Notæ.

Aut si quis leges quas Draco tulit, non hominis, sed draconis esse dicat. Maxima est: interpretatio nominis & nomen ipsum, eandem uim habent. Antecedentia sunt quæ rem quampiam necessario aut uerisimiliter antecedunt, ut curationem morbus, pugna uictoriam, partum concubitus, consuetudinem colloquia & congressus, cædem, odium, eruditionem labor & uigilia, huiusmodi in omni quæstione diligenter consideranda sunt. Ducimus autem rem argumenta à consequenti ad antecedens necessaria affirmatiue, ut si cinis relictus est, incendium præcessit: si eruditio, studium: si cædes, odium aut ira fuit: si pœnitentia, errorem fuisse oportet: Si ab apostolis hoibus peccata remittebātur, confessionē delicti præcedere oportuit. Ab antecedentibus ad consequentia argumentum affirmatiuum non semper necessarium, negatiuum ferè semper: ut error non fuit, igitur nec pœnitentia. affirmatiue nõ sequeretur nisi uerisimiliter. In his quæ tempore antecedunt & consequuntur, Maxima est: si consequentia sunt, præcessit aliquid, Quæ uero naturali ordine inter se refe-

Antecedentia.

Causa, runtur, ut superiora & inferiora, eā habent maximam quam genus & species. Verum hic locus etsi per oēs alios dispersus est, non erit tamen inutile sub hoc nomine aliquando argumentum querere. Causa est cuius ui aliquid euenit, & sunt quatuor, materia & forma, quæ perrinent ad locum partiū, efficiens & finis, quæ sunt huius loci. Ab efficiente negatiuum argumentum necessarium est, ut non fuit exercitus, igitur non est commissa pugna. Telo a ferro caruit, igitur hūc non occidit, affirmatiuum non semper necessarium, ut si ar tite x sit, opus proinde esse non sequitur. A fine autem huiusmodi sunt:

Efficiens. Quod mihi diuitiæ, si non conceditur uti?

Finis, Finis enim diuitiarū usus est. Et, si beati fieri nō possumus, quid uirtutem sequimur? Et, si disci nequit eloquentia, frustra homines discunt dicendi præcepta. Huc spectant ea quæ ab utili & honesto sumuntur. Maxima est, unamquamque rem à causis esse spectādā.

Effecta, Effecta sunt quæ à causis oriuntur, ut à sutore calceus, à pictore pictura, ab arbore fructus, à parente proles, à doctore discipulus. Hinc argumenta sunt huiusmodi: Bonus parens, quia bonus filius. mali corui, malum ouum, & cætera. Maxima est, causas ab effectis non separari. Coniuncta sunt, quæ ut plurimum accidere solent: ut pallor ægritudini, morbus senectuti aut moxæ difficultas, cædi iurgium, contentio, inuidia, odium. Ab his coniecturalia sunt argumenta: ut si laborare eum dicamus qui crebro suspirat, illum occidisse qui pridie cum occiso inimicashabuit contentiones. Sunt huius loci signa uerisimilia, ut amat qui osculatur, & necessaria, ut uiuir qui spirat. à Rodolpho contingentia hæc dicuntur. Spectant etiam hic, locus, tempus, connexa. Maxima est, ex adiunctis adiuncta debere perpendi. Paria, maiora, minora, uno nomine comparata dicuntur. A pari huiusmodi argumentum est: Si imperator aliquando uincitur, cur nō etiam orator? Arte eligitur gubernator, igitur & magistratus: & si uobis locare turpe non est, nec nobis conducere, Ma-

xima est, æqua paribus conueniunt. A maiore argumentum ducitur, cum id quod minus est infertur. qui sacrilegium facit, faciet & furtum: si ne dii quidē oīa sciunt, quo pacto homines? Maxima, quod in maiore non ualet, nec etiam in minore. Ducitur argumentum à minore cum id quod maius est infertur, ut qui furtum facere noluit, hūc sacrilegium commissurum putas? & an tibicines n̄ qui fidibus utuntur, suo, nō multitudinis iudicio, cantus numerosq; moderantur, uir sapiens qui multo arte maiore præditus, non quid uerissimum, sed quid uulgus uelit exquiret? Item apud Comicum:

Hic tam paræ consuetudinis

Causa, huius mortem fert tam familiariter,

Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri?

Maxima est, quod ualet in re minore, ualet q; in maiore. Contraria hic accipies omnia opposita, præter relatiua. Ducuntur ab his argumenta, quæ sola rhetores enthymemata uocant propter excellentiam, ut illud: Cum fatentur satis magnam uim inesse uitijs ad miseram, non fatendum est eandem uim inesse uirtuti ad beatam uitam? Et apud Aristotelem: Si bellum horum malorum causa est, per pacem emendabimus, Si quod scis prodest, quod nescis obest. Maxima est, contraria contrarijs conueniunt: Repugnantia sunt, quæ nec cohærere, nec eidem cōuenire possunt. A contrarijs differunt, quod horum unum uni duntaxat aduersum est, hic plura uni aut unum pluribus, ut ebrietas continentia, studio, uigilijs, labori repugnat. Ab his argumentantur negatiue, ut si auarus est, non comessatur: Si uoluptuarius, literarum studiosus non est: Si inimicus, non prodest: Si dies, non sunt tenebræ. Maxima propositio huius loci est, uni repugnantia non conuenire, nec cohærere inter se.

ut inquā omnia hæc quæ
intrinsicus sunt, aspi-
as. Nec te fugiat syllogi

Vt inquam omnia hæc
quæ intrinsicus sunt aspi-
cias.) E locis quos huc
usq; Trapezuntius recem

smorum uis, natura, similitudo, dissidentia. Nam si rectè locos intellexeris, exercitatione adhibita, mirabilem quandam & facilem habebis dicendi copiam. Nec indoctis ac rudibus auscultes, qui idcirco putant uel nihil, uel perexiguum inde nobis supeditari, quod ipsi aut nihil aut parum educere possunt.

Argumenta aut ex ipsa quaestione nascuntur aut sumuntur foris,

adferuntur, ut sunt testimonia, præiudicia, fama, rumores, tormenta, iurandum, probationes sunt *ἀρτεχνοί*, id est, inartificiales, non quidem ob id quod arte tractari non possunt; extenuantur enim aut amplificantur artificio: sed si desunt, à differētibus ea excogitari non possunt, atq; ob id Ciceroni & Trapezuntio extrinsecus hæere dicuntur. Quemadmodum si Helenam q̄s longe pulcherrimam esse asserat, quod dei filia, quod per tot discrimina terræ marisq; Paris ad eam rapiendam profectus sit, quod tot Græcorum principes tot copiis, tot classibus, repetitum uenerint, decennalē ob fidionem sustinuerint, artificiales erunt probationes. Ex locis enim causarum & destinatarum qui intrinsecus sunt, hoc est, cum re coniuncti, ducuntur. Quod si (ut apud Isocratem est) pulcherrimam esse dicas, quoniam Theseus ita iudicauit, inartificiale est, id est, aliunde extra causam assumitur. Habent autem inartificialia illa longe maiorem uim, præsertim si magnæ au-

Inartificialia maiorem uim habent,

suit, ducuntur argumenta artificialia, quæ arte ac ingenio differentium excogitantur, dicunturq; à Cicerone in eo ipso, de quo ambigitur, hæere. Quare Trapezuntius huiusmodi locos intrinsecus rem aspicere dicit. Quod quidem cum Rodolpho non pugnat, apud quem illi ipsi quos hic Trapezuntius intrinsecus hæere dicit, diuiduntur in internos & externos. Nā Ciceroni & Trapezuntio interna dicuntur, q̄ ex ipsa causa ingenio dicētis finguntur. Quare uero aliunde

toritatis uirorum aut deorum fuerint testimonia: ut de Socrate, Si quod sapiens fuit dicere uelis, fortius erit quoniam ita iudicarit Apollo, quàm si cum philosophiæ continenter operam dedisse dicas. Sic in sacris, quod confitendum sit, efficacius erit, quoniam ita Iacobus Apostolus præcepit, quàm si dicas, hominibus remittebantur peccata, confitebatur igitur. Prolixius hæc recensuimus, quo studiosis aditum qualemcunque ad dialectices usum patefaceremus. Argumēta igitur omnia aut foris assumuntur, ut, hoc uerum est, dixit enim Marcus Cato: aut in rebus sunt, ut bonus est, quoniam am boni parentis filius.

Nec te quoniam res ardua est deterreat, faciei enim eam usus facilem.

ac inueniendi expedite cum ea facultate coniunctam, quam dat exercitatio, continent. Ut enim usus legendi, lectionem paulatim reddit faciliorem ac emendationem, pauloque post absolutam: sic crebra locorum usurpatio facit, ut illi ipsi loci qui quæstionibus explicandis aptiores sunt, ultro sese offerant,

Nam quemadmodum qui literas sciunt, non est necesse, quoties legunt ac scribunt, toties cogitatione literarum uim atque numerum conquirere: sic qui locos mente conceperunt, exercitatione firmantur,

Necte quoniam res ardua est deterreat.) Ab utilitate ac facilitate locorum breuis commendatio est. Summam enim utilitatem dicendi eleganter,

Nam quemadmodum qui literas sciunt.) Aptā similitudo sumpta ē literis: Nam ut argumenta omnia infinitaque ē locis sunt, ita literis nō amplius 21. unaquæque uox continetur. Quinetiam Aristoteles locos argumentorum, seu (ut ipse loquitur) enthymematum, 2. Rhetoricorum 21. uocat,

eos necesse non est, quoties questio proposita est, toties ad eius sepositos locos reuolui, sed occurrunt ilico peritis ad explicandam questionem, ut literæ ad singula uerba scribenda, etiam si non quæris: ut natura, non arte, ad eas institutus esse uidearis. Sed plerique adeo sunt rudes atque agrestes, ut antequam locos bene noscant, inueniendi copiam habere uelint: quasi uero quisquam uerba legere scripta possit, nisi literarum primo figuras ceperit, deinde usum lectioni sæpius atque sæpius accommodauerit. Verum indoctos ta-

Omnes igitur loci unde ad syllogismos medium queritur, enthymematici sunt.

quo nomine quoque literas significant Græci. Est autem (ut uidetur) hoc simile desumptum ex secundo libro Ciceronis de Oratore, ubi de inueniendo disputatur, quod loco sic Antonius ait: Ac tibi sapienter monenti L. Crasse libenter assentimur, ut singularum causarum defensiones, quas solent magistri pueris tradere, relinquamus: aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem causam & orationem disputatio ducitur: Neque enim quoties uerbum aliquod scribendum est, nobis toties eius uerbi literæ sunt cogitatione conquirendæ: nec quoties dicenda causa est, toties ad causæ seposita argumenta reuolui nos oportet, sed habere certos locos, qui ut literæ ad uerbum scribendum, sic illi ad causam explicandam statim occurrant,

Omnes igitur loci unde ad syllogismos medium queritur.) Eisdem locis oratores utuntur quibus dialectici. Quare qui rhetorica tractant, hos etiam

exponunt: ut Cicero libro secundo de Oratore, & Fabius libro quinto, Aristoteles quoque libro secundo. Quod uero alios quosdam personarum addūt, & quas circumstantias uocant, quod sub his nominibus argumentum aliquoties inuenitur citius, id factum est. Cæterum natura ab his quos ante recensuimus, discreti non sunt, de qua relatiue uideatur Rodolphus circa finem libri secundi.

Non enim est aliud perfecti, aliud imperfecti syllogismi medium.

Quod cum ita sit, rerum tamen ipsarum uel perspicuitas, uel trita cōsuetudo facit, ut conclusionē potius simplici quā perfectō syllogismo utendum sit.

Nam sicut in re parum cognita, ratiocinari oportet absolutius:

quod non satis quale sit (nisi omnibus suis partibus diligenter ac fusc rationibus confirmationibusque aperitur) intelligitur, syllogismo Fabio autore uti nefas nō est, ut amplissima illa ratiocinatio apud Ciceronē multis partibus tractata, in principio refutationis pro Milone: Quod si duodecim tabulæ, & cætera, usque ad eum locū: Est ergo hæc iudices: quam rem Fabius animaduertit libro quinto capite ultimo.

sic in re aperta, propositionum altera fastidium parit.

toricorum: Non enim, inquit, sumentem aut longe, aut

Non enim est aliud perfecti, aliud imperfecti syllogismi medium.) Medium dicitur argumentum & instrumentū faciendæ fidei, quoniam duo illa, quæ Aristoteles τὰ ἄκρα, id est, extrema uocat, coniungit: estque semper si syllogismo uti uelis, medius terminus.

Medium

Lib. 5. ca. 9

Sic in re aperta propositionum altera fastidium parit.) Ad eundem modum Aristoteles secundo Rhetoricorum:

omnia oportet colligere, Nam alterum propter prolixitatem obscuritatis est: alterum, quoniam ea quæ manifesta sunt, dicuntur, nugationis est. Et paulo post: Si quid eorum perspicuum fuerit, id dicendum non est. ut quod Milo recte fecerit, satis erit dicere oratori, quoniam uim illatam repulit. Quod autem uim a se repellere liceat, auditoribus relinquendum est, ex se enim hoc adferunt,

Sed cum tribus constet ratiocinatio propositionibus (cōclusionem enim etiam propositionem uoco) enthymema duabus, dubitare poteris qua ex præmissa cōclusionē potius enthymematis inferre solemus.

Utra propositio ommittenda in enthymemate,

Quæ res ut te certa ratione comprehensa, non sinat huc & illuc tanquam imperitum fluctuare, medium terminum maiori & minori compara. Quod si equaliter antecedere uel consequi ad utrumque uideatur extremum (quod pos se fieri contenderemus, quanuis raro equaliter ex alterutro infertur

Sed cum tribus constet ratiocinatio propositionibus.) Syllogismus imperfectus aut propositione aut assumptione cum conclusionem constat. Quod si in antecedente & consequente idem fuerit subiectum, deesset propositio maior: si idem prædicatum, minor. Verum quod Trapezuntius admonet, spectandum esse ex utra potius propositione colligendū sit, mediocris erit iudicij. Quis enim nō uidet huius consequentis, Ego hominem nō occidi, hoc potius fore antecedens: Quo tempore hic occisus est, ego in puincia fui, quā illud: Qui in puincia fuit, eo die hic cædem facere non potuit? Ob id hic nō tam canone quā iudicio opus est. Veriorem enim aut certio rem præponendam, non perpetuo uerum erit.

conclusio) præmitti potest utralibet. At si locorum uel considerata, certius aut uerisimilius extremorum alterum antecedit aut consequitur, certior aut uerisimilior est præmittenda: quod in dicendo qui non obseruat, non ignorantie solum, sed tarditatis quoque crimine accusandus. Illud ap-primè tenendum, simplicis conclusionis (si necessaria uti debet consecutione) *συνεπυος* oppositum præcedenti repugnare, si ueri similiter consequatur, connecti posse, necessaria ista non est consecutio: mater est, ergo filium diligit.

Ad hæc, quoniam simplicis conclusionis consequens, alterius consequentis antecedens fit, & eius similiter consequens alij antecedit, quod primo omnium antecessit, necessaria consecutione ad ultimum consequens præcedere, quod etiam in orationibus fieri obseruauimus, hoc pacto: Si ridet, homo est: si homo est, animal est: & si animal est, substantia est: & assumendo, atqui ridet, ergo sub-

Ad hæc quoniam simplicis conclusionis consequens alterius consequentis fit antecedens.) Recenset obiter eam argumentandi formam, quam Greci *συνείτην* uel *κλίμακα* uocant, Latini aceruum & gradatiōem. Ea est argumentatio in qua multa sumuntur, ut ex primo inferatur secundum, ex secundo tertium, & ita deinceps, ut quod omnium postremum est, cum primo cōiungatur, seu dum continuo prioris propositionis prædicatum, aut annexum, sequentis fit antecedens aut subiectum: ut apud Ciceronem quinto Tusculanarum Quæstionum: Atque omne bonum

συνείτην
κλίμακα.
Gradatio

*stātia est. Præterea tenē
dum optime est, orato-
res maxime in dicendo
solere, cum ratione ali-
qua quicquā uelint com-
probare,unicam propo-
sitionem dicere,audito-
ribus cætera relinque-
re. Habet enim plerun-
que breuitas, quādo res
adaperta est, maiores
neruos implicita,*

*lætabile est: quod autem
lætabile,id prædicādum:
quod autem tale,id glori-
osum, si gloriosum, certe
laudabile: quod autē lau-
dabile,profecto etiam ho-
nestum: quod bonum,igi-
tur honestum. Vides hic
postremū cum primo con-
iunctum? Fit etiam ubi
cōclusio nō apponitur,ut:*

*Vilius argentum est au-
ro,uirtutibus aurum.*

*Tradidit hāc argumen-
tādiformam Aristoteles
in prædicamentis: Quan-
do alterū de altero, & cæ-*

*tera: notus enim locus est. A syllogismo differt, quod
hic si perfectus est,tribus partibus tantum perficitur:
gradatio certo numero non astringitur. Numeratur
etiam inter ornamenta sententiarum huic argumen-
tationi non multum absimilis: ut Africano uirtus glo-
riam, gloria æmulos, æmuli mortem pepererunt.
Quanquam autem paulo ante huiusmodi argumenta-
tiones *συνήταρ* etiam uocari diximus: meminerit ta-
men puer apud artium scriptores, *σύνθεσις* argumen-
tationem esse superiori nō nihil diuersam, uidelicet cum
paulatim addendo aut minuendo nusquam sisto, sed
probo nec effici quicquam, nec destrui. De hoc sic est
apud Ciceronem in secunda Quæstione Academica
scriptum: Genus illud minime in philosophia probari
solet, cum aliquid minutatim aut gradatim additur
aut demitur, soritas hos uocant, qui aceruum efficiūt,
uno grano addito. Huius exemplum erit si quærat,
septem multāne an pauca sunt? Si pauca dixeris, mul-
tāne erunt, si unum addideris? deinde si alterum, si ter-
tium, & ita deinceps ad quemuis alium numerum.
Quod si multa dixeris septem, paucāne erunt si unum*

destraxero: & sic deinceps, ut nec quātumuis magnum numerum multa, nec quāmlibet paruum, pauca esse dixeris. Sic quantum addendum aut demendum sit, ut diues, pauper, clarus, obscurus, dicatur aliquis, aut multa pauca, magna parua, longa breuia, lata angusta quando dicantur, certum non habes. Captiosa igitur argumentatio *συνεπιτησ* est, quemadmodum crocodilites, ceratine, dilemma, antistrephon, & id genus reliquæ captiunculae,

quos incidit explicita oratio,

quibus incidit, apte redditur. Docet uero Cicero hanc eandem sententiam lib. 1. Rhetoricorum, & de Oratore lib. 2. post tractationem locorum.

ut in epistola ad Plācū:

Senatus tibi nō amici-
or ē, q̄ tota ciuitas. Mi-
rabiliter enim P. R. uni-
uersus, et oīm generū or-
dinum cōsensus, ad libe-
randā rempub. conspira-
uit. Quæ ratio etsi
plurimum moueat, pa-
rum tamen accommoda-
ta subtilius hæc perscru-
tanti uidebitur, nisi ad
syllogismum cuius uiri-
bus nititur, absolutius
reducatur: plurimū enim
afferre ad probandum,
tam senatum quā to-

Quos incidit explicita oratio.) Perstat in meta-
phora: Neros em dixit,

Docet uero Cicero hanc eandem sententiam lib. 1. Rhetoricorum, & de Oratore lib. 2. post tractationem locorum.

Vt in epistola ad Plan-
cum Senatus non est, &
cæt.) Locus est libro deci-
mo epistolarū, in ea quæ
incipit: Et si Reipublicæ
causa. Meminimus autē
supra, enthymemata sepe
sic efferri, ut quod probā-
dum sit, primo ponatur
loco, deinde subiungatur
ratio, quod si inuertas, fo-
ma erit simplicis conclusi-
onis, ut: Mirabiliter po-
pulus uniuersus, & cæte-
ra. Igitur senatus non est
tibi amicior quā tota ci-
uitas. Verum nisi pro-
confesso haberetur, a po-
pulo Romano illū ama-
ri, quī rempublicam libe-
rare uult & potest: dein,
Plancum eum esse uirum,
propositioni non uidere-

Libro 10.
Familiari
um episto-
larum.

tam ciuitatem amiciſſi- tur ſatis accommodata ef-
mam eſſe Planco, primo ſe ratio.

impetu uidebitur ſola, examinata languescit ac la-
bitur. Quare uires ſuæ per ſyllogiſmum perſpici-
antur hoc pacto:

Omnes qui ad liberandam rempublicam mira-
bilitè conſpirant, uehementer amant eum qui rē
publicam liberare & uult & poteſt.

Sed populus Romanus uniuerſus, & omnium
generum ordinumq; conſenſus ad liberandam rem-
publicam mirabiliter conſpirauit.

Populus ergo Romanus uniuerſus, & omnium
generum ordinumq; conſenſus, uehementer amant
eum qui rempublicam liberare & uult & poteſt:

Sed utraq; tibi inſunt:

Tibi ergo tam ſenatus quàm tota ciuitas eſt
amiciſſima.

Ita una propoſitio, ſyllogiſmi unius & ſimplicis
concluſionis uires habet. Qua ex re uides quanta
ignorantia illi ſunt inuoluti, qui putant in orato-
ribus, ac maxime in Cicerone uerborum eſſe copi-
am, non ſententiarum. Nam cum nec quid dicat,
nec cur dicat, nec quomodo, intelligant, uerbo-
rumq; ſolam uenustatem conſiderent, damnare au-
dent quem non intelligunt: nec mirum, cum pleriq;
eorum, qui hanc dicendi copiam profitentur, quiq;
docendo Ciceronis libros aperire conantur, id ita
eſſe concedunt. Verum tu hos ignorantes cōtemne,

¶ plurima sic dicta diligentius examines, subtili-
as accommodes, nec ratiocinatione putes,

Sed inuenta implicite at-
que inuolute cōscripta,
uel ut magis breuitate
moueant, uel ut artifici-
um abstrusum lateat.

Quod nullus certe per-
cipiet, nisi quod inuoluti
us complicatum est, lati-
as explicet.

timeamus, quādo incolumes sunt, oportet: aut fractis
eorum copijs, summa uī eosē confinio profligare de-
bemus. At metum barbarorum hominum cum possu-
mus, non sustollere, longe stultissimum est. Quare, nī
si stulti esse uelimus, extremis nostrorū uiribus semel
exterminabimus gentem tam barbaram. Hoc sic sim-
pliciter eloquemur: Quoniam perpetuum impetum
eorum sustinendum non putamus, aduersum eos pu-
gnemus: aut breuius, Aduersus Turcas, ne amplius no-
bis timori sint, pugnandum est,

Quod tamen non in
omnibus: nā cuncta quæ
rationis uim obtinent,
ad predicatorios syllogi-
smos reduci posse, nemo
peritus negabit: nō ergo
in oībus, sed in obscuri-
oribus faciendū esse ar-
bitror. Ac de his satis.

Sed inuenta implicite
atq; inuolute conscripta.)
Inuenta seu argumēta ta-
cite aliquoties ac breuissi-
me orationibus inserun-
tur, aliquando uero argu-
mentationes expolitioe,
quo argumenti uis fufius
tractata cerni queat, omni-
bus suis partibus latissi-
me explicātur, ut: Turca-
rum irruptiones semper

Quod tamen non in
omnibus.) Clausulam hāc
superesse opinor, aut ali-
ud quippiam deesse. Si-
quidem cum eo quod seq-
tur, nō satis quadrat, Vni-
uersa enim, inquit, in quī-
bus aliqua probatiōis uis
est, ad syllogisimum prædi-
catorium possunt reduci,
quod ea argumentationū
dialecticarum regula fit,

Qua de re plura uide apud hunc ipsum libro tertio-
rhetorices.

DE DIFFINITIONE

& diuisione.

Nunc de diffinitione ac diuisione coniunctim pauca dicamus. Nam ita se habent, ut altera alterius egere uideatur. Nec enim nisi qui recte distributione usus est, diffinire se unquam inteliget: nec unquam recte distribuere poteris, nisi quod sit quod distribuendum est, conscripseris.

Nunc de diffinitione ac diuisione coniunctim pauca dicam⁹.) Plato uniuersam dialecticam partitur in diuisam, definitiuam, & analyticen, id est, resolutoriam, quarum duarum priores ad thematis simplicis, ultima ad compositi thematis explicationem pertinent. Est autem diuidere ac definire uniuscuiusque doctoris in sua professione. Nam quid planum aut solidum, seu quid circulus, axis, diagonus, geometra dicet: quid abissi, apogium, aspectus trigonus, aut tetragonus, aut quid Pleiades, Hyades, arctulusue sint, nemo nisi astronomus. Sic scriptor moralis, quid uirtus, quid uitium. Verum dialectici, tradere canones ac leges, quibus oportet omnem diffinitionem ac diuisionem perfici: locos etiam ostendere, unde & diuisiones & definitiones petendae sunt. Ut si quid uoluptas sit quaeratur, monebit dialecticus hic primo loco generali⁹ quiddam quaerendum, genus nimirum, deinde aliud quo res genere similes, sed specie differetes, secernantur. Quae uero illa sunt, non est huius artificis scrupulose perquirere.

Diffinire
cuius sit
artificis,

Diffinitio est coactae se atque complicatae rei, bre-

in se atque complicatæ rei, brevis atq; absoluta explicatio. Diffinitionum quatuor sunt genera: Substantiale, describens, per partitionem, per diuisionem.

homo, & animal intellectuale mortale, sciëntiæ ratio nisq; capax: sed illud ueluti manus in pugnum contracta, hoc ut ea quæ in digitos diducta est.

Nam qui plura faciunt, ea connectunt, quæ aut ad hæc facile reducuntur, aut leuiora sunt quam ut definitiones appellari possint.

Substantialis diffinitio est oratio quæ id quod diffinitur, quid sit explicat breuiter, & absolute complectitur.

enim d Cicerone dicitur: Diffinitio est oratio, quæ id quod diffinitur quid sit, explicat. Vocat autem Aristoteles τὴν ἐν τῇ perfectam rei essentiam, quæ genere ac differentia explicatur. Latinorum nonnulli quiditatem uocant, quorum est Hermolaus Barbarus.

Per partitionem dif-

uis atq; absoluta.) Metaphora est in uocabulis, coactæ ac complicatæ. Nam quod diffinitur, in se conuolutum & cōclusum unum tantum uoce ostenditur. Quod si oratione ea res, ueluti uestis aut pugnus complicatus aperitur, de finiri dicitur, ut idem est

Coactum, Complicatum.

Diffinitio
onū qua
tuor ge-
nera.

Nam qui plura faciunt, ea connectunt.) Enumerant Boethius & Georgius Valla, Victorinus & alij nonnulli, definitionū formas longe plures, in quibus si qua sunt quæ ad nostrum institutum facere uidentur, non neglegemus.

Substantialis diffinitio, est oratio quæ id quod diffinitur.) Hanc οὐσιαστικὴν Græci, Scholæ essentialem uocant. Legebatur autem hic diffinitum, absque sensu, nos diffinitur rectius legendum putamus. Sic

Per partitionem diffinitio est oratio.) De di-

Partes. finitio, est oratio quæ per enumerationem partium breuiter & absolute aliquod totum ostendit. Per diuisionē finitio, est oratio quæ

Species. specierum disunctione breui ac absoluta genus aliquod ostendit. Diuisionum suas est distributio, eius duo sunt genera: Vnum, quod per se rē aliquam distribuit: alterum, quod per accidens partitur. Prioris rursum tres sunt species.

Generis in species, quæ proprie dicitur diuisio, ut animal hoc rationale, illud irrationale: differentias etiam formæ speciei; nomine complectimur.

Totius in partes, quam partitionem proprie possumus nuncupare, ut domus in fundamentum, in parietes & tectum.

Vocis in significatio nes, quæ distinctio appellatur, ut canis uel piscis, uel terrestre animal uel sidus. Posterioris itidē tres sunt modi,

abus his diffinitionū formis uide Cicronē ad Trebatiū. Differūt aut diuisio & partitio, quæ species & partes, integrum & genus. Sunt uero partes ueluti membra, ut caput, humeri, brachia, manus, pectus, latera, crura, pedes. Species aut sunt (ut apud Cicronē est) formæ quas Aristoteles, & Plato εἶδος uocat, ut iustitia, prudentia, species uirtutis sunt. Confundūtur tamē specierum & partium nomina, ac proinde diuisionis & partitionis.

Vocis in significatio nes.) Hanc partiendi formam Rodolphus non satis bene diuisionis uocabulo notari scribit, quod scilicet ineptum sit, si dicatur: Taurorū alius mons, alius animal, alius sidus.

Ceterum Ciceronem aliquoties diuisionis uocabulum usurpasse uidebis, si quando uocis cuiuspiam significata enumerat. Est & apud Platonē diuisio in res significaras, quod & Alcinous Platonicus annotauit.

quo substantiam quæ subijcitur, per accidentia partimur, quæ subiecti in accidentia diuisio dicitur, ut hominum alij pij, alij impij. Quo accidentia per substantias, quam accidentis in subiecta nominamus, ut omnium quæ expetuntur, alia in corpore, & alia in anima sita sunt.

Extremus, accidentis est in accidentia distributio, ut candida omnia uel dura sunt, uelut lapides albißimi, uel liquentia, ut nix.

Hæc accidentis in accidentia diuisio, sola in alterutrum separatur: ut corū quæ dura sunt,

si uicissim semper in altera permutatur. Possumus enim dicere: Eorum quæ dura sunt, alia nigra sunt, alia alba. Et rursus: Eorum quæ liquida sunt, alia alba, alia nigra. Significatur autē, posse in hoc genere diuisionis, diuisum & illius cōtrariū per easdem disse-

Quo substantiam quæ subijcitur, per accidentia partimur.) Huiusmodi sunt ferè omnes diuisiones, quas Rodolphus Agricola ex pluribus locis dialecticis quærendas docet. Secundus modus est, quo accidens quodpiam per subiecta diuiditur, cuius etiam Rodolphus meminit. Et adiacentia, inquit, per subiecta, ut feritas, alia auis, alia serpentis, alia reliquarum beluarū. Apud philosophos non infrequens est hoc diuidendi genus.

Diuisio
per acci-
dens.

Hæc accidentis in accidentia diuisio sola in alterum commutatur.) Ex Boethio id sumptum est. Sic enim ait in lib. de diuisione: Sed huiusmodi diui-

rentias diuidi: ut si album per durum ac molle sit diuisum, poterit & nigrū. Deinde singula membra in diuisum ac illius oppositum rursus posse commutari: ut si durum per album & nigrum diuisum sit, tam album q̄ nigrum in durum & molle possunt diuidi.

**Parium
marmor,**

quædam alba sunt, ut lapis Parius: *Quædam alba sunt ut lapis Parius.) Marmor intelligit ex Paro insula, quæ una Cycladum est circa Delum & Siphnum, auctore Plinio & Ptolemæo. Laudatur ex ea marmor, qđ alio nomine M. Varro lychniten uocatū scribit: quod ad lucernas in cuniculis caderetur.*

**Canon di
uisionis.
Terebin-
thus,**

quædam nigra, ut terebinthus. Et rursus eorū quæ nigra sunt, alia dura, ut ebenus, alia liquentia, ut pix. His ita dictis, communiter illud mihi præcipiendum uidetur, diuisionem generis, & eam quæ secundum accidens est, in opposita semper fieri: & cum oppositionis species quatuor sint, contra

Ebenus.

ria commodissime omnium adhiberi: contradistincta etiam, & quæ per priuationem & habitum dicuntur, non esse abijcienda: quæ uero relative opponuntur, si rem per se diuidamus, nullum habere locum: si per accidens, non omnino negligenda.

Dicimus autem homines alios dominari, alios ser

Quædam nigra ut terebinthus.) Terebinthi meminit Plinius libro de cimetertio, capite sexto. Arbor est ligni nigri eximiq; splendoris, & fidelis ad uetuitatem. Ebeni autem meminit idem libro duodecimo, capite quarto. Est & huius materies solidissima, ut uel igne absumi uix queat, splendoris nigri & sine arte pratinus iucundi Nigrum autem habere solā Indiam testatus est poeta:

Sola (inquit) India nigram fert ebenum.

uire. Item omnem diuisionem (ea excepta quæ uocem in significationes distribuit) nil oportere plus minùsue continere.

Verum cum uocem in sua significata distingui mus, ea complecti nonnunquam sufficiet, quæ ad rem nostram faciunt. Est autem omnis distinctio **Distinctio duplex:**

Nam aut unius ac simplicis ē termini, quæ distinctio æquiuoci dicitur:

Nam aut unius est ac simplicis termini.) Est **Æquiuo-**
ubi singulæ uoces ambi-
guitatem faciunt, quæ græ-
cis ἐμωνυμία dicitur, recen-
tiores æquiuocationem uo-

cant, quando rerum aut personarum plurium, una est appellatio: ut taurus bouis, & in Cilicia montis, item sideris quod inter duodecim signiferi orbis signa numeratur secundum, Vere cum sole exoriens. Sic Censorius, & ille quæ qui se Vitiæ interfecit, dictus est Cato. Est etiam ubi dictiones alio sensu integræ sunt, alio diuisæ, uelut ingenua, coruinum, armamentum, Apud Aristotelem in Elenchis diuisionis & compositionis ambiguitas dicitur. Huiusce uocabuli discretio nem Rodolphus enumerationem uocat, Boethius partitionem æquiuocationis.

aut orationis, quam ἀμφιβολογίαν græci, nos ambiguum dicimus, ut:

Autorationis, quam ἀμφιβολογίαν Græci, nos ambiguum dicimus, Na-

Amphibologia,

scitur etiam ambiguitas ex integro orationis contextu, quæ ἀμφιβολογία ad Ciceronem, ab Aristotele ἀμφιβολία nominatur, quod Fabius ambiguum transfert. Fit autem multis modis: aut per casus, cum infinitum utrinque accusatiuum habet: ut, iudicio Demeam percussisse Lachetem: aut uocum dubia disunctione, ut: Quinquaginta ubi erāt, cen-

Li. 7, c. 2, 10

tum inde occidit Achilles. Vide Fabium libro septimo, & Diomedem libro secundo de figuris.

Versus
Apollinis Aio te Aeacida Romanos vincere, etc.) Ennii uersus ē, quo finxit Apollinem Pyrrho regi Epirotarum Delphis responsa dedisse. Cæterum Plutarchus diligēs in primis scriptor huius non meminit, negaturq; a Cicerone libro secundo de diuinatione, & quod Apollo Græcè, nō Latine locutus esset, & quod Pyrrhi temporibus desisset uersus facere. Est autem Aeacida uocariuus Græcorū consuetudine, à nominatiuo Aeacides, quod Pyrrhi patris nomen fuit.

Ambiguum a diectione termini, uel mutatione orationis, aperiendum. Ambiguum adiectione termini, uel mutatione orationis aperiendum.) Soluitur amphibologia, termini adiectione, quando dubitatur utri antece-

Amphibologie solutio. dentium duorum sermo subiunctus sit: ut uolo hæres meus det uxori meæ aurum quod elegerit. Dubium est, an uxor an hæres aurum eligeret: adiectione soluitur, uolo quod hæres dat uxori aurum quod ipse elegerit aut ipsa. Mutatione casuum soluitur, dum ex duobus accusatiuis alter in ablatiuum uertitur. Ferunt Demosthenem eiecisse Aeschinem. Soluitur, Aeschinē à Demosthene pulsū aiunt. Tollitur etiam orationis ambiguitas distinctione scripturæ, uel mora pronunciationis, ut: moriturus, iussit poni statuam auream hastam habentem: distinctione sublatum dubium: iussit poni statuam, auream hastam habentem. Vide Aristotelem in Elenchis, & Fabium in statu legitimo per ambiguum.

Aequiuocum. Aequiuocum si institutione aequiuocū est, ad grammaticos confugiendū. Aequiuocum si institutione aequiuocum est, ad grammaticos confugiendum est.) Dicitur æqui-

Uocum ex institutione, quod plura significat, nō simi-
litudine quadam aut metaphora: ut homo pictum &
uerum hominem significat, sed quod iuxta rebus di-
uerſis abſq; ulla cognatione conuenit, quomodo gal-
lus hominem & auem, & instrumentum ſutorium ſi-
gnificat genere fœminino. Hoc in ſcholis à caſu, illud
à conſilio æquiucum dicunt,

**Æquiucū
cū duplex**

*Dicimus autem æqui-
uocum, quod nec accen-
tu,*

*Dicimus autem æqui-
uocū, quod nec accentu.)
Si uox quæpiam in mul-
tis ſignificatis adeo ſui ſi-*

milis ſit, ut nulla nota diſcerni queat, ea æquiucæ eſt:
hoc eſt, ut nec accētū diſtingui queat, ſub quo tempus
& conum comprehendit: ut malum quod pomum, &
malum bono contrarium, non eſt æquiucum: tempo-
re enim differunt, ſic edo & 2do. Itē quod tono differt,
æquiucum non eſt, ut uere & uerē, ſic pōne uerbum,
& aduerbium pōnē.

Nec aſpiratione,

*Nec aſpiratione.) Diſ-
fert aſpiratione ara ab ha-
ra, ora ab hora.*

Nec genere,

*Nec genere.) Quare fi-
cus etiā morbum & fru-*

ctum ſignificet, non tamen æquiucum eſt, genere
enim differt, ut illud:

Dicemus ficus, quas ſcimus in arbore naſci,

Dicemus ficos Cæciliane tuos,

Sub genere etiā comprehendit diuerſitatem parti-
um orationis, ut amor uerbū & nomen. Sic maſte tem-
poris aduerbium, & imperatiui modi uerbum,

nec orthographia,

Nec orthographia.)

Orthographia diſtingui-
tur quæſtus per diphthongon à quæro, & quæſtus
ē ſimplo, à quæro. Item ſitus, citus, & ſcitus.

*nec nūero diſtingui po-
teſt.*

*Nec numero.) Ut ædes
ſingulariter pro ſacro lo-
co, & pluraliter pro pro-*

phano. Sub numero uero comprehendere licet caſum,

ut tribus datiu casus & ablatiu, à nominatiuo tria,
& tribus nominatiui casus. Etiam declinationem, ut
opus operis & opus opuntis: anus uetula, quartæ: &
corporis obscena pars, secundæ inflexionis. Horum
igitur nihil est ὁμωνυμῶν: siquidē semper nota aliqua
pro diuersis significatis distinguitur,

Modi si-
gnifican-
di.
Li, 7, ca, 10

Sin modis quibus-
dam ad multiplices uari-
asq; res terminus appli-
cari potest, aut ex se so-
lo, aut ex adiuncto poti⁹
hmoī uim habere dici-
tur. Primi distinctio, non
uni⁹ doctrinæ: Multa enī
aliter physie⁹, aliter pri-
mus phūs, aliter diale-
cticus, aliter orator ex-
ponit. Quāobrē insani-
re mihi uidetur nōnulli,
q̄ adeo rudes atq; indo-
cti sunt, ut audeant asse-
rere dialecticum æquiuo-
cationem effugere non
posse, nisi singulorū uer-
borum uim ac potesta-
tē optime nouerit, quæ
à grāmaticis traditur:
quam si apprimē tenuerit,
æquiuocis ipsum im-

Sin modis quibusdam
ad uarias & multiplices.)
Est aliud homonymiæ ge-
nus, cum uocabulum non
institutione multa signifi-
cat, sed ductu quodam in
significationem affinem
transfertur: ut plerasque
uoces aliter sumunt diale-
ctici, aliter physici, aliter
mathematici, aliter medi-
ci, aliter alii. Quo sensu à
Fabio dictum est, nullum
esse uerbum quin philoso-
phis multiplex esse uide-
atur. Fit autem hoc bifari-
am, aut ex se solo: ut uir-
tus à grammatico accipi-
tur, quod nomen sit gene-
tis fœminini declinatio-
nis tertiæ, id significans
quod Græcis ἀρετή. A dia-
lectico uero, quod genus
sit aut species, subiectum
aut prædicatū. Alter mo-
dus, cum ex adiuncto di-
uersitas oritur, ut si di-
cas: uirtus expetenda est,
uirtus qualitas est, aut ge-
nus: aliter ac aliter uo-
cem accepisti, Quæ acce-

plicari non posse. Raro enim & penè nunquam multiplici significatione uerbi dialecticus aut decipit, aut decipitur. Modi ergo quidem sunt qui etiam eos ipsos qui ratiocinantur, fallunt, quæ eos distingueret, unius non esse disciplinæ Aristoteles ostendit, qui multa in physicis ut naturalis, qui multa in prima philosophia, ut metaphysicus: multa in ethicis, ut moralis: nonnulla in dialecticis, ut logicus distinxit.

Verum ut quale sit quod diximus pateat, exemplis utamur. Infinitū dicimus, cuius terminum inuenire non possumus. unum ergo significat, sed tamen alio quodam modo continuum, alio discretum, infinitum dicimus.

Et hoc quidem appositione, illud diuisione infinitum asserit Aristoteles.

Et hoc quidem appositione, illud diuisione.) Quemadmodum in numero aceruatione nusquam sistimus: Vbi enim ad decadas peruenerim⁹,

semper numerum refectimus, idē infinities, hoc est, toties non fit, quin saepius fieri possit: sic quoque in magnitudine seu quantitate continua diuidenda nusquam consistimus. Verum illud mathematicorum suo quodam iure fit, & quidem imaginatione, ut circulum cuius ambit quauis uix triū pedum est, partiuntur in partes 360. dein singulas in 60. quæ minuta prima dicuntur, & horum unumquodque iterum in 60. quæ minuta secunda uocantur: sic deinceps diuisione sexagenaria, secundum unitatem in infinitum crescentem.

Numerus finitus. Magnitudo infinita.

**Tempus
infinitum**

Tempus autem utroque modo (quanuis si quis continuum non diuisionis termino, sed magnitudinis infinitum fingit) non diuisionis solum, uerum etiam appositione infinitum dici posset.

dies diei, annus anno continuo succedit. Itaque tempus in infinitum dicitur crescere successione, ut numerus additione. Dicitur etiam infinitum diuisione. Annum enim in menses, & hos in dies: dies in horas diuidimus, & has in minuta: in quibus rursus in infinitum progredimur diuisione sexagenaria per unitatē crescente, ut supra diximus.

Vnum.

Item, unum, in physicis quidem Aristoteles continuo dicit, ut linea una: indiuisibili, ut punctus unus: ratione, ut uinum, uappa.

ἑνὸς λόγου δ' αὐτοῦ, καὶ εἰς δὲ τὸ ἐν εἶναι, ὥστε μέν οὐ καὶ οἷον, hoc est, unum dicitur par-

Vnum.

tim continuo, partim indiuisibili, partim ea quorum una ratio unumque esse est, ut uinum, merum. Cæterum ratione unum dicimus synonyma, aut duo eiusdem rei nomina, ut uestis, indumentum: Marcus, Tullius: homines, mortales.

Tempus autem utroque modo.) Tempus extentione seu duratione infinitum dicitur his, quibus mundus nec initium cepit, nec finem habiturus est: quæ ratione affinitatem habet cum numero. Semper enim solis & reliquorum ætherum conuersiões rediterantur, ac præteritis adduntur, ut hora horæ,

Item unum in physicis quæ Aristoteles continuo dicit.) Aristotelis uerba primo libro naturalis ascultationis sic habent:

λέγει δ' ἐν τῷ συνεχέει, ἢ τῷ ἀδιαίρετο, ἢ

χέει, ἢ τῷ ἀδιαίρετο, ἢ

hoc est, unum dicitur par-

In quinto primæ phi

losophiæ secundū se, &c.)

loſophiæ ſecundum ſe, et ſecundū accidens unum diſtinguit. Eiusq; quod unum ſecundum ſe eſt, multos ſubiicit modos, ἐν λέγετῃ δ' μὲν κατὰ συμβεβηκός, διοικόμενισκ' καὶ τὸ μουσικόν. Et paulo poſt: τῶν καὶ ἑαυτὰ ἐν λεγόμενον τὰ μὲν λέγετῃ συνεχῆ ἔσονται, διοικόμενοι φάκελος δι' ἐσμῶν, id eſt, eorum quæ per ſe unum dicuntur, hoc quidem continuo, ut uinculo faſcis.

ac dialeſtici numero, ſpecie, genere (ut Cicero, homo, animal) unum dici perſpexerūt. Ita cum unum ſit quod à cæteris ſeiunctum eſt, ipſum ſecundū unum quod indiuiſibile eſt, hac una eademq; ſignificatiōe ſemper dicitur, modus uariatur.

Alterum modum multiplicis diximus, cum nō

ex ſe, ſed ex adiuncto termini, adeo uarijs atque multiplicibus modis ſumitur, ut non eandem poſteſtatem, ſed aliam atque aliam habere uideatur, ut homo cum dico, quid ſignificet, uides: pro quæ

Ac dialeſtici numero, Idem, ſpecie, genere.) Dialeſtici uocant illud nō unum, ſed idem, nec eſt apud Ariſtotele primo Topicorū in, ſed ταῦτον. Verba eius ſi quis requirat, hæc ſunt: δόξεαι δ' ὅτι τὰ ταῦτον ὡς τύπων λαβῶν τριχῇ διακρίσθαι, ἢ διὰ δυνάμιν, ἢ εἰς δυνάμιν, ἢ γένος, hoc eſt, uidetur uero idē ut exemplo dicatur, diuiſum tripliciter: aut enim numero, aut ſpecie, aut genere idem dicitur.

accipiatur, ignoras. Si, disputat, aut si species est adiunxero, aliter accepisti.

**Suppositi-
ones.**

Has suppositiones iuniores appellant. Quas si quis penitus tenere cupiat, dialecticos qui ea de re multa & protensa uolumina conscripserunt, diligenter euoluat. Nobis solum admonuisse, terminorum acceptiones ex adiuncto mutari, sufficiat. Nam eius rei diligentior doctrina & longior est, & ad usum oratorum affert penè nihil. Viderint etiam ne complura eiusmodi non ad usum, sed abusum innecta sint.

Quod si quis putauerit in statu legitimo per ambiguum ἀμφιβολοῦ γὰρ huiusmodi posse incidere, cum id usu euenierit, dialecticos consulat: nos, quoniam raro ac penè nunquam accidere putamus,

Has suppositiones iuniores appellant.) Suppositiones uocum acceptiones, ut cum dicitur, uirtus hominem beatum efficit, aliud significat quàm si dicas: Virtute Scipio hostem superauit. Hic certa uirtutis species intelligitur, ibi pro toto genere accipitur, & ut isti loquuntur, aliter & aliter terminus supponit. Definunt autem in hunc modum: Suppositio est acceptio termini in propositione, pro aliquo uel aliquibus, de quo uel de quibus huiusmodi terminus verificatur, mediante copula suæ propositionis.

Quod si quis putauerit in statu legitimo.) Status seu constitutio aut ἡ κατάσταση Græce, dicitur id quod orator sibi potissimum probandum constituit, seu quo probato, statuitur, id est, causa perfecta est. Nascitur autem ex intentione accusatoris, & depulsione defensoris, ut: Occidisti Aiacem Vlysses, intentio

est: quod si neget, non occidi, oritur questio an Vlysses occiderit Aiacem: quæ probata in hanc uel illam partem, causa peracta est. Quare eadem statum seu constitutionem continet. Sunt autem status uarij. Nam si factum negatur, coniecturalis dicitur: ut id quod superius posuimus, & apud Martialem:

Sed lis est mihi de tribus capellis,

Vicini queror has abesse furto.

Hoc iudex sibi postulat probari.

Sin iure aut iniuria factum probatur, iuredicialis dicitur, ut: occiderit ne Clodium Milo iure. Est etiam ubi lis nascitur ex scripto, quæ constitutio legitima dicitur, cuius hoc loco Trapezuntius meminit. Fit autem quatuor modis, inter quos unus qui status dicitur legitimus per ambiguum, cum scriptum uidelicet ambiguitatem, aut homonymiam continet: ut legauit quidam amico suo taurum, post mortem ille petit seruum cui Taurus nomen erat, hæres bouem legatum dicit. Interdum idem fit ex amphibologia: ut hæres meus uxori meæ centum argenteorum uasorum pondus quæ uelit dato, Post mortem mater à filio petit magnifice cælata. Ille dicit se debere quæ ipse uolet, non quæ ipsa. Verum hæc controuersia tantum nascitur ex amphibologia, aut synonymia: ferè nunquam ex ea quæ ex his suppositionibus reliquisq; uocum arguitur est. Quare ad hanc constitutionem suppositionum tractatus, qui de suppositione materiali, personali, confusa, propria, naturali, accidentali: item de copulationibus, significationibus, restrictionibus alijsq; uocum portentis inscribuntur, nihil adferunt.

Constitutio legitima per ambiguum,

tam longam atque obscuram doctrinam prætermisimus. Et hæc quæ diximus eò tendunt, ne tu etiam sicuti omnium rerum ignari, ad dial-

Tam longam atq; obscuram doctrinam prætermisimus.) Vide autorem ad Herennium libro secundo de constitutione coniecturali, quo loco acriter oratione has sophistarum nugas reprehendit,

ἱκας ἐμφυβολογίας & equiuocationes, grammaticum putes multa posse conferre.

Nunc quoniam de uocis significatione diximus, pauca de partitione totius etiam generis descriamus: nam ceterorum uel ex ijs quæ dicta iam sunt, uel ex ijs quæ dicentur, apertissime ratio constabit.

De specie. Totum igitur quatuor modis dicitur: Specie, continuo, uniuersali, uirtute ac potestate. Totum specie cū partimur, in substantiales partes partimur. Substantiales partes sunt, quibus uniuscuiusq; substantia primo constat, ut materia & forma. Hoc modo dicimus hominem animam & corpore

Totum igitur quatuor modis dicitur, specie, continuo.) Specie totum dicitur quod materia & forma constat, ut homo, arbor, frutex, quæ partimur in formam & materiam, ut si arboris una pars dicatur lignum, altera uita & hominis, aliud corpus, aliud anima. Specie autem totum dicitur ob id, quod genus pro materia est, differentia uice formæ, cū quibus omnis species constituitur.

Totum continuum. Totum continuum in partes semper integrantes scindimus. Integrantes partes dicimus, quæ totum ita component, ut non ad formam, sed ad materiam eius re-

Totum continuum in partes semper integrantes scindimus.) Totum continuū dicitur quod membris constat, quorū unumquodq; auget & ad integri perfectionem facit, ut si orationem in exordium, narrationem, contentionem & epilogum, diuide-

duci uideantur. Harum alie similes, alie dissimiles. Similes dicuntur, quæ sunt eiusdem rationis, ut caro, ossa, nerui, ceteraq; quibus animalium corpora componuntur. Dissimiles, quæ non sunt eiusdem rationis, ut homo in caput, thoracem, manus & pedes partitur. In partitione huiusmodi, præter ea quæ de omni diuisione communiter diximus,

mus: aut hominem in caput, brachia, manus, latera, pedes, & cætera. Harum partium quædam similes sunt, quas Græci ὁμογενεῖς & ὁμοειρεσῶς appellant, Latini similes aut cognatas, nõ quidem quod inter sese similes sint huiusmodi partes, ut nerui, caro, ossa: sed singularum partes, si iterum secentur, similes sunt, nec alia re quàm magnitudine differunt: ut singulæ partes ossis sunt os, partes ligni lignum, lapidis lapis. Aliæ uero quas ἰστρογενεῖς, quarum partes si secundo diuidantur, non tãtum ma-

Partes duplices,

gnitudine differunt, sed figura, nec de his integrum prædicari potest, ut capitis partes singulæ caput non sunt, nec brachij brachium. Totum igitur continuum bifariam partiiri possumus, in similes partes, ut si hominem in carnem, ossa, neruos, sanguinem, cutem, partiamur: aut in dissimiles, ut si per caput, humeros, brachia, pectus, pedes, diuisum intelligamus. Sic arboris alia pars frondes, rami, truncus, radix: & arboris aliud lignum, aliud cortex, & cætera.

Dãda est opera ne partes &c.) Membra partim turbato ordine, partim multitudine cõfunde re, non diuidere est (ut Ciceronis uerbis utar) sed frangere. Decorus enim in rebus ordo seruandus est, quemadmodum Plinĩ

danda est opera, ne partes partium commisceamus: nam qui hominem in pedes, thoracem, caput, brachia, manus & digitos partitur: aut cū

dixit caput, oculos, aures, ceterasq; eiusmodi addit particulas, omnia confundit.

us in historia membrorum animalium, a capite incipit. Partium uero partes recensendæ non sunt in eadem diuisione, in qua præcipuæ partes enumerantur. Nam qui terram in continentem, in insulas & peninsulas diuidit, ridiculè hic addit Asiam aut Africam. Sed noua partitiõ: opus est, qua has explicem, quæ subdiuisio uulgo dicitur, ut cõtinens terra in Europam, Asiam & Africam diuiditur, quatum singulas iterum (noua partitione facta) in alias minores exponere licebit. Quam partiendi rationem obseruant etiam rhetores, ut Cicero de laudibus Pompei primum tria illa recenset de genere belli, de magnitudine, de deligendo imperatore, quod postremum iterum alia diuisione in quatuor membra diuidit.

Totum uniuersale,

Totum uniuersale in indiuidua discerpitur.

Totum uniuersale in indiuidua discerpitur.) Vniuersale totum dicitur

autore Boethio, quod singularibus cõstat in unum collectis, ut homo ex Cicerone, Catõ, Antonio ceterisq; indiuiduis efficitur. Quare si dicatur, hominum alij Græci, alij Romani, alij barbari, partitiõ erit totius uniuersalis in partes. Verum Rodolphus hoc genus enumerandi rectius diuisionem uocauerit, quod infima species si indiuiduis comparetur, generis nomen obtinet:

Totum potestate,

Postremum est totum potestate: Id in uirtutes ac potestates scinditur, ut anima in uegetatem, sensibilem, rationalem. quæ sequuntur, plane repugnant.

Postremum est totum potestate.) Desiderabantur hæc uerba in omnibus codicibus, quæ si superesse contendas, pronomen id, referatur necesse est ad indiuiduum, cui sensui ea

Non enim generis in

Non enim generis in species aut differetias hæc

Species uel differentias hæc distributio est: imper mixtæ nanque sunt species semper et differentia: nec cum partibus suis continuum ullo modo prædicari potest. Nec est rei uniuersalis in indiuidua, uel quoniam potestates ipsæ genera, non indiuidua, uel quoniam in indiuidua equaliter uniuersale descendit, uerum de totius dissepatione satis dictum est. & dicitur. A partitione totius uniuersalis, quod huius partes indiuidua sunt, animæ uero genera,

Generis autem in proximas species fiat diuisio, nam qui dicit, substantiæ aliud animatum, aliud inanimatum, cum non in proximas differentias partitus sit, non recte diuidit: nam etsi tam animatum quàm inanimatum substantia est, non tamen in hæc primo, sed in corpus et incorporeum substantia scinditur. Deinde corpus in illa, et corpus animatum per sensibile ac insensibile, eoque modo usque in specialissimas species. Primum igitur diligenter aduertamus, ut in primas species uel differentias diuisio fiat: deinde, ut species potius quàm differentias accipiamus.

distributio est.) Docet hæc partiendi rationem ab alijs differre, a generis quodam diuisione, quoniam species recte distinctæ sunt, nec ut una sit, reliqua opposita est. Homo enim etiam si non sint bruta, & bruta si non sit homo, esse & non esse possunt. Animæ uero potestas superior ab inferiore re ipsa discreta esse non potest. A partitione totius continui, quod de partibus totum non dicatur: Non enim caput est homo, nec pars integri integrum, quomodo unaquæque animæ potestas, anima absolute est

*Diuisio
generis
in species*

In species enim pro-
pr e genus, non in diffe-
rentias scinditur. Ve-
rum quoniam rerum spe-
cies plerunque nomine
carent, maximeq; illæ,
quæ rursus tanquam ge-
nera disiungi possunt,
quas subalternas nuncu-
pamus, differentias spe-
cierum loco ponimus.

Nam cum differētia sit,
qua aliud ab alio dista-
re asserimus, omnis diffe-
rentia ad diuisionem,
quanuis non omnem, ido-

Differen-
tia tribus
modis di-
scitur.

neca est. Differentia igitur triplex est, quæ actu
à subiecto separari potest, ut sedere, stare, candi-
dum esse, nigrum esse. Quæ actu quidem non sepa-
ratur, sed sola ratione ac mente disiungi posse per-
cipitur, quomodo album cygnum à nigro coruo
differre uides. Et quæ nullo pacto, non modò non
actu, sed ne mente quidem tolli potest, nam si tolli-
tur, id quoq; perimitur quod ea re ab alijs differt,

ut ratioali à cæteris ho-
mo differt. Et si ratio-
nem ab eo tollas, nec ho-
mo quidem erit: quam

In species enim propria
genus, non in differenti-
as scinditur.) Vbi specie-
rum numerus certus est
nec impendio magnus, si
nomina non impediunt,
meli⁹ in species quàm dif-
ferētijs diuidimus, ut uir-
tutem in prudentiam, ius-
ticiam, fortitudinem, &
temperantiam: sic corpō-
rum simplicium aliud cæ-
lum, aliud elementum:
quæstionum alia thesis,
alia hypothesis. Vbi uero
specierum numerus infi-
nitior est, aut desunt no-
mina, necessario per diffe-
rentias diuidimus, ut ani-
malium aliud rationale,
aliud brutum.

Vt rationali à cæteris
homo differt.) Hominem
λογικόν (ὡς dictum qui-
dam uoluerunt, quod so-
lus inter animātia loque-
retur, Alij quemadmodū

differentiam solam in diuisione generis adhibere debemus. Nam reliquæ, diuisioni quæ per accidens fit, accommodantur. Ipsas ergo

substantiales, quas & específicas appellari diximus, sub genere ponemus proximo, semperq; oppositas (ut iam dictum est) inueniemus. Per præpositionem negationis cum uni tantum differentię nomen sit inditum,

ut numerorum alij primi, sicut tres, septem: alij non primi, ut nouem: per contraria, ut colorum alij nigri, alij albi, alij neutri:

numeretur necesse est: ut 1. 3. 7. 13. Nullus horum aut similium est quem numerus quispiam numerare possit, ut 2. si sumantur bis, quinarium non attingunt: si ter, superant, & sic in alijs. Primus uocatur non naturali ordine: nam sic solus ternarius uocaretur primus impar: sed ob id quod unitatibus duntaxat quæ numerorum fons est, dimetiatur. Non primus dicitur impar, quem non unitas modo, sed & alius mensurat, ut nouenarium ternarius si ter sumatur, absoluit ac perficit. Sic 15. ternarius quinquies aut quinarium ter sumptus mensurat, & 21. septenarius ter geminatus. Cæterum hic nomine non caret: uocant eum Arithmetici secundum, quod non unitate sola, sed alio numero etiam mensuretur: & compositum, quoniam ex numero aliquoties sumpto ueniat.

Cicero) à ratione, id est, ut Macrobius interpretatur à ui mentis, ea est facultas intelligendi, Plato λογικόν dictum scribit, & computare solus sciret. Hæc enim omnia λόγος significat.

Lex diuisionis.

Numerorum alij primi, alij non primi.) Imparis numeri diuisio est. Dicitur uero nūmerus impar primus, quem nullus alius numerus aliquoties sumptus emetitur siue æquat, quare unitatibus

Numerus impar primus.

Non primus.

per habitū & priuatione, ut animalū alia rōnalia, alia irrōnalia. Reliqua quæ relatiōis est oppositio, in diuisione generis locum non habet. Ad hæc, ordinem quendam retinere debet diuisio, ut negatio semper postrema ponatur, affirmatio & habitus præcedant, nam & docemur facilius, & natura prior affirmatio & habitus est, posterior negatio atque priuatio,

Per habitum & priuationem, ut animalium alia rationalia, alia irrationalia.) Irrationale, insensibile, inanimatum, assertum a dialecticis uocatur esse priuatiua, significare aut naturam quandam diuersam illi, cuius ex aduerso ponuntur, ut incorporeum pro spiritu, inanimatum pro corpore surdo, irrationale pro bruto accipiat. Meminit huius Rodolphus libro primo.

Diffinien
di ratio.

Diuisione generis usque ad species ultimas recte diducta, facile erit omnem speciem quæ primo generi subiecta sit substantiali diffinitione complecti. Cōstat enim diffinitio genere atq; differentijs. Quare nec generalissima hac diffinitione, nec indiuidua substantiali differentia differre possunt. Cum igitur rem aliquam diffinire uolumus, facta diuisione superioris generis usque ad extremas species, genus eius rei proximum primo, deinde eius generis diuidentem differentiam generi adiungimus: quæ si rei non exæquantur, ita ut non conuertantur, tertiam adiiciemus, uel etiam quartam, quoadusque diffinitio nec plus, nec minus, sed rem ipsam perfecte absoluteq; complectatur, adeo ut

cum ea conuertatur : ut cūm uolo diffinire hominem, primo animal quod homini proximum genus est, deinde rationale assumo, dicoq; hominem esse rationale animal, qua oratione substantia hominis explicita est,

nisi quis putet (ut Platonici) caelestia quoque corpora, quae perpetua ac immortalia sunt, rationalia esse animalia. Tūc enim ex sectione rationalis animalis, mortalitas diffinitioni hominis est applicāda, ut homo sit animal rationale atque mortale.

Nisi qs putet ut Platonici, caelestia quoque corpora.) Plato tria deorum genera facit : Vnum, in quo summum deum statuit ἀσώματον, ut ipse dicit, mundi opificē & (quomodo de Ioue apud Homerū est) hominum & deorum patrem. De hoc deo sic in Timæo scriptum reliquit: τὸν μὲν οὖν ποιεῖν καὶ πατέρα τῶν πάντων εὐξέμεν τε

Hominis
finitio
iuxta Platonicos.
Tria deorum genera apud Platonem

ἔργον, καὶ εὐξέμεντα εἰς πάντα λέγειν ἀδύνατον, hoc est, mundi quidem autorem & patrem inuenire negotium est & inuentum uulgo eloqui impossibile. Alios facit deos animales, quorum quidam corpore sunt igneo immortali, mente uero rationali: quos deos astrae esse dicit, nec errantia solum, sed illa quoque quae fixa celeri ac immutabili circa terram uoluuntur cursu, sic enim in Epinomide ait: Νομίσαι δὲ δὴ δὲ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν ταῦτα εἶναι ζώων γενεῇ, ὃ δὴ πᾶν καὶ φάναι διδοιμ γενέσθαι ἄστρον γενέσθαι σώματ' μὲν τυχερὸν καλλίσου ψυχῆς δὲ εὐδαιμονεσέτης τε καὶ ἀρίστης id est, Hec ca-

Iestia putamus animalia esse diuinum astrorum genus, corpore pulcherrimo, animaꝝ beatissima & optima constitutum. Hos à sempiterno motu ac celeri cursu *ἐν τῷ Cratylo* dictos scribit, *ἀπὸ τοῦ θεῶν*, id est, à currendo. Postremum locum habent illi quos dæmones dicit, animales etiam & rationabiles ut superiores illi, corpore autem aëreo ac immortali, animo ut homines mutabili & affecto, & interdum oculis hominum conspiciui. Quos ueteres Latinorum, Lares, Genios, ac Penates uocabant. De his est in *Epinomide*:
Μετὰ δὲ τούτοις καὶ ὑπὸ τούτοις ἔξῃς δάίμονες ἀέριον δὲ γένος, ἔχον ἑδραὺν τρίτω καὶ μέσῃ ὅλῃ ἐξ ἀμνησίας αἵτιον, id est, deinceps uero sub his dæmones sunt, genus aëreū, in tertia mediaꝝ regione, qui sunt interpretationis causa,

Nympha. Quod si quis (ut antiquitas credebatur) nymphas esse quasdam longeuas, mortales quidem, sed hoc hominibus diuiniore,

Quod si quis (ut antiquitas credebatur) Nymphas esse quasdam. Nympha sponsam, uirginem nubilem, & Deam & Musam significat. Dicuntur etiam uires occultæ, terræ stirpibus irriguis ac fluentis, per quas fructuum nouorum eduntur scaturigines. Harum alię sunt maris, quæ à Nereo patre Nereides dicuntur, quas multas recenset Homerus *Ilia-*dos decimoseptimo. Alię à fluminibus & fontibus.

Alię ab arboribus ac syluis *ἀμυδρύναιες*, quarum à Marone longissima uita existimatur. Reliquę sunt *λειμωνιάδες* & *ὄρηαιες*, à pratis ac montibus nomina sortitæ.

quod ex se ratiocinando discant, cum homines si nihil penitus audiant,

Quod ex se ratiocinando discant.) Ratiocinando discit, qui apud se mente pacata ac tranquilla aliis

nihil discunt, si quis inquam id uerum esse putabit, facta huius innominati generis distributione, quod hoc ex se quidem ratiocinando sciat, illud uero non ex se ratiocinando primo, sed quod audiendo re atque actu didicerit, sciat, diceremus hominem esse animal rationale, mortale, disciplinæ capax. Ac ita demum quicquid homo erit, huiusmodi erit animal: & quicquid huiusmodi animal, homo erit: nec plus, nec minus positum erit in diffinitione. Quod cum accedit, uertere retro poteris.

Diminuta enim diffinitio uerbis, maiorem: abundans, minorem rerum cumulum facit.

Item, cum qd sit uerbum, adinuenire studeam, genus primo, uocem scilicet, assumā: & cum omnem uocem uideam in duo scindi, in eā quæ aliquid, ac in eam quæ nihil significat, uocem si gnificātem dico esse uerbum, sed non sufficit: nam significantium uocum, quæ natura significant, uerba non sunt: addo igitur institutione significans: ut à nomine separem,

Diminuta enim diffinitio uerbis, maiorem: abundans, minorem rerum cumulum facit.) Hoc est, diffinitio in qua quippiam desideratur, latius patet, quàm id quod diffinitur: ut si quis equum definiens, dicat: animal quadrupes, hoc pluribus conuenit, quàm uocabulum equus. Quod si redundauerit quippiam, contrarium eueniet: ut homo animal rationale medicum, id paucioribus conuenit quàm quod diffinitum est.

Verbum.

cum tempore : ut ab oratione uerbum segregem, cuius nulla pars significat separata, uideo esse adijciendum. Ita diffinitio uerbi, rei exæquata est, uox institutione significans cum tempore, cuius nulla pars significat separata .

*Diuisio
ex diffini
tione.*

Verum quemadmodum ex diuisione colligitur diffinitio, sic ex diffinitione rursus haberi diuisio potest, ueluti ex hac ipsa uerbi diffinitione, uocem diuidemus significantem, in natura significan- tem ut gemitus: & institutione, & hanc cum tem- pore, uel sine, & utranque, in eam cuius partes se- paratæ aliquid significant, ut oratio: & in eam, cuius pars nihil significat separata, ut nomen, si absque tempore : si cum tempore, uerbum. Nam cum ex una parte differentia in diffinitionem in- ducta sunt, facile est eodem ordine oppositas ex al- tera parte collocare.

Ex hisce omnibus il- lud perspicuum est, res multo pauciores esse q̃ terminos: nam si termi- ni rebus exæquarentur, tam diffinitio, quàm di- uisio duobus tātum ter- minis incomplexis fie- ret, ut si huic generi quod est animal ratio- nale mortale (nihil enim

Ex hisce omnibus illud perspicuum est, res multo pauciores esse quàm ter- minos.) Imò hoc potius sequebatur, uocum præ- fertim propriarum ma- gnæ esse penuriam, cum in unius rei diffe- rentia explicanda sit opus longa periphrasi. Nec tamen hinc sequitur, uoces esse plures quàm res. Hæ enim infinitæ sunt, uoces uero finitæ, ut est apud Aristotelem in Elenchis,

prohibet ita exemplo *Nā saepe uocibus utimur*
uti, tanquam si longæuæ *eisdem in diuersa rerum*
aliarum explicatione.
nymphæ nulla existerent disciplina (scientes) si huic
inquam, rei quæ genere una esset, incomplexus ter-
minus esset impositus, similiterq; huic differentiæ,
quæ est disciplina capax, diffinitio, quæ longior fa-
cta est terminorum inopia, duobus tantum conse- *Vocū pe-*
cta esset: eodem modo si ei generi uocabulum esset, *nuria.*
quod orationi cum uoce ex institutione significan-
ti cum tempore, uel sine tempore, commune est &
huic differentiæ similiter, quæ est, cuius nulla pars
separata significat, diffinitio nominis uel uerbi du-
obus terminis constaret. Hoc ipsum & in diuisio-
ne conficere licet, ut cum dicimus, rerum omni-
um quædam sunt bona, quædam sunt mala, quæ-
dam indifferentia, quæ Græci dicunt *ἀδιάφορα*,
tripartita facta diuisio est, quoniam eius quod est
indifferens, proprio uocabulo caremus. Nam si
quis ita distribueret, rerum omnium alia differen-
tia, alia indifferentia: differentium alia bona, alia
mala, in duos quidem terminos secaret, uerum
tam auditores quàm seipsum ignorantia confunde-
ret, cum differens (nisi aliud quiddam antecesserit)
differentiæ omnis & æqualitatis aut similitudinis
cuiusque significantiam habet. Quare oportet di-
uidendo, ne confusio fiat, quæ distinctioni opposita
est, certa præponere, ut incertiora quasi circun-
scripta determinentur. Verum de substantiali dif-

initione hactenus. Nunc uero cetera breuius perstringamus.

Descriptio.

Descriptio accidentalis differentias quæ separari non possunt, continet. Et si totam rem absolute huiusmodi una ostendit differentia, eam solam ponemus, ut homo est quod ridere potest: quod si id non accidit, ceteras apponemus quousque uertere de descriptionem cum re possumus, ut animal est quod propria ui potest in oppositos locos moueri.

Enumerationem partium aliquid diffinimus, cum integrantes omnes atque principales assumimus partes, ut quod uolumus ostendamus, hoc modo: Domus est quæ fundamentis & parietibus constat. Quod si partium partes asserre uidentur, uel formam,

Descriptio accidentalis differentias, quæ separari non possunt, continet.) Descriptionem uocant dialectici, quæ non differentijs, sed accidentibus rem propositam explicat, quales sunt finitiones lapidum, herbarum, arborum, animalium, apud Aristotelem & Plinium. Vt si quis philomelam auiculam dicat, magnitudine infra passerem, uentre candido, cetera subcineritum, uoce supra modum canora. Crebrum est hoc finiendo genus: quandoquidem illæ quas essentielles uocant, non semper occurrunt propter differentiarum penuriam. Quare in describendis personis, urbibus, populis, prouinciis, regionibus, montibus, fluminibus, fontibus, hoc genus usurpabimus. ARodolpho Agricola descriptio rectius dici putatur oratio, non quia quid sit res, sed qualis, fusiore oratorio ac poetico more exponitur: ut quales Galli, quales Scythæ, qualis zærus, qualis assentator: quæ

Descriptio.

uel finem apponemus.

autem poetis frequentissima in rerum & personarum explicationibus per circumstantias assumptis.

Nam theatra columnis ex aliqua parte sustentata, & tecta, domus non sunt. Quare, si undique parietibus coniuncta atque conclusa dicas, formam:

columina paribus interuallis in orbem posita sustentabant, qua de re uide Vitruuium libro Architecturæ quarto.

si ad habitationem constitutam, finem: si utrumque, utroque rem significantius expresseris.

Hæc à descriptione differt: nam etsi quasi partes in illa etiam connumerantur nonnunquam, hic tamen semper singula diffiniendo minora sunt, quæ in descriptione uel maiora uel æqualia, nunquam minora inueniri possunt.

Per diuisionem diffiniemus, cum aliquod genus quid sit, per subiectas ei partes omnes proximas atque disiunctas explicamus, ut animal est quod sen-

admodum ea, quam Græci καταγραφὴν uocant: est

Nam theatra columnis ex aliq̃ parte sustentata.) Theatrum ædificium publicum erat, in quo populus ludos spectabat, dictū δὲ θεάματα, quod est speculator & contemplor. ædificabatur tecto concamerato & in formam hemicycli composito, quod

Theatrum.

Si ad habitationē constitutam, finem.) A fine definit domum Aristoteles primo libro de anima, sed obiter: χέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς ὑπὸ ἀνέμων καὶ ὀμβρῶν ἢ καυμάτων, hoc est, tegumentum prohibens incommoditatem uentorum, imbrium & æstus.

Domus.

Diffinitio per diuisionem.

su tantum, uel sensu simul & ratione utitur. Hæc definiendi ratio generalissimis generibus accommodatissima est. Nec enim facilius aut perspicacius ea quid sint, enodare possumus, quam si species uel differentias eis primo subiectas omneis, uel specierum diffinitiones disiungendo proferamus: ut substantia est, quæ uel sensu, uel mente per se esse comprehenditur. Et quantitas est, cum cuiusquam partes uel communi termino coniunguntur, uel distinctæ, aceruum ex unitatibus constituunt.

Hoc modo id quod est, describimus, cum dicimus: Ens est quod uel per se consistit, uel alteri inheret. Quod si quis non proxima, sed longiora enumerat, quæ tamen cuncta propter multitudinem comprehendere non possunt, non per diuisionem explicabit, sed ea ratione utetur,

quam nonnulli diffinitionem ut non recte, Græci τὸν πρῶτον appellant, ut substantia est, uerbi gratia: homo, equus, bos, arbor. Sed de diuisione ac diffinitione satis multa: Nunc de obligatione nonnulla afferamus.

Hoc modo id quod est describimus.) Tractatur id apud Aristotelem libro quinto aut (ut nunc distincti sunt) quarto primæ philosophiæ: Quod uero per se est, ab eo οὐκ ἐξ αὐτοῦ dicitur, aliud οὐκ ἐκ τούτου.

Quam nonnulli diffinitionem non recte, Græci τὸν πρῶτον appellant.) Est modus quidam definendi seu indicandi potius, cum non finitione, sed exemplo rem quid sit, ueluti digito ostendimus: ut si quid accidens sit queratur, respondeatur: Accidens est, ut canor, nigrædo. Solent autem Græci ubi hoc genere

Ens.

Diffinitio

πρῶτος.

utuntur, inserere clausulam, ὡς τὸ πρῶτον λαβεῖν, aut ὡς ἐν τὸ πρῶτον εἰπεῖν, ut Aristoteles in categoriis: ἐστὶ δὲ οὐσία μὲν ὡς ἐν τὸ πρῶτον εἰπεῖν, διὸ μὲν ἄνθρωπος, ἵππος, id est, substantia est, uerbi gratia, ut homo, equus. Alii uertunt ut sit, figuraliter dicere. Hinc est quod Græci illud definiendi genus τύπων, uel autore Georgio Valla ὡς τύπος, Latinorum quidā, sed nimis dure, definitionem ut, dicūt: qđ ad uerbum sic ē Græco traductum est, ubi διὸν sic accipi solet, quin & hoc loco opinor legendum esse in Trapezuntio ad hunc modum: Quam definitionem ut non recte, Græci typon appellant. A Latine loquentibus exem- laris definitio dicitur. Traduntur, præter formas has, quas quatuor Trapezuntius recensuit, pleræque aliz. Quindecim enim fecerunt, quas intellexisse M. Tullium Victorinus autor est in Topicis, quo loco sic dicit: Sunt & alia genera definitionum, sed ad huius libri institutum illa nihil pertinent. Nos ea paucis exponemus, quo iuuentus diuersas definitionum formas suis nominibus notet apposite. Prima igitur est, οὐσιώδης, id est, essentialis, de qua satis diximus. Secunda ἐννοιηματική, quæ notio dici potest: ea est cum notis quibusdam res describitur: ut si Romanos gentem togatam dicamus, aut hominem, qui animatibus cunctis ratione & consilio longe præstat. Tertia est καταγραφὴ, qua quicquid ex circumstantiis ad rem pertinet, latissime exponitur. Poëtis crebra, nec oratoribus infrequens est. Sunt autem causarum, negotiorum, personarum locorum, temporum, descriptiones: quarum syluam & tractatum habes apud Erasimum in libello de Copia rerum. Est alia quæ κατὰ λέξιν dicitur, cum uocem uoce interpretamur, ut conticuere est tacuere, ζῷον est animal, ἄνθρωπος homo. Item aliud genus, cum quid inter res duas pluresue intersit docemus: ut odium ab ira differt, quod hæc brevis sit, illud inueteratum, Hæc Græce κατὰ διαφοράν dicitur.

Definitio
ut,

Definitio
num gene-
ra in uicā,
1 οὐσιώ-
δης.

2 Notatio

3 Descri-
ptio.

4 κατὰ λέ-
ξιν.
5 Ex dif-
ferentia.

- 6 Per trās Sexta est, quæ κατὰ μεταφοράν dicitur, cuius meminisse
lationem. Cicero in Topicis: ut litus quia fluctus eludit: Adole
7 Per con scientia flos ætatis est. Septima dicitur per contrari-
trarium. um, Græcis καθ' ἀφίρεσιν τοῦ ἐναντίου, ut uirtus est uiri
8 Per mu um fugere: Sapientia, stultitia caruisse. Octaua est τῶν
tua, πρὸς ἄλλα, id est, ex his quæ ad se inuicem sunt. Ea
est relatiuorum, ut uendere est ementi precio aliquid
9 ὡς τὸ tradere. Maritus dicitur, cui uxor est, Nona dicitur ὡς
πρὸς, cuius nunc meminimus. Decima, κατὰ ἐνδειαν
10 Per in πληροῦς ἐκ τοῦ ὁμογενοῦς, hoc est, per indigentiam ple-
digētiam ni eiusdem generis, ut deunx, cui deest uncia ut as sit.
pleni. Vndecima, καθ' ἔπαινον, hoc est, per laudē: ut lex est ani
11 Per lau mus, niens & cōsiliū ciuitatis, & philosophia est ars
dem. artiū & scientia scientiarū. Duodecima, per analogiam
12 Secun- dicitur, cū similitudine seu pportione definimus: ut
dum ana- sol oculus mundi, & ἀνθρώπος μικροκοσμος à philoso-
logiam. phis dicitur. Decimatertia est, ἀτιώδης, quæ sit per cau-
13 Ex cau sas: ut Aristoteles primo μετεώρων: Νύκτα ἐκίαν τῆς
sis, γῆς, id est, noctē, umbrā terræ dicit. Pari ratiōe diem
in Topicis finit, ἡμέρα, inquit, ἡλίου φορὰ ὑπὲρ γῆς ἐστίν, hoc
est, dies est latitudo solis super terrā. Has definitiōes Ari-
stoteles existimat esse primæ uirtutis, q̄ nō solū quid
res sint doceāt, sed ē qbus causis oriātur: qn etiā inte-
grā rationē subesse credit, si cui explicare eam libeat.
14 Ab ety Postrema, κατὰ ἐτυμολογίαν est, cū ex uinois q̄piam
mologia. finitur, ut apud Ouidiū: Focus, qd foueat oīa, dictus,
Profuerit ad definiēdi facultatē, si qd aliud, tū hoc ma-
xime, adhibere ad definitionē singulos locos dialecti-
cos: quō Rodolphus docet de diuisiōe. Nullus em̄ erit
definitioni nō idoneus, inuentio uero facilis iuxta eam
dem rationem, quam de diuisione docuit. Siquidem
eiusdem facultatis est diuidere ac definire.

DE OBLIGATIONE.

Obligationem iuni-
ores appellāt, cū
nec necessaria, nec im-

Obligatiōem iuniores
appellant.) Obligatus di-
citur quispiā nouato uo-
cabulo, cum thematis de

possibili re proposita, de ea sic disputat, ut pro positionem custodiant, quam & ob ruditatem inscitiaq; sordescere iam fecerunt, et ad nihil apta:

Ciceronis pleraque de Finibus, item in Tusculanis. Fit etiam abq; aduersario oratione perpetua, ueluti sunt Ciceronis *πρὸς Ἀλέξανδρον* de deo, de diuinatione. Est autem fructus totius artis dialecticæ, huiusmodi de re aliqua in utramcunq; partem disputare.

Δίωξις ergo quedam (quā nos infinitiōem in rhetoricis nominamus) obligatio est: quam qui defendit, idcirco dicitur obligatus, quod nō licet ei quicquā asserere, quod contra id quod posuit, esse uideatur.

ut: Sint ne erudiendi liberi, sit ne ducenda uxor, in huiusmodi thematis uult Aristoteles ad rhetorum copiam in utraq; partem, ut ornatius & huberius dici possit, iuuenes diligentissime exerceri: *ἐν ὁποίῳ* questio est certis personis, locis, aut temporibus finita, à latinis causa dicitur, ut, sit ne Catoni ducenda uxor, uel an sint erudiendi Scipionis liberi, an tyranni, an pacis, an belli tempore. Hanc autem oratoris materiam dicunt, superiorem philosophorum. Non uideo autem, qua ratione Trapezuntius existimet in thesi solum esse obseruanda hæc præcepta, cum & in hypothefi æque necessarium sit hæc cauere, nisi fortè dicam^{us} thesin propriam esse dialecticorum, alioqui hæc

Thesis ergo quedam, quam nos infinitiōem &c.) Diuidunt questionem rhetores in *ὁρίσιν* & *ὑποθέσιν*: Prius illud à Cicerone infinitum & propositum & consultatio dicitur, à Trapezuntio infinitio. Est autem *ὁρίσις* uniuersalis questio, non notata certis circumstantiis loci, temporis aut personæ,

Questiōis
duæ spec
es.

Obligatio.

ὁρίσις

ἐν ὁποίῳ

dicēdi regulas in omni genere disputatiōis atq; adēo orationis custodire oportet.

Li. 6, ca. 9

Quam ad rem præcepta etiam quædam asserunt rhetores, mea sententia utilissîma. Nam quæ ea negligunt, aut eisdem obtorte & nequicquam utuntur, eos uideo tanquam pucros aut omnino rudes, modò hoc, modò illud inconstanter, ne

stulte dicam, affirmare. Quod ne tibi uel in sermōe, uel in scribēdo accidat, primo diligenter caue, ne quod ex ea re quam iam proposuisti, sequitur, uel ex ea simul cum uno pluribusue iam datis, ignoranter neges, ut si hominem dixeris, non negabis animal:

aut si hominem eloquentem nō negabis prudentem: et si hæc, probū quoque uirum esse non repugnabis. Contra uero si quid positioni repugnat, aut uni pluribusue in disceptando concessis,

Quam ad rem præcepta etiam quædam asserunt rhetores.) Huius rei præcepta passim traduntur, ut de artificio interrogandi, obijciendi, respondendi, cōfutandi, quæadmodum est apud Aristotelē in octauo Topicorum & in Elenchis, itē apud Fabiū de altercatione, & apud recentiores de disputando,

Primo diligenter caue, ne quod ex re quam iā proposuisti.) Disputanti diligenter cauendum est, ne in eorum quæ uel probationis loco adduxit, uel aduersario urgēti coactus, aut sua sponte etiā concessit, obliuionem ueniat: alioq; fieri posset ut disputatiōis progressu superioribus diuersum aliqd excidat.

Aut si hominē eloquentem, non negabis prudentem, &c.) Nam orator (ut à Marco Catōe diffinitur) est uir bonus dicendi peritus. Vide Fabium libro 12, cap. 1 & Ciceronem de oratore libro primo.

uel quouis modo in sermōe datis, semper negandū est. Aliter enim nos ipsi causam nostrā euerteremus, et ex aduersarij causa, nō ex nostra dicerem⁹.

Ita eloquētem quem dixeris, ineptum negabis. Na uero & eloquentem, si imprudentē, asserere stultitiæ est.

Ad hæc danda est opera, ne quid asseras ex quo alicuius rei quam iam protulisti, oppositum eueniat: ut si quē insolentem appellaueris, eūdem posita coli ab hominibus affirmes. Sequitur enim insolētiā arrogantia, & hanc odium, quare et

insolentiam. Præterea si quid ex ijs quæ iam concessa sunt, & opposito eius quod abnuis, uno pluriusue cōficitur: id uero si cum asseueratione, magis affirmandum est,

ut si quoniam omnes homines natura eloquentes credis, artificione gabis eloquentes: illud constanter proferendum est, nulla te obseruatione ad eloquentiam iuuari.

Ita eloquentē quem dixeris, &c.) Ineptus quis dicatur, ostendit Crassius apud Ciceronem libro secundo de Oratore his uerbis: Quē em̄ nos ineptum uocamus, is mihi uidetur ab hoc nomen habere ductum, quod nō sit aptus, idq; in sermonis nostri cōsuetudine perlatē patet. Nā q̄ aut tēpus qd pōstulet, nō uidet, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorū quibus cū est, uel dignitatis, uel cōmodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur.

Ineptus
quis dica-
tur.

Ut si quoniam omnes homines natura eloquentes credis.) Naturam ad discendum plurimum ualere, docet apud Ciceronē Crassius libro primo de Oratore.

Semper igitur quicquid sequitur ex ijs quæ aut sponte, aut interrogati dedimus, aut etiã coacti cō-

cessimus, aut oppositis eorum quæ repugnant,

uel sponte concedendum:

uel si perimendum duci

mus, sponte negabimus,

dicta sunt & quæ dicuntur,

aduersarius esse victoriæ aliquam partem, si urgens

quidpiam extorserit.

interrogati nō cedem⁹,

nisi res plane sit necessa

ria, uel impossibilia sint

ex ui consecutionis, uel

repugnantie responden

dum. Deinde uero

bimus consilio Fabij. Alioqui si res aperte necessaria

aut impossibilis sit, non grauatim aut negabimus, aut

asseremus pro rerum qualitate. Caterum Trapezun

tij uerba quæ in hunc modum habent: Vel impossibilia

sint ex ui consecutionis, aut repugnantie responden

dum, nullum sensum efficiunt. Quare sic ne legendum

sit, uide: Sin impossibilia sint, uel necessaria, ex ui con

secutionis aut repugnantie respondendum, uel ut ue

tus lectio habet, omisso in fine uerbo respondendum,

si eiusmodi sunt, quæ iu

niores impertinentia di

cunt, ex qualitate rerum

ipsarū, quæ proponuntur

respondendū, ac ut per

se quod necessarium est

numquam negandum, sic

Vel sponte concedendum:

uel si perimendum duci

mus.) Nam extorta con

cessio, cætera omnia & quæ

suspecta reddit, putabitq;

Interrogati non cede

mus.) Si interrogabimur

quidpiam, cuius aut diffi

cilis est respōsio, aut non

secus quàm secundum ad

uersarij sententiam dari

potest, nos contra inter

rogatione simili urgebi

mus.) Si interrogabimur

quidpiam, cuius aut diffi

cilis est respōsio, aut non

secus quàm secundum ad

uersarij sententiam dari

potest, nos contra inter

rogatione simili urgebi

mus.) Si interrogabimur

quidpiam, cuius aut diffi

cilis est respōsio, aut non

secus quàm secundum ad

uersarij sententiam dari

potest, nos contra inter

rogatione simili urgebi

mus.) Si interrogabimur

quidpiam, cuius aut diffi

**Impertinē
tia.**

impossibile per se nunquam concedendum.

quæraturs; deinde, mundus sit ne factus, seu sit ne sol in Cancro.

improbâdive eius rei quæ de differitur, ut sit quæstio: Mors ne malum est,

Quas ob res ingenio antè totam rem & quidem acriter pspicere debemus: & singula eorū quæ dicimus, ita confideranda, ne quicquid ex quacunq; re consequatur, lateat. Verū quoniam oratoris materia plerunq; uerisimilis, raro necessaria est, ac uerisimilia in utranq; partem nonnunquam trahuntur, aut habent ex altera quoque parte aliquid uerisimile, ut ipsa quæ uerisimilia sunt, quandoq; opponi uideantur: ut, multi pecuniæ quàm officij cupidiores sunt, cui opponitur & uerisimiliter dicitur, quis est qui non officij quàm pecuniæ cupidior sit? Quoniam ergo ita se res habet, diligenter animaduertendum est, ne ut ignorantes modo hoc, modo illud in eadem disceptatione dicere uideamur. Quod cum omnium difficilimum in dicendo sit, fit facilius, si finem quò peruenturi sumus, mente complectamur, & quicquid dicimus, còdirigamus. Verum ne quis putet hæc præcepta quæ breuiter exposuimus, non tãtopere utilia esse,

Quas ob res ingenio antè totā rem & quidem acriter perspicere debemus.) Eandē Fabius sententiā de altercatione habet: Valet, inq̃t, in altercatione plurimū acumen, q̃d sine dubio ex arte non uenit. Natura em̃ non docetur, arte tamē adiungitur, in qua illud præcipuum est, semper id in oculis habere de quo quæritur, & quod uolumus efficere.

non grauabor uel ad doctrinam tuam, uel ad rhetorum commendationē exemplorū loco ea dicere, quæ multi suo & multitudinis iudicio docti cōstanter asserunt. Quos (si uidebitur) alijs uoluminibus nominatim redarguemus, ut eorum memoria non ut ipsi putant, cum scientiæ laude, sed cum ignorantie culpa, & quidem quousq; lingua Latina (addam & Græca) extiterit, posteris tradatur.

Nomina in redarguemus.) Suspicio hanc criminatiōem esse aduersus Iohānem Episcopum Alerensem ac Theodorū Gazm, cum quibus Trapezuntius inimicas habuit contentiones. De Aleriensis quidem similitudine satis constat ex ea epistola, quā Straboni olim excuso præfixit. Gazæ uero in uitâ scriptoris meminimus, cuius quoque inuidiam aduersus Trapezuntium ipse satis declarauit in opere Græmatico, ubi eum περιπορεῖν, quod meretrices alētem sonat, nominat. Vide ea quæ superius annotauimus, cum secundo hunc libellum prælo præpararem.

Solent ergo multi rhetoricæ artis ignari nobis detrudere, cū eloquētiae princeps M. Tullius multa uolumina ea de re nobis reliquerit, quo neminem unquā melius rhetoricam docuisse asserunt.

Imo Græcus Romano sermone de rhetorica scriberet, & quidem post Ciceronem, apud quem multa uolumina sunt eiusdem argumenti, ut quæ ad Herennium, (si modo illius sunt) quæ de inueniendo, quæ ad M. si

Trapezuntii de rhetorica libri quinque

Solent ergo multi rhetoricæ artis ignari nobis detrudere.) Scripsit Trapezuntius quinque libros de rhetorica, qui ab eruditis non improbantur. Eos illius æmuli, siue hi quos nunc dixi, siue alij tanquam superuacaneos nulliusq; utilitatis censebant. Rationem adiecerunt huiusmodi, quod homo

ijum, & tria illa de oratore, & ille qui orator inscribitur, hoc igitur sit ueluti thesis, Trapezuntij laborem superuacaneum esse. Ratio, quoniam optimus eloquentiæ magister satis multa de ea arte scripta reliquit. Iam uero de quâ apte cum ratione hac quadret, quod sequitur.

Deinde sui obliti, cū
longius in sermonem pro
cesserint,

Deinde sui obliti cum longius in sermonem processerint.) Vitiosa digressio: contra tertium enim præceptum assumpta est hæc oratio, præcipitur namque non esse aliquid adducendum ex quo quippiam repugnans sequi posset. Quod uero ab his dicitur, Marcum Tullium confudisse rhetoricam, hoc efficit: operæ præcium esse luculentiùs ac distinctiùs scribere quempiam rhetoricam, quod aduersus thesin est, qua dicebatur non esse scribendum post Ciceronem.

M. Tullium aiunt aliter atque aliter eadem de re scripssisse, ac in diuersis uoluminibus diuersas opinioniones tenuisse, ex quo rudēs & agrestes homines confici non uident, confudisse ipsum rhetoricam, non docuisse. Non dico hæc, quod mihi etiam M. Tullius confudisse omnia uideatur, sed quod ex uerbis consequatur, idcirco magis mihi scribendum fuisse, quod Cicero tot opinioniones (ut ipsi dicunt) secutus sit, quot libros edidit.

Quid, quod Agasio scripsit?

M. Tullium aiunt aliter atque aliter eadem de re scripssisse.) Testis est ipse de se Cicero in primo de oratore, rhetorica præcepta (quæ de inuentione nunc uocamus) sibi admodum adolescenti excidisse. In alijs uero libris non quid ipse sentiat, sed qualis L. Crassi & M. Antonij de re rhetorica olim sententia fuit, dialogismo recenset. Quam rem ait sibi Fabius scribendi post Ciceronem causam fuisse, libro tertio, capite primo.

Quid quod Agasio scripsit.) Videtur Trapezuntij.

tius ad Gazæ nomen planè alludere, quem per com-
temptum Agazonem dicit,

Turpe est, inquit, La-
tinis à Græco homine.

Deinde cum multa uelit
ostendere à maioribus no-
stris relicta de facultate
dicendi uolumina,

minem Latinam eloquentiam uelle tradere Romanis,
à quorum maioribus satis multa sunt de dicendi arte
relicta uolumina.

Aristotelem, Hermoge-
nem, Demosthenem, ac
Isocraticam scholam in
medium adducit: qui om-
nes quoniam Græci fu-
erant, non dubito quin
uideas irretitum uerbis
suis teneri aduersariū.
Hæc adijcere placuit, nō

ut ignorantiam alicuius detegerem, (neminem enim
nominaui) sed ut intelligas præcepta hæc obligati-
onis semper in omni sermone ac disceptatione, ac
multo magis in scribendo conseruanda. Nunquam
enim dicere cum asseueratione poteris (quod Cice-
ro admonet) nisi quæ dicta sunt, faciliora tibi exer-
citatione feceris. Nam qui hæc negligūt, eos uideo
alioqui doctos, ea ignorantia sua scripta connecte-
re, ut non pudore affici non solem, quando cum

Turpe est, inquit, Lati-
nis à Græco homine.)

ἀπορίαις est, sermo nū-
mirum παθητικός, ut illud
poetæ: Quos ego, seu iro-
nia p sermonis eclipsim.
Sic uero hic intelliges tur-
pe esse Græcæ nationis ho-

Aristotelem, Hermoge-
nem, Demosthenē ac Iso-
craticā scholā in medium
adducit.) Horū oīm ope-
ra extant. Docuit aut Iso-
crates primus domi suæ
rhetoricam, quare schola
Isocratica à Trapezuntio
dicitur. Quod Cicero ad-
monet.) Est id in exordio
ad Herennium & alijs in
locis complusculis.

huiusmodi hominibus sermo habetur. Quos si quis reuocare ab erratis uellet, nō sui uel doctrine ipsius gratia, sed intolerabili quadam arrogantia id eum facere putarent. Quare putrescant hi quidem sua inſcitia, quādo doctis omnibus atq; peritis dedecori ſunt, cum inter eos numerātur. Tu uero da operam, ut non hæc ſolum, uerum ut multo maiora & plura conſequaris: ut ratione dicendi recte habita, & maiorum ſcientia rerum non abiecta, uere doctus & ſis & uidearis.

Verum diſiunctiue partium repugnantium, & copulatiue affirmatiue & negatiue forme, quæ ſubijciuntur, neceſſariæ ſunt.

FORMAE DISIUNCTIVAE.

PRIMVS ORDO.

Aut A eſt, aut B eſt	Aut dies eſt, aut nox eſt.
I. Atqui A eſt,	Eſt autem dies,
Nō igitur B eſt.	Non igitur eſt nox,
II. Atqui B eſt,	Atqui nox eſt,
Nō igitur A eſt.	Non eſt igitur dies.
III. Atqui A non eſt,	Dies autem non eſt,
Eſt igitur B.	Nox igitur eſt.
III. B autem nō eſt,	Nox autem non eſt,
Igitur eſt A.	Igitur dies eſt.

SECUNDVS ORDO.

Aut A nō ē, aut B nō ē, Aut dies nō ē, aut nox nō eſt.

V, Atqui A nō est. Atqui dies non est.
Est igitur B. Nox est igitur.

VI. Atqui B nō est. Atqui nox non est,
Est igitur A. Est igitur dies,

VII. Atqui A est, Atqui dies est,
Nō est igitur B. Non igitur est nox.

VIII. Atqui B est, Nox autem est,
Nō igitur A est. Non est igitur dies,

TER T I V S O R D O.

Aut A est, aut B nō est. Aut dies ē, aut lux solis nō est,

IX, Atqui A est, Atqui dies est,
Igitur & B, Igitur & lux solis est.

X. B aut non est, Lux autem solis non est,
Nō igitur ē A. Igitur nec dies est.

XI. Atqui A nō est, Atqui dies non est,
Igitur neq; B ē, Non igitur lux solaris est,

XII. B autem est, Est autem lux solis,
Igitur & A est. Igitur & dies est,

Q V A R T V S O R D O.

A non est, aut B est, Nox nō ē, aut umbra terræ est,

XIII. A aut non est, Non autem nox est,
Igitur neq; B. Igitur nec umbra terræ,

XIII. B autem est, Atqui umbra terræ est,
Igitur & A, Igitur & nox est,

XV. Atqui A est, Nox autem est,
Igitur & B est. Igitur & umbra terræ est.

XVI. B aut non est, Atqui umbra terræ non est,
Igitur nec A, Neq; igitur nox,

D I A L E C T I C A, F O R M A E C O P U L A T I V A E

208

affirmatiuæ:

P R I M V S O R D O.

Et A est, & B est,   Et uirtus est, & honestum est,

I.   Igitur A est,   Virtus igitur est,

II.   Igitur B est,   Honestum igitur est,

S E C V N D V S O R D O.

Neq; A est, neq; B est,   Neq; uirtus ē, neq; honestū ē.

III.   A igitur nō est,   Igitur non est uirtus,

III.   B igitur nō est,   Igitur non est honestum,

T E R T I V S O R D O.

A est, & B non est,   Vitium est, & honestum non est,

V.   A igitur est,   Vitium igitur est,

VI.   B igitur nō est,   Honestum ergo non est,

Q V A R T V S O R D O.

A non est, & B est,   Virtus nō est, & turpe est,

VII.   A igitur nō est,   Igitur non est uirtus,

VIII.   B igitur est.   Turpe igitur est,

F O R M A E C O P U L A T I V A E

negatiuæ.

P R I M V S O R D O.

Non A est, & B est,   Nō & hō est, & Irrationale ē,

I.   Atqui est A,   Atqui est homo,
Nō igitur est B,   Non igitur est irrationale,

II.   Atqui est B,   Irrationale autem est,
Non igitur A,   Igitur non est homo.

S E C V N D V S O R D O.

Nō A nō est, & B nō est Nō & sanū nō ē, & egrotū nō

III. Sed A non est, Sed sanum non est, (est.
Igitur est B, Est igitur ægrotum,

III. Sed B non est, Sed ægrotum non est,
A igitur est. Sanum igitur est.

T E R T I V S O R D O,

Non A est, & B non est, Nō est hō, & rōnale non est,

V. Atqui est A, Atqui est homo,
Est igitur & B. Est igitur & rationale.

VI. Sed non est B, Sed non est rationale,
Neq; igitur A. Igitur nec homo.

Q V A R T V S O R D O.

Non A nō est, & B est, Nō & hō nō est, & rōnale est,

VII. Sed A non est, Sed homo non est,
Igitur neq; B. Igitur neq; rationale,

VIII. Atqui est B, Atqui est rationale,
Igitur & A. Igitur & homo,

PRO DISIUNCTIVA ET CO- pulatiua negatiua regulæ quatuor,

- I. Si ponis antecedens, tollis adiunctum,
- II. Si ponis adiunctum, tollis antecedens,
- III. Si tollis quod antecedit, ponis adiunctum,
- III. Si tollis adiunctum, ponis quod antecedit.

PRO COPVLATIVA AFFIR- matia regula unica,

Copulatiua affirmatiua, & antecedens & adiun-
ctum ponit,

D I A L E C T I C A,

203

Formæ disiunctiuar.) Propositionum disiunctiuarum affirmatiuarum sunt (ut antè quoque admonuimus) quatuor species. Nam aut utraque pars negatione caret, ut: aut dies est, aut nox est, estq; hæc prima species. aut habet utraque negationem, ut, aut dies non est, aut nox non est: cuius sensus melius deprehendi potest in conditionali, quæ rationalis dicitur: per hanc enim examinantur obscuræ disiunctiuæ: ut supra pluribus docuimus, ueluti hæc: aut dies non est, aut nox non est, significat priorem aut posteriorem partem tantum esse ueram (plures enim unâ ueræ esse nō possunt) aut prioris partis oppositū per conjunctionem si, cōsequenti cōiunctum, hoc aut eris tale: si dies est, nox non est: Hanc autem euidenter uerā esse facile perspicimus: estq; hæc secunda forma propositionum disiunctiuarum. Fiunt autem duæ hæ species ex contrariis immediatis. Tertia forma & quarta nascuntur ex terminis conuertibilibus, ut: homo & rationale animal, non & umbra terræ, dies & lux solaris, quorum alter tantum cum negatione sumitur, si consequens, fit tertia forma: ut, homo est, aut rationale animal non est. Si antecedens cum negatione, fit quarta forma, ut dies non est, aut lux solaris est. Habent autem & hæ formæ, tertia inquam & quarta, obscuram intelligentiam, proinde examinentur per communem illam regulam, id est, ut antecedentis oppositum per conjunctionem Si, iungatur consequenti: ut, aut homo est, aut rationale animal non est, hunc habet intellectum: si homo nō est, animal rationale non est, quod nunc satis euidens est. Similiter hæc in quarta forma: aut dies non est, aut lux solaris est, examinata per canonem sic habet: Si dies est, lux solaris est, quod iam quoque clarius intelligitur. Admonui hoc propterea, ut pueri cernant propositionum huiusmodi uim & naturam, & si qua obscurior incidat, redactam ad communem illum canonem clarius explicent, eo enim ualet hoc artificium. Possumus autem & regione uoces significatiuas, quod ex literis, quæ

in omnibus propositionibus eadem sunt, nulla est naturalis discrepantia, aut affinitas, & ut discētes hoc modo percipiant, cuiusmodi uoces in qualibet forma propositionum requirantur. Nascuntur autem ex quatuor hisce formis propositionum disiunctiuarum sedecim ratiocinationes, & singulis quaternæ: nam propositionis disiunctiuæ utralibet parte utcunque in assumptione posita, id est sine negatione uel cum negatione, sequitur aliquid necessaria conclusionē, ut huius: aut sanus est, aut ægrotus, antecedens assumi potest affirmanter, sed sanus est, sequitur, igitur non est ægrotus: similiter idem neganter assumitur, sed sanus non est, quid sequatur, manifestum est: sic consequens bifariam assumi potest, cum negatione, & sine negatione. Ad hunc modum ex unaquaque propositione disiunctiua ueniunt quatuor syllogismi, cum autem formarum disiunctiuarum sint quatuor, fit ut sedecim euentant syllogismi, quorum tamen assumptiones & conclusiones sæpe conueniunt. Verum ex propositionibus conditionalibus per cōiunctionem si, quarum Trapezuntius non meminit, non possent totidem fieri. nam tam antecedens quàm consequens uno saltem modo assumi debet, ut huius: si homo est, animal est, posito antecedente in assumptione, aut sublato consequente aliquid sequitur: sublato autem antecedente, aut posito consequente in assumptione, nihil sequitur: ut, si ambulat, mouetur: duas habet assumptiones consistentes, à positione antecedentis ad positionem consequentis, & à sublatione consequentis ad sublationem antecedentis: alii autem duo non consistunt, uidelicet à sublatione antecedentis, & positione consequentis: ex quo fit, ut e propositionibus quatuor conditionalibus, octo tantum fieri possint conclusiones. Nam & conditionalium propositionum per particulam si, sunt etiam quatuor formæ, ut supra ostensum est. Verum his Trapezuntius supersedit, quod ex antegressis facile intelligi queant: si cui tamen addere libeat, habet hic unde possit, Erāt autē deprauati modī il

li apud Trapezuntium, quod uitium nisi ex uocabulis deprehendi non poterat.

Formæ affirmatiuæ copulatiuæ.) Huiusmodi orationes ratiocinationi nonnunquā sunt propositiones, nec in dialectica traditur aliquis modus colligendi ex his, quin etiam carent assumptionibus: nam antecedente aut posito, aut sublato, similiter & consequente, ex partium inter se affinitate nihil sequitur, ut: Scipio & Africam P. R. subiecit, & Numantiam deleuit, non habet coniunctionem, quæ assumptionem aliquam respiciat, neque habent partes inter se aliquam necessitudinem: ut si assumeretur, atqui Africam subiugauit, aut non subiugauit, non sequitur, igitur Numantiam deleuit: neque oritur ex propositione huiusmodi assumptione. Sūt igitur hæc nulli syllogismi, nisi fortè dicam esse argumentationem à coniunctis ad diuisa.

Formæ copulatiuæ negatiuæ.) Hæ propositiones constant eisdem terminis quibus propositiones disiunctiuæ, & examinātur ad easdem regulas: proinde in his totidem possent fieri syllogismi quot in disiunctiuis, xvi, nimirum, ut: nō est dies & nox, sed dies est, non igitur est nox: deinde à positione consequētis, sed nox est, igitur non est dies: tum à sublatione antecedentis, ut, sed dies non est, & à sublatione consequentis, sed nox non est. Trapezuntius uero contentus fuit octo syllogismis, qui sumuntur tantum à positione antecedentis & consequētis: reliquos octo facile adicias per earundem partium sublationem. Erunt igitur & hic propositiones sedecim.

F I N I S,

Date Due

B 809.7 .G4 1539 a
George, of Trebizond, 139
De re dialectica libellus : di

010101 000

0 1163 0186759 8
TRENT UNIVERSITY

105395

